

„szétszóratni, futni, újra összegyűlni”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 9. (215.) SZÁM — MÁJUS 5.

ára 500 lej

VARADINUM 1996. május 5-12.

- Szöveggyűjtemény: FAULKNER
- Kántor Lajos: Ki tud arabusul?
- Lakatos Mihály: A ribanc
- Bánki Éva: Bolyai János Üdvтанáról
- Bustya Endre: Múzsák vetélkedője
- Lászlóffy Csaba novellája
- Szócs István: Számok nyúgében
- Sigmond István: Molekulák
- I. L. Caragiale: Lapzártal...
- SERÉNY MÚMIA

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A biztató csodáról

Valaki egy nemzetközi költő-konferencián idézett egy még nem eléggé elhíresült Eliot-mondást, mely az öröngésre és toleranciára egyaránt hajlamos emberi szerkezetből a dolgok jobbik felének egyetlen mondatba mintázott emlékműve lehetne: "Én nem tudok norvégul, de ha azt hallanám, hogy ezen a nyelven nem írnak többé verset, nagyon szomorú lennék..." Ennyi! Dehát mit érnek az álmolygó, álmodozó nemzetközi költőkonferenciák ott, ahol már minden feszítően szállongó steril hímor, még jó, ha nem pernye lett a pénz, az erőszak és a manipuláció korában, valami mutáns majom sapiens markában? Valaha egyetlen költő elég volt bevetni, hogy kimozduljanak a holtpontról a dolgok. A metaforaértékű történetecske szerint, amikor Spárta segítséget kért, az athéneik azt válaszolták, nincs módunk csapatokat küldeni, de útnak indítjuk hozzátok Túrtaioszt. Aki aztán az élre állt és... És azóta tucatszám nyertek a nyelvek és kultúrák — nem egymás ellen, hanem egymással párhuzamos pályákon, mit csatákat, egész világ bajnokságokat a maguk Dantéi és Petőfije, Walt Whitmanjei és Walter von de Vogelweidei, Eminescui és Puskinjai révén... Mekora kín tudni erről, és hiába érvelni vele. Akkor is, amikor a zörgő seregek előre-hátra útjai keresztetk, s akkor is, amikor nem a kultúrák portalan hadiutait és hangyaösvényeit. De egymásért is síró Jeremiásai a nyelvnek, az irodalomnak, kultúrának csak a megszenvedett megértés igazán késő, lehet, már túl kései gyümölcssei. Gesztusok. Amikor akár egyszerű empátia, akár analógia-érzet és mementó-veszély mondatja ki egymásért és önmagunkért, hogy "Szobor vagyok, de fáj minden tagom..." és hogy "Hirosima mosolya" mindenki koponyáján fogja feltárni a fogsort. Nem félttem a világot mégsem. Sem a feldúlt csecsen falvakért, sem a balkáni, sivatagi, őserdei rézbőrű-mohácsokért, néger-világosokért, indián-trianonokért. Minden Musza Dag anyagi értelemben romkert, rompályaudvar lesz a legutolsó kibírható szőnyegbombázás vagy földrengés után, ahol a megállt óra

megmerevedett szív-számlapjáról olvassák le ezután, hogy az új időállapot: a mozgás megszűnése lett. Szellemi értelemben pedig hasznos szimbólum lesz, megrendülések és katarzisos erőforrás-készlete. Ha marad normális nemzedék, következik még méltó folytatás. Nem félttem a világot attól a CocaCola-sovinizmustól sem, mely a már valóban elkényeztetett Far West felől csábítja az álmodó fiatal nyomort rosszul felhúzott trikók halandzsaszövegeivel, nehezen kifizetett dobozos lötytyők és kriminálisan kiejtett amerikai-eszpernatók majomparádéival. Ifjú proli-Európát, hogy a vak vadnyugaton kimerült s kivénült sznobériából többet markoljon, többet tudjon a popsztárokról, mint az előtte, de érte is megszenvedő székely, móc, polár, rác, jiddis, sváb, megalázva slézingerkedő és leitatva janicsárkodó őseiről. De félttem a közönytől, mely a csalódás után úgy éri utol az elázott, átázott lelkeket, mint a szél-tépte, becsapódva becsukódó ernyőt a rozsdá. Most mi az ezerszázadikat ünnepeljük itt körül, határrá vált határtalanságában az egykor elfoglalt s betöltött honnak. Mindennek ellenére azértis-eufóriában. Mária öröm — Mária siralom. Egymásra lefordíthatatlanok. Ne feledkezzünk meg róla, hogy a magyarság nulla egész nullanulla ezreléke az, Janus Pannoniustól Nagy Lászlóig, Bolyai Jánostól Teller Edéig, akiknek tartása, teljesítményei jóvoltából Bartók népének tekinthet a világ. A többi csupán beleszületett a gombnyomogatós korbá. Mint máskor a törökvészbe. A gomb most ott van a parlamenti tagok keze ügyében és ott a Balognéjében is, hogy a kenyérpirítót, a liftet s az arcpirító névtelen telefonokat keverje-kavarja, kezelje vele. Ott van akárki keze ügyében. Ebben az ünnepi, nemzeti, nyári karácsonyban ezeket az akárkiket szeretném több alázatra figyelmeztetni. A házmeszternek, mikor néha becsenget az a tétova, ritka angyal: a hazamester. Valami biztató újabb csoda esélyével. Vagy csak a rettenetes hírrel, hogy valami folytán, valami eredményeképpen többé magyarul nem lehet, nem szabad, nem szokás verset írni.

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

9

EZERSZÁZ

Tény az, hogy valamennyi magyar történeti forrásainkban szerepel valamilyen formában az a dinasztikus eredet-hagyomány, hogy Álmos és az Árpád-ház Attilától származott. De azt is fontos tudni, hogy egyik forrás sem kapcsolja össze ezt a hagyományt nyíltan a Turul-mondával. Egyedül Kézai Simon krónikájában — a XIII. század nyolcvanas éveiből — lelhető fel annyi kapcsolat, hogy Attila címerében a turult mint családi jelvényt szerepelteti. Ennél a résznél pedig megjegyzi, hogy a magyarokat ez a jelvény — a héjamadár képével ellátott pajzs — egészen Géza fejedelem idejéig képviselte. De ez is közvetett utalás, hiszen Kézai maga a Turul-mondát nem beszéli el.

Az a hosszú vita, amely a magyar történetírásban még a múlt század végén kezdődött, és amely az elveszett, ősi krónika, illetve krónikák "családfáját" igyekezett összeállítani, megnyugtató módon a mai napig sem dőlt el. Csúpan annyi vehető bizonyossá, hogy krónikáink és Anonymus — jelenlegi szövegünk szerint — nem ismerték egymást, hanem párhuzamosan merítettek egy meglévő ősforrásnak nevezhető szövegből.

A legrégebbi szöveg, Anonymus gestája szól a legrészletesebben Álmos fejedelmességéről, sőt személyéről és még külső megjelenéséről is. Ezzel együtt többször is megismételi, hogy Álmos fejedelem Attila nemzetségéből származott, a magyarok a Kárpát-medencét mint a hun király örökségét foglalták el, és az összes, itt lakó népek nemcsak személyes bátorságuk, hanem Attila emléke miatt is nagyon féltek tőlük és részben önként meghódoltak. Sőt Attila korából az ő népének egy töredéke is itt élt még, a székelyek, akiknek nyelvét megértették, és akik azonnal hozzájuk csatlakoztak.

Kézai ellenben, néhány évtizeddel — esetleg egy évszázaddal is — Anonymus után már egészen természetesnek tartja, hogy a hun és a magyar ugyanaz a nép, ennek megfelelően kettős honfoglalást ír le.

Anonymus viszont, aki Álmosról oly részletesen beszél, haláláról és halála módjáról egyetlen szóval sem emlékezik meg, csúpan Árpád megválasztását írja le, de nem Erdélyben, hanem a "castrum Hungnál" (Ungvárott). Figyelemre méltó, hogy Anonymus úgy beszél el: Álmos fejedelem önként, még életében ruházta át a hatalmat fiára, Árpádra. Mintha itt csillanna fel valami az igazságból is, amely egyezik Bulcsú elbeszélésével. Álmos átengedte a hatalmat fiának, Árpádnak. De nem azonnal, hanem csak akkor, amikor már az új hazába vezette népét és megöregedett.

DÜMMERTH DEZSŐ: Álmos, az áldozat. Bp. Panoráma Kiadó, 1986.

KÁNTOR LAJOS

Ki tud arabusul?

A Szilágyi Domokos-irodalom máris sokkal kiterjedtebb, semhogy egy rövid fejezetben minden lényeges mozzanata összefoglalható volna. (Tudomásom szerint átfogó bibliográfiája még nem készült — bár már az ún. Kántor-Láng Réthy Andor által összeállított könyvészete s ennek folytatásaként Bertha Zoltán és Görömbei András 1971 utáni, 1980-ig terjedő összefoglalása a romániai magyar irodalomról számos Szilágyi-tételt tartalmaz.)

Nem találok a mostanáig közzétett bibliográfiai utalások közt az *Élet és Irodalom* 1968. 18. számában közölt recenziót, az akkor Ésszerkesztő Kelemen János írásocskáját. S még kevésbé találhatok utalást a nevére szóló, a budapesti irodalmi hetilaphoz küldött levelemre — minthogy az máig nem került közlésre. Azt hiszem, mára megérett az idő a gépiratos levélmásolat nyilvánosságra hozatalára. Íme:

Kelemen Jánosnak,
Budapest

Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul! Tapintatosabban nem fogalmazhatom meg véleményemet, amelyet néhányszor régebben megjelent recenzió alkalmával — sikerült magamba fojtanom. Úgy érzem, most már bűn volna tovább hallgatni áldatlan "kritikusi" tevékenységéről, arról a sorozatos hitelrontásról, amely ellen — mint a jelen esetben is — nehéz védekezni, az egyenlőtlen feltételek következtében. Mert ugyan honnan tudhatná az *Élet és Irodalom* becsapott olvasója, hogy Szilágyi Domokos milyen költő, mikor versei helyett az Ön értetlen sorait kapja csúpan kézhez. Hiszen Ön még a kötet címét sem tudja pontosan lemásolni — nem akarom feltételezni, hogy szándékosan, mondanivalójának megfelelően ferdít. Pedig erre is gyanakodhatnék, amikor *A ház enciklopédiája* helyett *A ház enciklopédiáját* olvasom cikkében. Az a tizenhat és fél sor, melyben "kikészíti" a kiváló tehetségű, a modern magyar líra legjavához tartozó Szilágyi Domokos költészetét, vagy a teljes hozzá nem értést mutatja, vagy azt, hogy nem volt ideje, esetleg türelme elolvasni a szóban forgó két verseskönyvet. Esztétikai ítéletének bizonytalanságát még azzal is nyilvánvalóbbá teszi, hogy ugyanott két és fél hasábot és több idézetet biztosít a bizonynyal derék Laták Istvánnak. Na de azért...

Nem folytatom, mert félek, a továbbiakban már én sem tudnám megőrizni objektivitásomat...

Kolozsvár, 1968. május 16.

Ha egyedi esetről (recenzensi balesetről) lett volna szó, ma sem kellene szót vesztegetni rá. Nagy László verse, a *Glossza, bocsánatért* azonban nem erről tanúskodik. A költő, aki még erdélyi pályatársa életében fölfedezte a Szilágyi Domokos-líra súlyát, és Kolozsvárt személyesen is találkoztak, 1976 novemberében ismét vállalta a nem könnyű utazást, hogy a ravatalnál mondhasa el: "Te glóriás, elherdált Szilágyi Domokos, vélted

fényűzésnek a megváltókat. Halálad a pazarlás teteje már. A megtartók jöjjenek, igen. Már halálad rémlő csúcsa a megkavart, meghabart, siralmas talaj fölött. Érzed-e a földet, költő? Ne legyen neked nehéz ez a föld. (Aki szerelmes lett a halálba). Eközben saját lapja, az *És* (ahol Nagy László képszerűként dolgozott) folytatta Szilágyi Domokos megalázását — halálában is. Erről szól a *Glossza, bocsánatért* (amely a *Jönnék a harangok értem* című kötetben közvetlenül a Latinovits Zoltán búcsúztató vers előtt áll): "megbocsáss költő hogy méltatlanul/ bánt veled hogy elbánt veled/ a rotációs hogy nagy haláloddal/ a lap aljára kellett leszállnod/ mint második sírba s még örülhetünk/ hogy rotációsan máig sincs bevallottan/ szemetes csak szerkesztői levelesláda". Ezzel az otromba méltánytalansággal szemben jelentette ki Nagy László, mégpedig versben: "s mert vállaltalak vállamon vagy te/ vegye tudomásul a rotációs". Nyilván a kor s a helyzet indokolta eufemizmus itt a "rotációs" — szerkesztőt kellett volna írnia helyette a szerzőnek.

Szerencsére nem ez volt a jellemző idehaza, Erdélyben, Szisz költői fogadtatására. Egyes (már megnevezett) versszerkesztők kezdeti idegenkedését, kézirat-visszautasításait követően — sőt részben azzal párhuzamosan — a szakkritikától megkapta a lírájának kijáró elismerést s az érdemi elemzést, amely az irodalomtörténeti értékelésnek is alapjául szolgálhat. K. Jakab Antal idézett meghatározásai mellett Láng Gusztáv *Igaz Szó*-beli észrevételei (1970) a *Búcsú a trópusoktól* kapcsán máig érvényesnek tekinthetők mind az avantgárd és a hagyománytisztelőt együtt-jelentkezéséről Szilágyi költészetében, mind pedig a fennkölt s a parodisztikus stílusréteg keveredésének értelmezéséről. Különösen ez utóbbi jelenségről írtak figyelemre méltóak: "E parodisztikus verssorokból valami szenvedélyes, prófétikus hivatástudat csap ki, ez vált át szüntelenül a vezeklő fájdalomba." Láng Gusztáv szerint Szilágyi Domokosnál a paródia — "önmagát sebzó leleplezés".

A hetvenes évektől megszaporodó magyarországi Szilágyi-méltatók tekintélyes és eléggé népes csapatából (Pomogáts Béla, Szepesi Attila, Tamás Gáspár Miklós, Bata Imre, Alexa Károly, Baránszky Jób László, Bertha Zoltán, Varga Lajos Márton, Kis Pintér Imre és mások) az úttörést vállalók, főként Széles Klára és Szakolczay Lajos említendők. Széles Klára a *Garabonciáról*, *A ház enciklopédiájáról* s a *Búcsú a trópusoktól* verseiről szólva, a zenei terminusok használatára érez csábítást. "Magas hangon kezdeni és ezt a magasfeszültséget megőrizni töretlenül, sőt még fokozni is — ez a Szilágyi Domokos-féle konstrukciós kísérletek eddigi nagy eredményeinek egyike." A Szilágyi-líra lényegének tekintett "szentségtörés és szentté avatás együttese" Széles Klára szerint alapvetően filozofikus jellegű, s ebből fogant a versek zenei szerkesztése; a kritikus (1969-ben) a klasszikus és modern összhangzattan különbségére utal párhuzamként. A *Felezbéd* hangváltását értelmezve, az automatikus írás, annak látszatát nevezte meg jellemzésében: Szilágyinál ugyanis nem az automatizmus diktál az éneknek, az agy- és idegpályáknak, hanem az én diktál az automatizmusnak. És ugyanitt az egyre inkább tragikus felhangokkal jelentkező, tragikumba

forduló játékról mond lényegeset a verses-könyv bírálatában: "A kancsal rímek itt, mint a kötet másutt is fellelhető, szándékolt kín- és kecskerímek, eszközök minősülnek, egy esetlensége látszatát játszó, virtuóz verselés, egy pózolászt pózoló költő visszajára fordítást visszajára ellen fordító mozdulatává. *Olyan a költő póztalan, / mint a sóbafótt szószta-* *lan* — idézi önmagát, s az önfintor módja, a fintor fintorítása olyanféle játék a játékban, mint magát a színházat, a választott alakoskodást megteremtő — önmaga, sorsa (akár stratégiája) lényegével szembenéz, önismertetre, önvállalásra kész emberi elszántság."

Szakolczay Lajos recenzióival, cikkeivel végigkísérte Szilágyi Domokos életét és halálát, s neki köszönhető, hogy 1979-ben a Magvető Könyvkiadó gondozásában tekintélyes kiadvány formájában megjelent a költő válogatott verseinek és műfordításainak kötete, kiegészítve az Arany János tanulmányával. E gyűjteményt bevezető tanulmányában Szakolczay érdemleges megállapításokat tesz "a szóátkot, a perlő kiátkozást, a káromlás százados ízeket magába olvasztó módozatait" próbáló Garabonciásról, a prédikatori dühről, valamint a "maszkokba öltöztetett hiány-vers"ről.

Szilágyi Domokos költői életművének utókori értelmezése a "hátrahagyott versek" (*Tengerparti lakodalom*, 1978.) kiadásával és a *Korunk* 1978. februári számában közölt átfogó összeállítással kezdődött. Csiki László, a kolozsvári Dacia Könyvkiadónál megjelent kötet utóhangjában írta le: "Azt hittem, ismerem, s most sem tudom az ellentéteivel pontosabban, mint általánosságokban megfogalmazni: Szilágyi Domokos volt rajtunk a seb, melynek kapuján a mindenséggel kerültünk lázító kapcsolatba, vérünk elvesztése árán." És ugyanő állapította meg: "Roppant biztosan tudta, hány részből tevődik össze az egész, és melyik a saját része." A leghitelesebb — Szisz egész felnőtt életét és művét a legközvetlenebbül végigkísérő — tanú, az egyenrangú költő-barát, Lászlóffy Aladár a *Korunkban* "a Reménytelen Alapvető"-ről mondta el vallomások véleményét, költészet-szintézisét, "vén Erasmus"-ként "Szilágyi Domokossal, a fiatallal" dialogizálva. "Ez a leghallgatagabb ember a legkitárulkozabb fogalmazó volt — állítja Lászlóffy (1978-ban) —: a kitárulkozás (érvényes) alapvető formáját teremtő. Érzékenység, mely az én és a mi etikai rangsorolást tisztán érezze, de ha nem engedik önmagában mélyedni el, kiáltson. Mi más a művész, mint a koncentrált odafigyelés? Nem lehet kizárólag befele figyelni? — vagy befele kell figyelni, miközben azt ott kinn szolgálod? Mindenképpen, minden körülményben megkövetelte és kiverkedte (áldozatok, a mű, az eredmény szempontjából lényegtelen áldozatok árán) az odafigyelés jogát, amint azt mindig a legtisztábbak és legnagyobbak, akik tisztában vannak önkinevezésük társadalmi súlyával és történelmi következményeivel — ez a te munkád, ezt tiszteljék benned, veled kapcsolatban!" És ebben a Szilágyi-tömbben olvasható Cs. Gyimesi Éva tanulmányrészlete (egy "nagyobb dolgozatból"), "nemcsak a bölcséleti, de a

formai igény szempontjából is nagy horde-rejű" vállalkozásról, *A láz enciklopédiájáról*. Része ez a Szilágyi Domokos költészetéről írott első könyvnek, a csak 1990-ben megjelent *Álom és értelemnek*.

Lászlóffy Aladár idézett gondolatfutama és Cs. Gyimesi könyve között mintegy hidat teremt Egyed Péter tanulmánya (*A meggon-dolt véges*, 1985.), amely az egyetemes és a magyar filozofikus költészet felől közelít a Szilágyi-jelenséghez. "Szilágyi Domokos költészet-filozófiai kategóriáinak alapvető célja egy olyan belső távlat, belső költői idő létrehozása, amely mind a világnak, mind a személyességnek távlatot kell hogy biztosítson, egyszóval olyan időt, amellyel meg lehet hallani a pusztán a jelenidejűségre utalt szavakat. Az *innen* idő azért válik egyetemessé, mert állandóan korrespondál a túlival, s amikor a szavak erejét egy más tapasztalati jelen ereje meghaladja, továbbra is idő-világ-személyesség skémájaként mű-

retlen előtt, és erre a kihívásra — mint később versei tanúsítják — élete végéig istenhit nélkül, csupán az elme vértetében válszol.") Pedig Cs. Gyimesi jól látja (ha nem is így nevezi meg), hogy "a hit ajándéka" más módon igenis él Szilágyi költészetében, legalábbis annak akarása, keresése jó ideig — de még a *Búcsú a trópusoktól* egyes verseiben is — feltalálható a döntően rációra épült költői világértelmezésben. Hiszen épp az *Álom és értelem*-ből idézhető: "Az atomizálódás, elszemélytelenedés folyamatában, mely a 20. század végének költészetére is elszemélytelenítő hatással van (gondoljunk a kortárs neoavantgárd konkrét, lettrista, vizuális stb. költői irányzataira), Szilágyi Domokos még mindig egy váteszi típusú költői magatartás képviselője." Felismeri "az egymással birkózó tragikum és ironia" összetett esztétikai vetületét a *Búcsú a trópusoktól* kötetben, ám mindjárt ezután kijelenti, hogy "a feloldást nem ismerő diszharmóniák fájdalmas éles-sége és az ellentmondásokon olykor felülkerekedő ironikus értékpozíció ingatagsága jellemzi ezeket a költeményeket". Néha az a benyomásunk, mintha filozófiai rendszerként vagy tételes vallásként próbálna egységbe foglalni ezt a lírát, amely pedig kegyetlenül személyes és (ezzel összefüggően) kegyetlenül ironikus-önironikus, s így eleve ellenáll a doktrinának, a szigorú "elváráshorizontoknak". Könyve zárófejezetében azonban tömörségében találó jellemzését olvashatjuk Szilágyi Domokos költészetének: "egy történelmi térre jellemző értékválság érzékeny és pontos, szenvedélyt és bölcselést egyesítő lírai láttele: a kelet-európai életközösség modellértékű szellemi tükörképe." (Bizonyos kétséggel, a közelmúltban divatossá vált esztétikai irányzathoz kapcsolódó kísérletet illető kétkedéssel fogadható viszont a posztmodern szempontjainak kiterjesztése Szilágyi életművére. Cs. Gyimesi ugyanis ezt állítja: "Szilágyi Domokos a modern és a posztmodern látásmód és formavilág közötti átmenet — még pontosabban: ütközés — képviselője: költői értékpozíciójának alakulásában, az életmű belső ellentmondásaiban e két összeegyeztethetetlen magatartás- és költészeteszmény lényegi szembenállásának lehetünk tanúi.")

Végül is, alighanem inkább a költőkre bízhatjuk a megnyugatót, a felmentőt, a nyugtalanítót, a kegyetlen? ítélet kimondását. A rövid életű, kevésesszávú Boér Géza két sora maga az élő vád:

uramuram én elmegyek

szilágyidomokosznak az istenek

Kányádi Sándor (*In memoriam Szilágyi Domokos*) szelídebben tudatosítja a nehéz örökséget, a velünk maradó (személyes) emléket:

örök hiánynak

maradni örök

jelenvalónak

bot nélkül vágni

a végtelennek

*A Balassi Kiadónál az 1996-os könyvhétre megjelenő, *Ki vagy Te, Szilágyi Domokos?* című kötet zárófejezete.

Porzolt Borbála rajza

kodik." A Szilágyi Domokos lírai létértelmezését célul maga elé tűző Cs. Gyimesi Éva ennél tovább megy, szempontrendszerét "az alapvető értékek világképkalkoló szerepére, a költői értékpozíció alakulására irányul". Hermeneutikai elemzésre vállalkozik, amelyben egyszerre keresi a költőt és önmagát; a XX. századi értelmiségnek s magának az értelemnek groteszk vagy abszurd drámáját véli felismerni abban a csalódásban, amely "a hűséggel vállalt szolgálat közben" érte az embert, elvezetve a tehetetlenség, a fölöslegesség érzetéhez. A kitűnő részlemezésekben gazdag könyv Szilágyi-értelmezésének fő problémája, hogy a hit (istenhit) és a "mindent relativizáló kétely", tehát az abszolútum megkérdőjelezése úgy szembesítődik egymással, ahogy azt — a hit oldalán állva — Cs. Gyimesi Éva élte, éli meg. Szilágyi Domokos költői magatartását, "értékpozícióját" oly mértékben viszonyítja a sajátjához, hogy ezzel némelykor vizsgált tárgyától, Szilágyi Domokos költészetétől távolodik. ("A költő most a küszöbön, a ráció felismert végső határánál áll, a kihívó isme-

SZŐCS ISTVÁN SZÁMOK NYÚGÉBEN V.

Kinek nyolc?

A nyolcas a különböző népeknél és kultúráknál más-más színezetű. Az indogermánoknál a kozmikus egyensúly száma; a szélrózsának nyolc iránya van; a trákoknál nyolc év egy nagy évet tesz; Delfiben nyolc évenként kígyóáldozatot mutatnak be, a latinok nyolcnaponként tartották vásáraikat, a nyolcad nap (oktáv) bizonyos szertartásokban és a jogi gyakorlatban "hatályidő" volt. ("Hajosi" észjárással az oktáva — az "ok táva", távja, vagyis "kauzális distancia").

A buddhisták is nyolc útról, nyolc alaptörvényről beszélnek, mint a keresztény evangélium is nyolc boldogságról. Egyiptomban az alapistenek egyik rendje szintén nyolctagú. A sémi népeknél viszont baljós színezete volt (két-szer a tagadás, vagy négyszer a viszály száma), a Biblia egyes nagyon régi fejezeteiben sosem emlegették csak így, hogy: "az, ami a hét után következik". A polip nyolc karja-csápjá s más kellemetlen állatkák nyolc lába is ellenszenvet kelthetett a nyolc iránt.

A japánoknál a sokaság száma: A nagy nyolc szigetek — Japán költői neve. Miután nemcsak a számérték, hanem a számjegy maga is külön szerepelhet a számelméleti összefüggésekben, sajátos összefüggéseket láttak mindég a hat és a nyolc között ($2 \times 8 = 16$, $3 \times 6 = 18$, $2 \times 18 = 36$), nem csoda, hogy a hattal együtt a nyolc szorzatai vagy előfordulásai a sokaság különböző alakzatait jelezték. Például a száznolc az etnikum bőségének a száma; Egyiptom 108 *nomosra* osztott, a krónikák szerint a honfoglaló magyarok 108 nemre.

A nyolcágú csillag már a sok ezer éves mezopotámiai ábrázolásokon a Nap jele.

A babonás néphagyományokban nem nagyon bukkan fel a nyolc. (A "nekem nyolc" közönyt kifejező szólás eredetének többször utána jártam, de titokzatos módon mindég azonnal ellefejtettem. Hálás volnék, ha valaki közölné a magyarázatát.)

Kilenc

A kilenc mágikus vonatkozásai a hármassal vetekednek, ám annak ellenére, hogy a háromnak, vagyis a harmónia számának a háromszoros korántsem a megsokszorozódott szentség, magasztosság, annál inkább a sokszoros átok, varázslat, bűvölés száma, boszorkányszám, mert a háromarcú holdistennők "háromságosodása".

Több indogermán nyelvben is a *kilencet* és az újat jelentő szó hasonlóan hangzik, vagy éppen azonosan (novem-novum, neun-neu, noua-nou, neuf stb.), ezért ónáluk a megújulás, gyógyulás jele lehetett, vagy éppen az újjászületésé. Nyilván ennek az is súlyt adott, hogy a magzatkor hónapjainak a száma kilenc. Sokszor mint kozmikus szám, a hetessel váltakozik, az égi szférák száma olykor kilenc, északi germán népeknél a regék kilenc égről és kilenc világról zengedeztek. A Védákban a halotti ünnep a kilencedik napon tartatik, Buddha tanítása kilenc fő részre oszlik, lustrációkor 9-szer, 27-szer, vagy 81-szer kell bizonyos meghatározott dalt mormolni.

Kínálkozik a feltételezés, hogy a buddhizmus hatásának a következménye, hogy a kínaiaknál is jelentéssé szám, Pekingnek kilenc kapuja volt, mindeniknek kilenc teteje, a kilenc többszöröse, a 18 és a 81 megkülönböztetett számok voltak náluk, a mongoloknál az égitesetek közül kilenc részesült tiszteltetésben, viszont ehhez képest feltűnő, hogy a prekolumbián

időkben a közép-amerikaiak kilencemeletes templomokat építettek, Peruban az inkáknak kilenc napos "hetük", azaz elemi naptári időszak volt, 3 ilyen hét alkotta a 27-napos hónapjukat. Az ókelták is ismerték a 7 napos mellett a kilenc napos hetet is.

A görögöknél a hősök korában a 9-ik évi ünnep volt elterjedve, az áldozati állatok száma sokszor kilenc, vagy ennek többszöröse, Dionüszosznak kilenc oltára van, Démétér 9 napig bolyong, kilenc fejű a lernai hydra, 9 a múzsák száma.

Más népeknél, például, a sémieknél a 9-nek nincs nagy jelentősége; a kelet-európai paraszt népségeknél, így a magyaroknál is "boszorkány-szám" a ráolvassások, varázslások, "megcsináltatások (boszkonyálás)" fenyegető száma, lehetséges, hogy a régi boszorkánykultuszok, illetve a Bakkhoszkultusz örökségének is köze van ehhez.

A nálunk is nagyon elterjedt Erős János mesetípus egyes változataiban a mesehős neve *Kilenc*: kilenc apától fogant, kilencedik gyermekként, egy nyolctagú szolgál, vagy mesehős csoporthoz kilencedikként csatlakozik.

Sokszor úgy tűnik, hogy a 9 különleges hangsúlyát éppen attól nyeri, hogy már, vagy még csak egy választja el a tíztől, az etimológusok szerint is több nyelvben a kilenc szónak az az értelme, hogy a tíz előtti, a magyarban állítólag "kilen tíz", vagyis kívül a tízen. Az a bizonyos Gerbert apát, aki II. Szilveszter pápa néven (999-1003) a magyar történelemmel is kapcsolatba került, egy matematikai művében közöl egy érdekes szupranacionális, azaz interetnikus számsort:

1 igin, 2 andras, 3 ormis, 4 arbas, 5 quimas, 6 caltis, 7 zenis, 8 temenias, 9 celentis, 0 sipos.

Menninger szerint (lásd *Helikon* 5.) az 1, 2, 9 szám neve arab lehet, a *sipos* a görög *pszeophosznak*, a számoló kő nevének az eltorzítása. Ha az utolsó két hangot elhagyjuk, akkor a számsor így fest: 1 *ig*, 2 *andr*, 3 *orm*, 4 *arb*, 5 *quim*, 6 *kalt*, 7 *zen*, 8 *temeni*, 9 *kelent*, 0 *sip*. Ebből az *andr* hasonlít a német *ander*hez, melynek másik a jelentése, az *arb* biztosan arab, a *quim* a latin *quincus*ra vall, a *kalt* jöhet a török *hat*-ból: *alti*, a *zen* esetleg valami régi germán alak (*zeven*?), a *temeni* — esetleg a szláv *szemeni* lehet (nincsenek kizárva leírás és kiolvasási hibák!), azonban az *ig* (egy) *orm* (három) és a *kelent* (kilenc) előfordulása e számsorban akkor is meglepő s nem kevésbé meglepő, hogy a magyar etimológusok nem foglalkoznak vele.

(Magyar Adorján szerint a *sipos*nak, éppúgy, mint a *szifon*nak a jelentése alapján a *szíp*, *szifoni*, *síp* összavunkhoz lehet köze.)

A kilencedet, a középkori földesurak által a jobbágyoktól szedett terményjárandóságot annak idején a pápa határozta meg és tette Európába-szerte kötelezővé, hogy megakadályozza a jobbágyok elvándorlását a kevesebbet kérő földesurakhoz.

A zsidó számelmélet (Kabbala) alapozó mai numerológia kilenc jól körülhatárolt személyiség, illetve jellem típust ír le.

Parkinson (tréfás) törvényei szerint egy ve-

zetőtestület maximum kilenc tagú lehet, ha ennél nagyobb, már frakciók, illetve klikkek alakulnak benne.

Tíz

A Kabbala, vagyis a számelmélet szerint a számok száma, mivel az első négy szám összege $1+2+3+4=10$. A pitagoreusoknál a kozmosz száma. A legnagyobb tekintélyt e számnak a tízparancsolat szerezte, bár Mózes könyvében a parancsolatok nincsenek számozva. A majánál baljós szám: minden tizedik nap náluk a halálé. Végeredményben az európaiaknál is az áldozat száma. A Rómaiak vezették be a tömeges büntetés formájaként a tizedelést: minden tizedik személy a halálával megváltotta társai bűnét is. Az egyházi adó a *decima*, vagyis a "papi tized" száma elvileg szintén az ádozatra utal. Ezzel kapcsolatos az is, hogy bizonyos szertartásoknál legalább tíz hívőnek kellett együtt lennie ahhoz, hogy az aktus érvényes legyen.

A katonai szervezésben is valaha fontos szám volt, lásd a tizedes, százados, ezredes kifejezéseket.

A tízes számrendszer alapja kétségtelenül az ember tíz uja. Ehhez képest különösnek tűnik, hogy a magyar nyelvben a tíz, illetve a tízesek megjelölésére négy, de legalább három szó is van. Maga a "tíz" mellett a harmincban előjövő *-minc* (vagy *-inc*?) és negyvenen felül a *-van*, *-ven*. Ez utóbbival lesz a legkevesebb gondunk: hasonló hangzású tízek, mind a finnugor, mind a török nyelvekben, sőt a sumír nyelvben lelhetők fel. Egyes finnugor nyelvekben *-men*, *-pen*, török nyelvekben *on* stb. sumírban *u-un*=tíz. (Érdekességként: az ajnó *van* ugyancsak *tíz*, a baszk *eun*=száz, a kínai *van*=tízezer.)

Vajon a harminc tízeze *-minc*, avagy *-inc*? Mindkettő mellett ajánlkozunk érvek. A *mis* "tíz" jelentésben nemcsak a mordvinban és a török 60-70-ben van meg, hanem az óegyiptomi *mit*-ben is, amolyan selyp *th*-szel.

A harminc *-nc* végződése feltétlenül kapcsolatot teremt a *kilenc*, sőt a *nyolc* végződésével (egyések szerint ez eredetileg "nyolonc" volt). Kiszámolóversikék

inc, *finc*, *pinc*, tizenkettőig tartó tagjai, valamint az említett *henceg* szó miatt (amelynek jelentése "nagyot mond" — összefügg a hetes számmal), fel kell tételeznünk, hogy létezett a magyar nyelvben egy tizenkettes számsor is, amelyben a *tíz* "inc"-nek hangozhatott. Erre utalhatna az *inci-finci* szó is, amely a nyelvészek szerint "vékonykát, fürgét" jelenthet; szerintem azonban 10-11-12 éves korban lévő leánykát, amolyan pretinédzsért!

Ennek vizsgálatához azonban szembe kell néznünk majd a tizenkettesrel, amelyről majd kiderül, hogy nemcsak egy — "tucatszám"...

Többször idézett s még idézendő Menningerről ehhez a következő bibliográfiát ajánlja: Nagl. A. Gerbert und die Rechenkunst des 10. Jahrhunderts... Wien, 1888 és talán Barnard F. P. The Casting-Counter Oxford, 1916... Internetesek bizonyára megtalálják. A régiek közül azonban ismeri a ma el nem ismert és nem emlegetett Lugossy József: *Nyelvészeti irányzatok*. Magyar Akadémiai Értesítő 1859. Hivatkozik rá a Czuczor-Fogarasi Szótár is.

A kiszámoló versek kérdéséhez mindenekelőtt lásd Együd Árpád: *Adatok a láncversek szimbolikájához* (Kaposvár, 1978) című tanulmányát... egyáltalán, a kiszámoló verseket éppúgy, ahogy a gyerekversekkel kapcsolatban elmondották, valószínűs művelődéstörténeti ősközületek. Éppúgy megérdemlik a külön vizsgálatást, mint a "kötegszámok" kérdése.

LAKATOS MIHÁLY

A ribanc

Amikor a levél kipottyant a postaládikából egy pillanatra zavarba jött, mert egy feléje nyújtott baráti jobbot vélt látni benne, ami mostanában, amióta a kört egyre szűkülni érezte maga körül, nem ritkán, hanem egyáltalán nem fordult elő; mert a fehér boríték úgy hevert előtte, mint egy földre hajtott zászló, mely néhány másodperce még lengett, még hirdette azt a hirtelen támadt úrt, amit az eredménytelenül kijátszott lapok hagynak a szenvedélyes kártyás kezében; mert úgy érezte: az évek során kialakított egyensúlyt, melyet nem kevés szenvedés és munka árán sikerült létre hoznia önmaga és a többiek, önmaga és a tárgyak közt, most valami váratlan és érthetetlen veszély fenyegeti; mert a veszély, amit megszimatozott, furcsa mód nem valaki vagy valakik részéről, hanem egy fehér, téglalap alakú tárgy irányából sugárzott feléje; mert vasárnap reggel volt, ami teljesen szokatlan és alkalmatlan időpont bármiféle sorsfordító eseményre, és mert a szilvafa ágaira bánatos, sötét tekintetű hollók telepedtek...

A borítékon felismerte öccse túlságosan is szabályos, szinte nyomtatott betűt, s már előre érezni vélte a zöldségleves édeskés, émelyítő szagát, melyet ő sosem szeretett, de melyet hetente egyszer kénytelen volt elviselni a család többi tagjának a kedvéért, mert a közösség az, ugye, közösség, melyben gyakran csak úgy vagy benne, ha önmagadból, ha átmenetileg is ugyan, ha csak egy félóránnyira is, ha... Aztán már bent vagy. És közben vetted az ágyad a zsíros-barnára koptatott padon a váróteremben, kényelmesre rendezed a karod a fejed alatt, vagy távoli fényekre lesel a mozdulatlan gesztenyefa alatt, mely cafatokban lógó ruhájának réseit csillagos égboltdarabakkal foldozta be.

A szeme sarkából kémlelte a házat. Semmi mozgás. Igaz: a feleségét az ágyban hagyta, a gyerekeket pedig már egy hete a nagyszülőknél vannak. Az öregasszony egyre gyakrabban követelte magának a két unokáját, s az egy napos munkaszünetet is kihasználta, hogy a csemetéket magánál tartsa, fagyiztassa, kényeztesse és minden elképzelhető módon a kedvükben járjon. "Az én félárvaím..." Meg hogy: "Még három ember helyett is állnom kell a sarat! Tudom én, hogy mivel tartozom." Hát persze. A lelkiismeret. Az iskola előtt gyakran

megvárta őket és kíméletlenül beavatkozott a csetepatékba. A csúfolódókat meg elküldte a francba. "Hát tehetnek ők arról, hogy az arcukon jött ki az anyajegy?! Hát persze, hogy nem tehetnek! Akkor miért 'foltosak'?! Másnak is van ilyen, csak hogy a fenekén. A bugyi egész életében leplezi. Az a néhány ember pedig, aki látja, mélyen hallgat róla. Nincs mindenkinek ilyen hülye szerencséje..." Valójában mindig felemás érzések gyötörték, amikor látta a manapság is fiatalosan öltözködő öregasszonyt a két gyerekkel távolodni. Szégyen, tiltakozás és dac keveréke lehetett, amit érzett. Valahonnan a mélyből szivárgott fel a tiltakozás, amit tulajdonképpen önmaga előtt is szégyellt, ezért ezt a szégyenfélét dacosan leplezte. Ilyenkor valami ismeretlen erő nyomta bele a fotelbe, mintha egy személyi testőr állandóan vigyázott volna, nem a biztonságára, hanem az ő biztonságos viselkedésére. A felesége szokatlan rajongása saját anyja iránt azért néha zavarta. Mindenkinek van anyja! Neki is. De ő mégsem. Na jó, az más. Az "speciális" helyzet. Amiben mi vagyunk, az mindig "speciális", azt más nem értheti meg, mert ha megérti, akkor nem "speciális". És mindenki ragaszkodik hozzá, hogy az övé az legyen, hogy ne keverjék közönséges halandók pitiáner ügyeivel. Hiszen bár keverhetnék! Bár csak annyi baja lenne neki is! Bár mondhatná, hogy igen, jól értitek, én is közétek tartozom. Vagy hogy: nem nagy ügy az egész. De hogy hazudjon ekkorát?! Nem mintha valami haszna lenne az emberek részvételéből, abból ugyan nem. Meg a legtöbben nincsenek is részvétel. Nevetik. Kinevetik. Pedig nincs ezen semmi nevetnivaló. Hogy lehet nevetni a gyűlöleten, a szorongáson, a megalázáson, a kiemmizésen?! Eljött onnan, mert el kellett jönnie. Tudta, hogy nem lesz könnyű. Nem. Nem tudta. A vér az agyára futott és parancsolt. Vigyázz! Feküdj! Te ide, te amoda! A parancsot nem vitatják, hanem végrehajtják! Végrehajtotta. Mint egy kitűnő beosztott. Akinek eszébe sem jut, hogy ezért kitüntethetik. Hogy aki kitűnik, azt kitüntetik. Azért nem ugyanaz. Abban már erő van, amely követel. Fenyeget és követel. Aztán vállon vereget és gratulál. (Vigyázzunk, hogy ne tévesszünk szem elől! Hogy ne keveredj el a tömegben!) Megaláz. A melledre

tűzött bélyeg. Haute qualité. Felhasználhatósága szavatolt. A szardíniák a dobozban saját életüket élik. Nem hagyják, hogy bárki is beavatkozzon. Ízetlen-bűzetlen víz helyett zamatos, fűszeres lé. India titokzatos aromája csipetnyi sóval keverve. Rafinált kék, kifinomult kellem. Mit számít akkor, hogy hiányzik a fejük? Na meg a gerincük. A paradicsom nem ismeri a veszélyt. Nem akadhat senkinek a torkán a halszájka. Ha igen, az szemfényvesztés. Mely kétségbe vonja a paradicsom létét.

Amikor aznap eljött, a kapuzár kattant mögötte. Ez a kattanás visszhangzott később végetérhetetlenül a telefonkagylóban is. Egy nap az öccse vette fel és egy pillanatra elnémult, amikor a hangját felismerte. Suttogva beszélt, majd sietve elbúcsúzott. Ő nem tehet semmiről — mondta — és semmit. Az ő keze meg van kötve. Ezért a telefont is csak ritkán veheti fel. Most éppen egyedül volt. A húga nevetett és viccelődött. Mintha. Egyszer összefutott vele az utcán. Kedves volt hozzá, de nem hagyta, hogy megpuszilja. Majd máskor. Itt bárki megláthatja és az kellemetlen lenne neki. Ne felejtse el, hogy még kiskorú. Hirtelen úgy érezte magát, mint aki egy sikertelen, lilomtiprással egybekötött vérfertőzési kísérletet hajtott végre, de azért mosolygott. Hát persze. Igazad van. De azért még néha gondolsz rám, nem? Legalább a fogalmazásaid megírásakor. Ugye, nem könnyű? Érzed, hogy mit kellene, miről szeretnél írni, de hiába tekergeted a bűvös kockát órák hosszat, nincs megoldás. Amit leírhatnál, azt szégyelled leírni, mert túl egyszerű. Banális. Leírni azt kellene, amit nem tudsz, ami tiltakozik az ellen, hogy leírd. Tudta, hogy nem zihált idegrendszer csapja be: a húga már nem a régi. Sűrű kacagásai megmaradtak, a vidámság még megvolt a hangjában, csak a gyereklány ószinte tónusa, bársónyos hangszíne hiányzott az egészéből. Az, ami hitelesítette volna. És mindkettőjüknek hiányzott az a néhány év, ami alatt a kapcsolatuk odafejlődhetett volna, ahol tulajdonképpen most lennie kéne. Boróka időközben felnőtt, ő megférőfiasodott és most mégis mindketten egy korábbi időszakba nyúltak vissza beszéd közben, gyerekkori énjüket imitálták, s ez kínossá tette a beszélgetésüket. Mintha egy felnőtt selypítve kérne cukorkát. Mintha egy zsoké hintalóra ülne. A barátnők már türelmetlenül toporogtak néhány lépéssel odébb, s ő elengedte a hűgát. Végleg. A feleség esetében ez nem sikerült. Pedig segítettek volna. Az anyja. Az

apja. Barátnők. Mi az, hogy segítenek?! Kin és miért?! Hát azzal segítsenek, hogy nem segítenek! Liza tudott minderről és sírt. Nem előtte. De elképzelte, amint titokban zokog a párnájára bújva. "Ugyan, mit képzelsz te arról a fehérnépről?! Azok után amit egész életében látott és tapasztalt... Mi az neki egy férfi? Miért ragaszkodna egy férfihoz és miért épp hozzád?! Nézz a tükörbe: nem vagy egy alain delon, akinek a tenyeréből kockacukrot esznek a nők, gazdag sem vagy, mert abból ugyan nem eszik, amit utánunk örökölnél, arról mi idejében gondoskodunk és milyen más igényei lehetnének annak a nőszemélynek?!" Ezen később ő maga is többször eltűnődött. Mit szeret rajta Liza? Mert szépek nem szép, az tagadhatatlan. A fizetése csak éppen az éhhalált tartja távol a környékről. Az öregasszony, a sokat szidott és káromolt öregasszony segítségével nélkül a háztartásuk már régen csődeljárás alatt lenne. Igaz: az esküvő lélegzethez juttatta őket. Pénzt hozott a konyhára és gyűlöletet. Még szerencse, hogy Liza hozzátartozói kitettek magukért. Mintha valami bűnt szerettek volna jóvá tenni. Valami ki nem mondott, de köztudott sorscsapást, mely az anyák vétkeit... A különbség a fontos. Kell tudni különbséget tenni, magyarázta az ismerőseinek, akiket még nem sodort el túl messzire a vihar. Az ember csak önmagáért felelős. (Esetleg önmagáért sem.) A megbocsátás, a feltétlen és teljes megbocsátás a legszebb erény a világon. Az öccse feszengett, amikor egyszer összefutottak egy presszóban, s ő kihasználva az alkalmat, mindezt elmagyarázta. Igen, nem, köszönöm — ilyen válaszokat adott, s nem mert elrugaszkodni a semleges bordásfalától. Tudta, hogy a szülei kényeztetik, hogy mindazt, ami neki járna, az öccsére pazarolják. A tavaly az Egyesült Államokba küldték nyaralni és nyelvet tanulni. Használd ki a lehetőségeket, ne törődj senkivel, biztatta. Nyugtasson meg az, hogy majd mások sem fognak törődni veled. Amit neked adnak, az a tiéd, de a megbocsátás erényét nem adhatják neked. Itt zavarba jött, mert hirtelen nem tudta, hogy az öccse mit kéne megbocsásson és miért. Amikor Liza megérkezett és bemutatta neki, az öccse gyorsan elköszönt. Mielőtt kilépett volna az ajtón, még egyszer körülnézett. Hát élet az ilyen? — nevettek felszabadultan Lizával, s csodálatosan nyugodtnak és könnyűnek érezték maguk. Még két cigit elszívtak egy újabb adag kávé mellett,

>>>>> folytatás a 6., 7. oldalon

a egymást átölelve mentek hazáig. Ekkor már megvolt a második gyerek is. Azt hitte, hogy tud felejtetni. Mint annyi más esetben. Sok, hajdan "legdrágább" barát-nőjét már meg sem ismeri az úton. De ez más. Gyerekkorában szerette hosszúra növesztetni a kisujján a körmöt. Sok mindenre lehetett használni a fülpiszkálástól a rádiószerelésig. Amikor már túlságosan zsenirozta, ollót vett és levágta. Tsdn, hogy újból meg fog nőni. Csak idő kérdése. De ha a kisujját vágja le az ember?! A gyerekek egyre nőnek és egyre többet kérdezősködnek. Eljön majd a pillanat, amikor a válasz elodázhatatlan lesz. Azért nincsenek álmatlan éjszakái. Néha, amikor eszébe jut a dolog, ki kell mennie a vécére, de ez nem túl gyakori. Már arra is gondolt, hogy azt mondja nekik: meghaltak. De megijedt a szótól. Hogy mondja ki ezt élő emberekre? Úgy hangzik, mint egy diagnózis: röviden, szárazon, kopogón — meghaltak. Félt. Mint egy kezdő orvos, aki — bár pontosan megállapította a halál beálltát — nem meri vállalni a felelősséget. Mert hátha nem? Hátha tetszhalott és a föld alatt magához tér? Hogy jön ő ahhoz, hogy eldöntse: egy emberi testnek joga van-e még a föld felszínén maradni... S most itt van ez a levél. A friss áprilisi levegő áthatolt a bolyhos pizsama szövétén, s didergésre készítette. A nap kábultan bolyongott a rongyos felhők tömegében, de úgy is lehetne mondani, hogy merev, fenséges pózban szemlét tartott a szürke-fehér uniformisba öltözött felhők fölött, melyek mint valami népfelkelők, rendezetlen sorokban tödultak valamilyen irányba. A jövő hét vége Húsvét, lejárt a böjt. Már több mint egy negyedórája álldogált a postaláda előtt egy szál pizsamában, kezében a levéllel. Amikor feleszmélt, ösztönösen körülnézett, hogy nem látja-e valaki ezt a kívülről érthetetlen bambulást. A magas deszkakerítés azonban megóvta az idegenek tekintetétől, legfeljebb a feje ha kilátszódhathott mögüle, de abból még nem következthetnek az öltözkékre. Indulni akart befele, de valami nem engedte. Valami, amit mindezidáig a szeme sarkából figyelt, anélkül, hogy igazán ráfigyelt volna. Most azonban eljutott a tudatáig: egy szokatlan fekete sáv volt az, mely a ház alapzatánál húzódott és amely eddig nem volt ott. Vagy legalábbis nem figyelt fel rá. Elképedve hajolt közelebb a jelenségre. A ház fal és a járda közt eléggé jelentős és (hangyszemmel: rettentő szakadék) tátongett. Hiába figyelmeztette a

kőműveseket a veszélyre, a víz valahol mégiscsak behatolt, s a téli fagyok idején alapos munkát végzett. Az önmagában lehangozó látvány azonban kacagtató ötletet eredményezett: elképzelte, amint a járda egy idő után annyira eltávolodik a bejárattól, hogy semmi sem utal majd hajdan kapcsolatukra, s már csak az fog rajta járni, aki kizárólag a "járdánjárás" kedvéért lép rá, hiszen egyébként nem indul sehonnan és nem vezet sehová. A rés lefele egyre szűkült, s nem lehetett látni, hogy hol ér véget. Kísértést érzett, hogy bedugja a kezét, de a félelem visszatartotta. Furcsa

Buzás András:Múzsa

módon, attól félt, hogy a rés hirtelen bezárul és összepréseli az ujjait. Vagy valami a szakadék aljáról a kezébe harap.

— Te mit csinálsz itt?!

Az eles hang robbanásként hatott. Megszédült, s valószínűleg a sziklafal alját csapdosó, fortyogó hullámokba zuhan, ha egy erős férfikéz idejében a nadrágszíja után nem kap. "A francba!" — hallotta a másikat szitkozódni. "Hát ennyire ronggyá mentek az idegeid?!" Azt hitté, magánál van, s válaszolni próbált, de hiába türemkedtek agyában a szavak, a nyelve nem mozdult. A társa végigfektette a szakadék peremén, majd ingét kigombolva a szíve tájékát kezdte masszírozni. Lassan elernyedtek a tagjai, s az orrában egy vékonyka vércsík jelent meg. A feje iszonyatosan fáj, mint nagy részegségek hajnalán, s csak annyit tudott ki-nyögni: "Mi történt?"

— Mit tudom én, mi történt?!
— morgolódott a másik. — Elmentem a bokrok közé pisilni, s te azalatt ezt a rohadt vizet bámultad! Tán fürödni akartál?

—Nem, nem hiszem...

—No azért, mert a fejeshez ez egy kicsit magasan van.

A hátuk mögött a tenger olyan kék volt, mint egy reklámhirdetésen, s bár egy szellő sem mozdult, valahonnan bentről, embermagasságú hullámok érkeztek. Olyan nyaralás hangulata volt az egésznek, ha a távoli tompa dörrenéseket és a völgyből itt-ott felmagasló füstoszlopokat nem számítjuk.

— Igyekezzünk, mert lejár a kimenőnk, s ezek a disznók képesek levonni a zsoldunkból azt a félórát is. Hol van a fegyvered?

Kábán felült, s miközben egyre rázogatta a fejét, jobb kezével a bokrok irányába bökött:

— Ott valahol... nekitámasztottam a sziklának...

— Noked tisztára elment az eszed! Ha tigris lennél sem tudnál egy ugrással ott teremni! Valaki előlép, felkapja és puff! Véged. Hányszor mondjam: a zsoldos első számú törvénye az, hogy mindenki iránt bizalmatlan! Nem bí-zik! Senkiben! Vagy meghalni jöttél ide?

Még mindig a halántékát dörzsölte és nem válaszolt. Nem akart vitát. Egy hónappal ezelőtt szinte öltre mentek efölött. Ő nem érti, hogy neki mindegy. Hogy azért van itt, mert, gyáva. Szerinte ilyen emberek csak a filmekben és a regényekben futkorásznak. Valakinek a meggármnyult kobakjában megszületik az a torz gondolat, hogy hű, milyen hősiés dolog lenne végleg leszámolni ezzel a kurva élettel és fittyet hányva neki, kijelenteni, hogy: mától elég! Mától kezdve minden mindegy és a mindegy minden! És valami roppant férfias dolog vágni, amely mindenkit meggyőz arról, hogy tényleg így van. És mivel ő maga gyáva ilyesmire meg egyébként is: semmi oka, hogy "leszámoljon" az életével, hiszen mennyi elégtételre, pénzre, nőre meg piára nyújt ki látást egy sikeres film vagy regény megírása, nekilát és megírja a sikeres baromságot. A sok palimadár meg ül a nézőtérben vagy belemélyed a vonaton, a karosszékben, az ágyon, és kedvet kap, no nem arra, hogy a főhős után csinálja, hanem hogy ő is megrendezzen egy másik filmet, vagy körmölgjön egy másik történetet, amelyben valaki ugyanezt végigcsinálja. És ez így hatványozódik tovább és a világ máris tele van haszonleső hőcsinálókkal. Csak éppen az a "valaki" nincs sehol, akiről regélnek. S akkor jön ez a félnótás és kijelenti,

hogy ő az a valaki. Hogy a sokmillióból ő egyedül arra vállalkozik, hogy hitelesítse az őrült agyrémeket. És megdöntse ezt a szépen kidolgozott elméletet. Ahelyett, hogy bevallaná: zsozsóra van szüksége. Akárcsak neki. És mert éppen ezt a melót fizetik most a legjobban, hát ezt csinálja. De nem azért, mert nem ragaszkodik az élethez. Hiszen hogyan ragaszkodna! Kész a véreből is áldozni, hogy majd később többre vihesse! Nem a túlvilágon, hanem otthon a szülővárosában, ahol ezidáig albertletben tengette a napjait. Egy négyszernégyes lyukban, melynek a havi bérét csak nehezen tudta elővarázsolni "rendfenntartói" (ahogy hivatalosan becézték a kidobólegény küldetését) béréből. Neki ne próbálja bemesélni, hogy otthon mindene megvolt: lakás, család, tisztességes munkahely és mégis idejött, ebbe az istenverte háborúba, ahol bármelyik percen szűnyoghálónak lehetnek a túloldalról! Az, hogy "a feleségem egy bűdös kurva, a családom pedig aljas árulók gyülekezete" még nem ok erre. Hiszen akkor a félvilág mehetne ki a frontra!

Ezen akkor kis hűján összekaptak. A társa (akivel jövet a vonaton ismerkedett meg) kijelentette, hogy háborúban, amikor bármelyik golyó a neved viselheti a hátán, nem tisztességes, ha a bajtársak hamis lapokkal játszanak. Mert az ember csak azt engedi nyugodtan a háta mögé, akiben tökéletesen megbízik. Aki sorstársainak kiönti a lelkét, hogy az — ha sor kerülne rá — könnyedén, tehermentesen tudjon elröppeni. És ez az ő érdeke is. Ezen akkor éjszaka (mely az átlagnál csöndesebb volt) elgondolkodott. S másnap bevallotta, hogy valóban a pénzért jött. Mert Nyugatra szeretne menni, ha ezt ép bőrrel megússza. Ott majd valami vállalkozásba kezd az itt megkeresett pénzzel, s a családját is kihozza az otthoni kilátástalanságból.

Felállt, fázósan összedörzsölte a kezzeit, s a körülötte lebzselő kutyát az ólhoz kötötte. Majd bement, s mivel a hálószoba földi még semmi életjelt nem észlelt, betöltötte a presszót, s a tűzhelyre tette. Aztán leült egy hokedlire, melynek párnáját zsíros fényűvé koptatta az idő, s melyet az asszony számtalan noszogatás meg vita ellenére sem volt hajlandó kicserélni vagy legalább kimosni, és elővette a pizsama zsebébe csúsztatott borítékot. Enyhén reszkető kézzel bontotta fel, s meglepődött, amikor a kis, fehér kártya kipottyant belőle. Egy esküvői meghívót tartott a

[illegible]

>>>>>>>>>>>>

kezében. A nyomtatott szöveg azt közölte vele, hogy X. Y. és X. Y.-né illetve X. Y. és X. Y.-né szeretettel meghívja fia illetve lánya esküvői szertartására, melyre egy bizonyos kerület katolikus templomában kerül sor. Kézírás: semmi. Illetve mégis: egy vonás, amellyel az "ezt követő ünnepi vacsorá"-t áthúzták. Mi ez?! Fricska akar lenni? Hogy az öccse milyen tisztességes családból nőszül? Vagy a lelkiismeret hangja szólalt meg a fiúban? Netán valamelyik rokon diszkrét gesztusa, mellyel értesíteni kívánja az eseményről? Nem, a rokon ötletét elvetheti, hiszen az öccse kézírása van a borítékon. Valószínűleg azt szeretné, ha a kecske is, meg a... Mert könnyedén védekezhet azzal, hogy a bátyja valakitől tudomást szerzett a dologról és hivatlanul megjelent a templomban, ami köz- és szent hely, ahonnan, ugye, senki sem tiltható ki. Mindenesetre: az ilyenkor szokásos címzésről lemaradt az "és b. családja". Bárki részéről jött is a meghívás, az csakis és kizárólag neki szólt. A szülei (és főként az anyja) egy utolsó utáni próbálkozása lenne, hogy beszéljenek vele, hogy elszakítsák a családjától?! Igen. Illetve: talán. De miért ne lehetne ez az enyhülés első jele? Az első tévoya lépés a másik fél irányába...

A kávé frissen, zajosan zuhan a csészébe, aromája pillanatok alatt megszállta a konyhát. Ötödik osztályos volt, amikor először megengedték, hogy a felnőttekkel kávézzon. Az anyja erre az alkalomra apró bögrét vásárolt, pici tányérral, s a félcsésényi kávé fél óráig felöntötte tejszínnel. Csodálatos nap volt. Az apja barackot nyomott a fejére, az öccse és a húga irigykedve nyafogtak az anyja nyakán.

A felesége meztelenül aludt — féloldalt fekvé — a paplan tetujén, s néhány percig gyönyörködve szemlélte bujaságra ingerlő, gömbölyded melleit, félig felhúzott, csinos lábát, teltkarcsú derekát, s hangsúlyozottan nőies fenekét. Nagy nehezen legyűrte magában a feltűremkedő vágyat, letette a lepedőre a tányértékát a csészével, s óvatosan a tükörbe pillantott. Megigazgatta zilál hajfűrtjeit, s közel hajolva végigsimított az állán. Bosszantóan borostás volt. S mivel Liza még mindig egyenletesen szuszogott, két karját oldalt felemelve, megfeszítette az izmait. A többévi kőművesmunka nemcsak ház-, de testépítő programnak is bizonyult. Eldurvult tenyerén néhány másodpercig az izzó paraszat is képes volt már elviselni. (És ha arra gondolt, hogy valami-

kor az egyetemre készült, hogy az anyja jogászt akart belőle faragni...). El kellett ismernie, hogy tényleg nem egy alaidelon, akinek a kezéből kockacukrot esznek a nők, de úgy találta: ha nő lenne, megakadna a tekintete egy ilyen fickón.

A tükör felső sarkába fénykép volt tűzve: a felesége és az anyósa mosolyogtak le rá, a szokásos pózban: az anya elől egy széken, a lánya a háta mögött állva, keze gyöngéden az anyai vállára helyezve. Szinte minden közös fényképükön ilyen felállásban vannak. És csak ők ketten. Mert Liza nem ismerte az apját. Az öregasszony — ha tudta is, hogy kicsoda — soha nem beszélt róla. "Hát persze, — mondta gúnyosan az anyja egyik hajdani veszekedésük alkalmával — ha az ember megeszik egy tányér paszulyt, honnan tudhatná, hogy melyik szemtől szelel?" Az öregasszony arcán kétfelől hangsúlyozottan mély, fekete ráncok húzódtak, melyek egyaránt lehettek a folytonos művi mosolytól, a cigarettától meg a zaklatott életviteltől. A szakadékszerű ráncok minduntalan magukra vonták a figyelmet, szinte kiordították a képből: ide nézz, nincs nálunk fontosabb vonás ezen az arcon! A mi ölünk rejtje a legsötétebb titkokat, belénk temették a múltat és ültették a jövőt! A felesége arca fiatalosan gömbölyű volt és ápolt, a mosolya romlatlan, természetes, a tekintete tiszta és sugárzó. És mégis: tagadhatatlanul eggyek voltak. Anya és lánya. A folyadékok mindig felveszik az edény alakját.

Liza valamit nyöszörgött álmában, aztán felsóhajtott és kinyitotta a szemét. "Te vagy az?" — mondta rekedt hangon. "Miért, kire vártál?" — válaszolta bosszankodva, de úgy, hogy bármikor tréfára lehessen fogni a dolgot. Liza kacéran mosolyogva vállalt vont: "Hát, találd ki!" Azzal belekortyolt a kávéjába. "Keserű... — görbült le a szája — még cukrot kérek bele!"

— A jövő szombaton esküvőre megyünk! Visszük a gyerekeket is! — szólt vissza a konyhából.

— Remek! — tapsolt Liza. — Végre egyet mulatunk... És táncolunk is.

— Nem azt mondtam, hogy lakodalomba! Esküvőre! A templomba...

— Dehát...?! Kinek az esküvője lesz?

— Az öcsémé. Meghívót is küldött.

Liza arcáról odalett az öröm.
Felkőnyökölt az ágyban és le-
sütött szemmel kavargatni kezd-
te a kávéját.

SIGMOND ISTVÁN

MOLEKULÁK

A metafora kardjába dől a vers, mely otromba szóképekkel dicsekedik a gyógyító, boldog halált, közben az Isten méretét, szilaj öklök pörölyként ütlegelik a határt. A palaszürke karvalynak öltözött, ragadozó lélek-vadászok egy hatalmas üstből osztogatják a mindennapi forró imát, rotyog a sűrű massa, loccsan az áhítatba fulladt, keresztény inkvizíció, a könyörület mennyei gesztusa, mely siettetni az eretnekek feltámadását, hogy eretnek újszülöttekben öltsenek újra testet. (Az agyonvert halleluják megint csak hallelujaként születnek, ahogy a panteistákból sem lesznek természetfölötti szellemek, s a lerombolt templomok helyére is templomot emelnek, esetleg oszlopsort a rőzsén perzselődő pernahajdereknél, merthogy sokféleképpen imádjuk Istent: buzgón fohászkodva a falakon fityegő szentek előtt, de az égő hús illatában is lubickolhatnak a hitetlenekkel dacoló, alázatos lelkek.) Emberek! Közhírré tétetik, hogy a mai naptól kezdve az idők végezetéig, vagyis tavaszig, amikor Isten a földre költözik, s amennyei slepp eltakarítja a szennyet, szemetet (Bach fűgái maradnak, mert őket személyesen Isten diktálta tollba — Uram! Mindig ugyanaz a téma? Ugyanaz a téma? —, s az a viccet is terjeszteni fogják a homokos kannibálról, hadd derüljenek a mennyei macák; a rendszeres hülyítést nem mi találtuk ki, szeretteim, az angyalok már az idők kezdetétől beintésre vihognak, röpködnek, nyalakodnak és hisznek, ahogy az orvostudomány sem földi találmány, kivéve a szexuálpatológiát, melyet egy ólatin őshüllő nagymamája dolgozott ki egy pornószárfesztiválon Cluj-Napocán), egyszerűen mátol kezdve mindazok keresztvén végzik, akik nem ajnározzák a sasszemű örök földi küldetését, akik délcegen lépkednek a határok mentén fel s alá, hogy kirángassák az ólálkodó szabadság kezéből a tollat s a kaszát, a vérükből sugárzó balladát, hogy eltapossák a kárhozatra ítélt tapsot és imát, az utolsó kenetre kiszemelt könnyet, hitet és ragyogást, kuruc szépapám kettétört fokosát, a Cantata profanát és a kiskutyám ugatását, őrizzétek, bajtársak (kiknek a bajában vagytok társak?), őrizzétek a határt, s vakoljátok be a végvárakra zúdult pörölyök nyomát, és őrizzétek az egekből érkező villámlást, mely halottaink soha nem szűnő jalkiáltásából csapódik reánk, és őrizzétek... Nem, ne őrizzétek. Menjetek a kurva anyátokba, s hagyjátok őrizetlenül bennünket, nekünk már mindegyre szűkült a világ, amatőr sámánok vagyunk és kucséberék, dilettánsok és vakon óbégató nyájas sokaság, ha Isten velünk, mindenki ellenünk, ha Isten ellenünk, mindenki ellenünk. A templomajtókat a hitetlenek sem bántották soha, ti, szeretteim, csukjátok be szépen magatok után a tölgyfából ácsolt monstrumot, hogy a jól végzett ájtataskodást követően hadd ropják a győzelmi órát a falak közé rekedt, hitszegő imák. Köszönjük, Atyám, idekint megvagyunk. Csak a percekkel gyűlt meg a bajunk, ezek az átkozott manók felfalták az órát, a napot, a századot, s hogy újra lejártszunk az időszámítást, ehhez csepürágók vagyunk. Sötétben fogjuk a pillangót, és becsületszóra elhisszük, hogy valamikor holdfénynél is látszottak a fűszálak az éjben, ekével szántottak, és mindenkinek jutott egy név a keresztségben, mostanában meg azon röhíncsélünk eszeveszetten, hogy a feltámadást szállító vonatok nap mint nap elrobognak az orrunk előtt. Egyikünk látni vélte a mozdonyvezetőt, azóta trófeaként tiszteljük a látnokot, no, lám, ugye, hogy kimondatott: szeressétek a zsókert, mert képes handra nyerni a játékot, a vértanúk közben huszonegyre is ráhúznak egy lapot. De még kívárujuk azt a tavaszt, amikor Isten velünk fogyasztja el az utolsó vacsorát, addig bebalzsamozott kezünkben szorongatjuk a betűt, a szót, a mondatot, s bízunk benne, hogy végítéletkor kegyelmes lesz hozzánk a sors, egyenként végeznek velünk, s a közös sírba ordított világszabadság csendesen elpihen a kétmillió jeltelen domborulaton.

SÉRÉNY MÚMIA 63

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

KEMÉNY ISTVÁN

A bűnbeesés

Száz éve, mikor a nagy vashajók
áthordták a bűnt Amerikába
Európa meggyónt és megáldozott
és még nem derült ki, hogy hiába,
elvitte a százéves lázadót
emigrációjából a nátha,
a karácsony akkor havat hozott,
a kispolgár szép volt mint a kályha.

Akkor még a régi házban laktunk
arkangyal előtti gyerekéssel,
Apu fiókjában mi matattunk,
nyitva felejtette, nem emlékszel?
Karácsony volt, még csak ki se kaptunk,
pedig a tűzből kapkodta kézzel.
Meggondolatlanul tűzre raktunk
valamit, ami most lassan ég el.

Tíz csillag

*

Akkor még a régi házban laktunk a Hat Jegyze alatt,
egy dombtetőn. Abban a kertben tiltott fa nem volt,
de a hat vastag jegyvetőrs megmászhatatlanul állt
ott. Azok a fák maguknak nőttek, ránk csak délutáni
árnyékuk vetődött. A környék legjellegzetesebb terep-
tárgya volt ez a hat fa, Oroszország számos mai tá-
bornokának fiatal repülőhadnagy-kori emlék.

**

Volt eperfa az udvaron, de az amerikai szövőlepke ta-
nyázott benne. A hernyók július végére lerágták az
összes eperfalevelet, beszórták az ágakat, és szét-
máztak a kertben meg a házban. Párnán, cipőben,
nyakban, pohár vízben találtuk őket. Sértődött fa
lett az eperfánk: gyümölcséhez nyúlani nem volt gusz-
tusa senkinek.

A második vatikáni zsinat legfőbb miseszöveg-változta-
tásának kihirdetése az érldligeti templomban. "Kedves
testvérek. Mostantól ehhez a részhez, hogy 'sokszor és
sokat vétkeztem gondolatokkal, szóval, cselekedettel',
hozzátesszük még ezt is: 'és mulasztással'. Mondjuk te-
hát..." Csakhogy az érldligeti templomnak nincs tornya.
Másnak épült. De talán éppen a mulasztás elismerése
emeli be most végleg a római katolikus Anyaszentegy-
házba.

Több mint harminc év telt el azóta. Pesten lakom
északi fekvésű emeleti lakásban, ahova csak júni-
usi reggeleken jut be a nap, és tiszta, derűs éj
az már, ha a szemközti ház teteje fölött tíz
csillag megszámlálható. Családom kérvények fő ér-
ve, magáról a család szóról máig is a régi jut
az eszembe. A kertről az a kert, mindenről az a
minden. Olvasószemüveg van a kertemben felejtett
könyvben: nem fújhat akkora szél a lugasban, hogy
lapozni bírja.

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

Az emlék, aki elnagyol

"lemehetnének, hjó?..."
(Marno János)

(1)

Széthulló sziluettetted. Zuhan és zuhansz:
dolgozni kéne rajt' (d), mint — nem — a versen.

(1/)

Vers nincs, és nincsenek a verses fiúk sem.
Keménypapírból kivágott síkidomok az utolsó említés:
deszkalelkű "bölcsészszakpikok" cigarettáznak, ennyi,
töfkéketében a Szerb utcában. (Megfigyelhető, ahogy
a metonímia tevője átrobog a tű fokán, mert átfér;
mindössze — jellemző módon — a farka akad fönn.)

(1/)

(A gyász érted, mindez, ha érdekel. Az emlék:) Kávéznak is, és
nagyon szomorúan
nincsenek. Közben figyelik, számos egyéb síkidomok
hullnak alá, kavarnak, szél mozdul; külön-külön idomok
lapozzák egymást. Néha mint kardlapok merőlegelnek.

(2)

Karácsony ez kicsit, és erre gondolok, mikor a dolog hirtelen
fehérről szól.
Mint öreg hajban kavargó ezüst, havazás
ezüstje, egyszerűen olyan. Olyan
vagy: visszatérő,
aki nem vers.

(3)

Szakadozott fecnik fehérsége fogott közre, amíg
arról volt szó. De én azt megszüntettem. Azután
töröltem a papírt is. — Közvetlenül
állsz ott: benagyítás. Lehetek
öregem, kihűlő, grafittagún, az, én magam.
Terjedve, szétoldódva. Mint. Végezve. Köröналtalan,
magányló cédrus; nézve, lakva itt.

(4)

Mélylépcsőházak homálya fotóz
át. Helyet lel a
salétromos falú, vakú térben.
Tovább. A lámpa: a szentároló
projektója vagyok. "Verbo eper-
fa dobrokol" hangzik rám. Sikoltok. Íme, így
kezesülnek hozzánk a tények!. Jól elég,
hogy innentől csak fejemben dolgozol.

Gimnasztika

egy feltehetően

hosszabban elhúzódo

románchoz

Tisza István-morcan: hasonlóan (s pizsamásan), mint
az ismert egészalakos, nagycsípőjű ábrázolat, egy-
szóval, Tisza István-morc
képpel, plusz borostásan hórihorgasodva, a hajnali
fürdőszoba nem ereszt, csempéhúvósába zár: ez a
munkadarab, az -andó, -endó (itt ne
tovább!) hiszen történetesen
nálad: de aztán megnyugtató
válasz jön, inkább, hogy is lehet
"nekem veled", és, de, egyidejűleg:
dúskálnom bennem

KARÁCSONYI ZSOLT

Adria

Kiskoromban alig
Értem térdemig
nyakig jártam
a pocsolyákban.

"De lássa magának
rég száraz a lába."
Hullámaait kéri
lelkem Adriája.

Üres konyhában

Üres konyhában üresen
a fogpiszkálókat lesem.
Elfogyasztom szendvicsem,
konyhában nincs senki sem.

A szomszédból még zene szól,
kemény dő, lágyan szól a szol.
Nem kell megérteni a szépet.
Az ajtóból még visszanezdek.

Csiga

"Behúzza már a függönyök"
az éghez mégse fordulok
a csigaházba költözök
határon által már — tudod.

Határon zúg a fergeteg
az éti csiga nyoma ím
nem várod aztán
felleled...

Az éti csiga titka az:
"behúzza már a függönyök".
Kihívni nincs minek hiszen
a háza télen megrepedt.

Hetedik Tragé

Kijönnek mind a közhelyek:

"Egy falióra
nem iszik többé ecetet;
elrozdált a rugója.

Kijönnek mind a köz-helyek:

"Egy palatető rámnevet,
de nevetesse csak vigyor —
az égen angyal tapsikol."

Milyen szép ez: a köz-helyek.
Te mindig erre közlekedj.
Csak takard el a szemeid,
csak süketítsd a füleid,
csak hébe-hóba visszahívj,
és keress néha valakit,
akin egy szép szó megragad.
Csak nézd a napot. Ez a nap
olyan kerek és olyan sárga,
az ismeretlen tányérjára
vetett tükrötjás —.

Csak nézd el nekem: ki hibás,
azt nem tudom elmondani.
Csak azt tudom: egy régi ács
titokkal kívánt szólni,
és egymás tetejére rakta
amit csak ácsolt, székeket,
csak palatető, az hiányzott
és faliórából ecet.

DEMÉNY PÉTER

A város és az ifjú

Térey János megtalálta a maga városát — mondhatnók; de megfordíthatjuk a kijelentést, és arra a következtetésre juthatunk, hogy: Varsó lecsapott Téreyre. S ez az utóbbi mondat talán igazabb is, abban az értelemben, ahogy például egy műfaj, egy életforma stb. csap le az emberre, s ahogy ezután megszálottá válik az áldozat. Egy ilyen megszálottá válásból, egy ilyen jellegű kapcsolatból — melyben az áldozat s az üldöző élete örökre összekapcsolódik, s egyik sem akar és nem is tud megválni a másiktól — származnak a Varsó-versek. A város éppúgy lehet város, mint nő, lány, fiatal hadnagy, sirokkó és ki tudja, mi minden; mert Varsó, akár Párizs, s egy holnap megszülető költő számára, mondjuk, Madrid, kacérkodik, derekát riszálja, hogy a következő pillanatban kiábrándítson, elvegye kedvünket az élettől.

Nem véletlenül emlegetem Párizst, hiszen Térey előtt Ady volt az a költő, akit ennyire magába ölelt egy város — és micsoda város, micsoda Isten: ebből a bujálkodásból született a *Páris, az én Bakonyom* vagy a *Párisban járt az ősz*, hogy most csupán két címet említsünk. A Térey-Varsó-kapcsolat első általam ismert dokumentuma szintén nagy vers volt: a *Túlutazni Varsót*, mely először *A természetes arrogancia*-ban jelent meg, utóbb pedig a most elemzett kötetben; és a pokoli fegyvermezetség és szépség rögtön világossá tette, hogy nem múlt szerelemről van szó. Ezek után nem lepott meg, mikor az új Térey-kötet borítóját megláttam: *A valóságos Varsó* — *Panaszkönyv*.

Vagy éppenséggel meglepett? — aligha adhatok számot róla most már. Térey címei mindig "ütnek", mindig erősek és hatásosak. Ha csak az előző köteteket nézzük: *Szétszóratás*, *A természetes arrogancia*. Minek a szétszóratása, hogyan lehet természetes az arrogancia? És: *A valóságos Varsó*. Mintha bizony valami félreértést kívánna eloszlatni a lengyel fővárossal kapcsolatban. *Panaszkönyv* — miért kell írni egy olyan helyről, amelyik csak panaszkodásra kész? Jó csavarok, kétségtelenül, bár kissé talán sok van belőlük. Hiszen az például, ami a fülszövegben áll, egyértelműen kiderül a kötetből. Aki nem így értette, annak úgyszincs mit mondani.

Emlékszem, meglepődésem félelemmel

Csibor Ervin rajza

társult. Félttem, hogy ez a nagyon erős versekkel induló költő megáll valahol. De nem jól mondom: aki megáll, és körül szeretne nézni, az sokkal közelebb áll hozzám, mint aki mindenütt járt, de rohanvást. Attól félttem, hogy ottmaradt; félttem, akkor is Varsóról beszél majd, amikor már rég nem lesz mit mondania róla. Egyrészt siettem a félsszel, másrészt alábecsültem a költő képességeit. Utólagos elnézését kérem. Kiderül, hogy a Térey Varsója majd olyan szép, mint az a Párizs, melyben Ady járt. A szépségét úgy értem: velünk marad. Ahogy a bús semmisséget árasztó gigászi vadont vagy a daloló Gare de l'Est-et nem tudom feledni, ugyanúgy követni fog az *Átoksziget* is, ahol megünnepelik a sirokkót.

Mert Varsó — nota bene, a *valóságos Varsó* — rendkívül furcsa város. Gyógyszerszag áramlik az utcákon, az emlékezetből gyakran a gettó képe bukkan föl, az erotika a halál előjele, megőzvegyült menyasszonyok ünneplik a sirokkót, mert:

*A Déli Szél munkába fog serényen,
kisöpri Varsó hulladékait:
munkásságát méltatni kötelesség.
(A sirokkó ünneplése)*

Az utazó nem is áltatja magát:

*...nekem soha, senki
nem ígért rózsakertet és napágyat,
öblöt ladikkal, korzót csivitelő fehérnéppel.
(Átoksziget)*

A "bédekker" már első lapján leszámol az ábrándokkal. *Akaratos kérelem* — ez a római egyessel jelölt vers címe, s kinek ne jutna eszébe Csokonai *Tartózkodó kérelme*? A "gyönyörű kis tulipánt" itt hol "sötét Kuzin", hol "birtoklónk", hol "edzőnk és elárulónk", hol pedig "akarnok, néma múzsánk". És — elég különös kapcsolás — Csokonai mellett Füst Milán juthat eszünkbe: "Megérkeztünk a fénybe. Vajon, miféle fénybe?" — szinte ugyanez áll *A feleségem története* francia kiadása előtt olvasható bevezetőben.

A címadó költemény (a második) megfogalmazza: "itt: romlás, döbbenet". Ezt a mondatot csak fölerősítik a XL-es számú *Termann és Dorothea* című versbe épített *Csongor és Tünde*-idézetek. A romantikus mesejáték sorai kopár leírásba ágyazódnak.

Vagy nézzük az *Özvegyesség Völgyét*, ahol a *Relikviák Vize* (!) csorog, ahol az egymást gyűlölő özvegyek élnek, s ahol az "ifjú bajnok" így udvarol:

*Minden törekeny holmi hulljon darabokra.
A porcelánbabák a balkonról zuhanjanak le.
Ki levegőbe beszél, ne jusson levegőhöz,
s a hely, hol életet mítmelnek,
völjék pusztasággá.*

Ezután jön az *Anesztézia*, s benne ez a gyógy mód:

*Eldöntöttem: ha lesz valaha méltó
páciensem, belőle hétalvót
fogok nevelni. Hadd aludja ki
forró és nagyléptekü terveit.
Álomszuszekként, nagyszobámban
ne emlékezzék Varsó hidegére.*

Végtelenül pontos fogalmazás. Éppen a *hideg* szó az, mely először eszünkbe jut, ha a könyvet elolvastuk. A *valóságos Varsó*, Térey Varsója rendkívül hideg város. És ezt a hideget — nem tudom, létezik-e nagyobb költői teljesítmény — Térey érzékelteti velünk.

GYÉMÁNT MELINDA

Diána jachtján

Drága kicsi barátnóm!

Boldogít a gondolat, hogy Nálad minden olyan jól kézbenttartható, és kapcsolataidban is és háztartásodban is megvalósítod a lehetetlent. Ennek ellenére nem érted az Erdélyi Írók versbe foglalt kannibál receptjét; nem érted sem az egészet, sem a részleteit? Hogy nem tudod, kinek mi a haszna az ilyen versekből? ...Nekem biztosan semmi. Azért megpróbálom megmagyarázni. Figyelj!

*Fenn kék ég fehér sirályok izzó fények
Lenn kék tenger fehér hajó édes ének
Kékfehér formaruhás szöke tengerészek
Pillegő sora báblepkék nyújtózó ezüstjének*

Gondolj csak arra, hogy a félelmetes szörnyeket vörösnek, feketének tartják, de az igazi nagy, királyi ragadozók fehérek. A fehér sas, a fehér sólyom, a fehér farkas, a fehér tigris és, ugye, a Fehér Cápa.

A fehér hajó úton van, hogy a szelíd kék tenger örömeit fosztogassa. A fedélzeten, fogd úgy fel, hogy azok a fehér, kissé ezüstös, testű-leplű-hajú-fürdőruhájú, kissé álca- és bábszerű, kissé selyemhernyószerű lepkelányok nagyon-nagyon gazdag vakációzók, a szöke tengerészek alkalmi szerencsevadászok; a hajóút, a szórakoztatás legvadabb eszközei között számításhoz veszi az unalmat is.

A lányoknak nappal csak unatkozni, napozni, barnulni szabad és szemezni a nesztelenül suhanva dolgukat intéző tengerészfiúkkal. Éjszakánként folyik a vad szerelmi csata, egyénileg és csoportosan. A játék végsőkéig mehet. Panaszkönyv nincs.

Biztosan olvastad az IDŐGÉPET! Nappal fenn a fényben élnek, játszadoznak a bájos kis földlakók. Éjjel feljönnek a föld alól a szörös morlokok, és megeszik a tündérekét, különben éppen ezért táplálják őket. Itten fordítva van. A hajón a pillék, a lepketündérek indulnak éjszakai vadászatra. Ki nyer, ki veszít. A matrózok nyerhetnek pénzt. A pilléknél a pénz nem számít, nyerhetnek izgalmat, lelket, főleg múlt-élményeket, álmokat, győzelmeiket.

*Itt vág a győzelem mindegy hogy ég pokol
A kor buslakodó zenét dobol
Messziről csak dübörgő égrohaj
Távol felkiáltás jaj*

Kérdezed Kicsim, hogyan kerül be az Erdélyi Írók az exkluzív milliomos nőklubba? Ne feledd, egy erdélyi Írók az égvilágán mindenhol bekerülhet, kivéve az irodalomba. Hogy érzi ő most magát ebben a szélsőséges erotomán társaságban? Jól.

*A sirály
ki ott lapul fennkölt ég alatt
varázslatos éneként álcáz
minduntalan téged
lázongó test felboruló lélek
A lélek elszáll az álmok után, mert
A felhasított bőrrománc ékszerdobozban
lógva hagyott üres lelkeket
piheként fosztogatja a hős szél*

Az Erdélyi Írók azért különbözik a pilléktől, mert mindig éhes. Amikor megpillantja a tengerészt, akinek arcvonásai egyetlenegy ismert személyhez sem hasonlítanak, és mégis ismeri valahonnét, éhes lesz és, amikor percekig szeméz vele a fedélzeteket elválasztó távolságból, még

éhesebb lesz, eszem a szívedet, eszem azt a kicsi szívedet, és meg akarja enni a szöke fiút, kannibál leszek, üvölt magában, megint világszörny! A kielégíthetetlen éhség türelmetlensége, az éji álmatlanság, azonos a vele párhuzamos formái sötétségével... Tudtad?

*A lány fehérben hajólépcsőkön szalad
fiús benne a fürgeség
a férfi keze emeli szép karjainál fogva
csinál, súgja magának, tedd amit ő vár s te
várni estig
a lépcső győzhetetlen vár
aztán vesd róla, magadról, magad alá
szelíd leomlás most sem fárad
csak enyhe ernyedés majd tágulás szem száj
között*

*hol vége a szónak értelemnek
Hol zárandokol most a halk szöveg?
a turbékoló szerelem vadul üvöltő fájás
a kín az érték és a mérték
oh tál oh kés kanál fald fel szerelmét éhség*
És gondolj most a pszichológusokra és a filozófusokra és az antropológusokra és a nemi szerelem metafizikájára, és gondolj a lélek különbségeire: különbözik a kannibálnól lelke a kannibálétól?

*Kérdezd kacagva a filozófust mennyi most
a férfi benne — s bennem?
Bennem a nő mindig egész ez az igaz arány
ebben az édes édeni kertben
veszteség szenvedések neki oh
de oh
csakegyetlenegyszer veszthetni —
jól!*

*Gyökér gyümölcs látszó vékony erecskék
leatott magok majd miből újak nőnek
Tovább tóduló erek végtelen kígyója
gyógyítója az elkigyózó nőnek*

Látod kicsim, a kannibálnak is van filozófiája és szíve, ha a sikerével nem is dicsekedhet, az igazi siker eldicsekedhetetlen:

eszem a szívet megettem az életét
És most, kedves kicsi barátnóm, azt kérde, hogyan keveredhet ki az Erdélyi Írók a mitikus mágus örvényébe okozta helyzetből, hiszen nem tartozik a milliomos ragadozó álcák közé? Kérdezed? Mit csinál a kannibálnól utána? Amit a nők mindig csinálni szoktak utána: FÉSÜLKÖDIK!

*Virradatkor ébren bámul maga elé
tükrében haját látja angyalszárnyát
minden fürtjén ön maga egyensúlyoz számtalanszor számlánként
fésülni kezd hajáról lesepri önmagát
angyali szárnyak tova tűnnek
fehérben üvegégben
hova tűnnek az álmok
kékből fehéren?*

És akkor — ez már nem költői, azért olyan rövid a versben — hajnalban egyedül gyorsan partra száll az afrikai kikötőben, amikor a tengerészek a szerelmi álmoságtól még nem tértek magukhoz.

Az Erdélyi Írók ott marad, oda kerül, ahova való, ahonnét elszalasztották Afrikába! És akkor rájön, nem is erdélyi, nem is Írók. Csak zulukaffer. Sötét gyémánt. Gyémánt Melinda.

Utóirat: Az elpukkant ballonok majd földre érve
rongyként meglapulnak.

Serény Melinda

BENEDEK SZABOLCS

Borzasztóan nehéz prózát írni

Vidéki napilap szerkesztője. Az íróasztalnál ül. — Nem tetszik.

Kicsit vár, hátha a fiú mond rá valamit, de az csak áll némán, nyakig begombolt kabátban, a szerényajtnak támaszkodva.

— Meg is mondom, miért — néz rá a fiúra. — Nincs jól megírva. Úgy is mondhatnám, hiányosan van megírva.

A fiú csak nagy sokára reagál.

— S mi hiányzik belőle?

A szerkesztő széles mozdulatokkal kitergeti, és maga elé helyezi a sűrűn telegépet lapokat.

— Te nem érzed?

— Nem.

A szerkesztő feláll, járkálni kezd az asztal körül. — Ha lerajzolnál engem — áll meg hirtelen a fiú előtt —, mit rajzolnál le belőlem?

A fiú habozik.

— Gyorsan mondd, mert mennem kell csinálni a holnapi számot.

— Hát... szemüveg... szakáll, bajusz... csapzott haj...

A szerkesztő oldalt félrehúzza a haját.

— És a fülem? Fülem is van. Sőt — a homlokára mutat — van itt egy dudor. Az is hozzám tartozik. Az is én vagyok... ha ezeket nem rajzolod le, akkor nem is engem ábrázol a kép. Az már nem én lennék, hanem valaki más.

Mutatójával a sűrűn telegépet lapok felé bökö.

— Ugyanez hiányzik az írásaidból. Milyen ágyon feküdt az öregasszony? Milyen volt az a tábori ágy? Piros? Kék?... Nem tudom elképzelni. Nincs fogalmam róla. Hiányos.

— Értem — mondja a fiú. Meleg van a szobában, izzad a homloka.

A szerkesztő odalép az ajtóhoz.

— Ha megfogom ezt a kilincset, mit írsz le ebből?... Annyi nem elég, hogy megfogtam a kilincset. Mit látsz, mit fogtam meg? Egy szürke alumínium kilincset... Egy fehér ajtó szürke alumínium kilincset.

Odamutat a sűrűn telegépet lapokra.

— Ezt le kell így írni. Amit pontosan látsz. Hogy én is el tudjam képzelni milyen...

A szerkesztő újra a fiú elé lép.

— Látod, borzasztóan nehéz prózát írni. Pont ez a nehézség benne. Sokat leírni, mindent leírni, és mégis keveset. Pont annyit, amennyi elég.

"Az előadás mód rejtőzködő homályossága és elharapott jelentéstartalma, máskor tobzózó nyelvi játékosága és a stílus idézőjeles komolytalansága nyitottá teszi a művet. (...) E művek befogadása fokozott aktivitást igényel, azt kívánják, hogy a befogadó olvasás közben legyen tudatában saját észlelési módjának is."

Sóhaj.

— Épp ezért kevés a jó prózaíró. Manapság egyre ritkább.

Visszamegy az íróasztalhoz, egy csomóba rendezi a paksamétát.

— Sajnos, ez így nem közölhető. Vannak persze jó dolgok is benne. Olyanok, amelyek miatt biztatni tudlak. Fiatal vagy, van még idő! Folytasd az írást, és ha tudok valamiben segíteni, nyugodtan keress máskor is...

Kezet ráznak.

— Viszontlátásra.

A fiú visszafordul a nyitott ajtóból

— Becsaptam magát — mondja.

— Tessék?

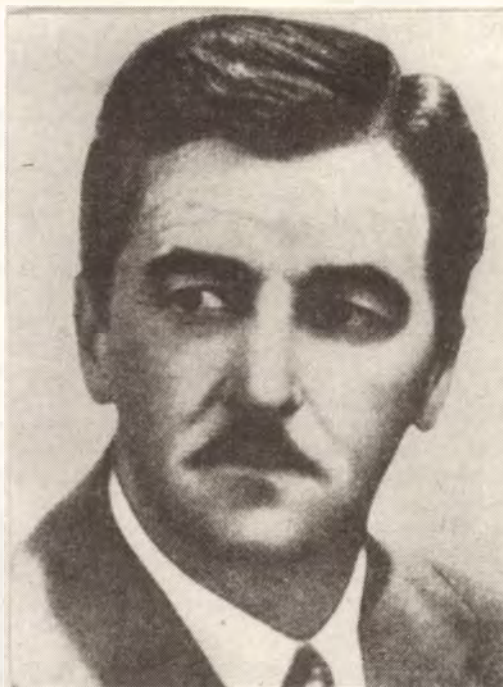
— Ezt a novellát nem én írtam... Ezt a novellát Hajnóczy Péter írta 1980-ban és a negyedik kötetében jelent meg 1981-ben...

A szerkesztő nem válaszol.

— A Jézus menyasszonyában — mondja a fiú, már a folyosón, magának.

FAULKNER

FAULKNER, William (New Albany, Mississippi, 1897. 9. 25. — Oxford, Mississippi, 1962. 7. 6.) amerikai író. Tekintélyes, de már hanyatló déli polgárcsaládban született; dédapja a polgárháború ünnepeit hősei és a közélet vezető személyiségei közé tartozott a Mississippi állambeli Lafayette megyében. A család 1902-ben Oxfordba költözött. Ez a városka és Lafayette megye lesz majd Jefferson, illetve Yoknapatawpha néven színhelye annak a mondakörnek, amelyet az író a múlt és a jelen valósága alapján épít ki regényeiben az amerikai Délről. Immel-ámmal végzett tanulmányok után ugyancsak kedvetlenül dolgozik egy bankban, amelynek igazgatója a nagyapa, a regények egyik Sartorisának ősképe. Az első világháborúban a Kanadai Légierők önkéntese, de egysége nem kerül bevetésre. Mint kedvezményezett veterán jut be az oxfordi Mississippi Egyetemre, azonban már első vizsgáján megbukik. New Yorkba utazik, majd visszatér Oxfordba, és alkalmi munkából él: szobafestő, bolti elárúsító, szeszcsempész, fűtő, edénymosogató. Nem lel helyét a hagyományaiban megbolygatott, iparosodó Délen. 1924-ben versesköttel jelentkezik, aztán New Orleansba megy, és Sherwood Anderson támogatásával kiadja a háborúból visszatértek kiáltásáról szóló *Zsold* (1926) c. regényét. Második regénye, a *Szünyogok* (1927) nem túl sikerült gúnyrajz, az európai utazása során megismert irodalmi sznobokat próbálja kipellengérezni benne. Ismét visszaköltözik Oxfordba. 1929-ben megnősül, majd gyors egymásutánban megjelenteti első két jelentékeny regényét. A Sartoris nemcsak a patriciuscsaládnak az író hozzá tartozóiról mintázott — és számos egyéb műben szintén felbukkan — tagjaival és állandó lakhelyükkel ismert meg, hanem Faulkner Dél-szemléletével is: elveti a múlt terhes örökségét, a feudális elmaradottságot, a lefojtott és hirtelenül ki-kirobbanó indulatok alvágját, de visszasszórja a korszerűsítés oltárán feláldozott hagyományos déli értékeket: a méltóságot, az erővenességet, a nőtiszteletet, az emberi

(akár fehérek és feketék közötti) kapcsolatok patriarkális közvetlenségét. A hang és a téboly (1929) időben egymást váltogató és keresztbező belső monológokból: "hangokból" szőtt történet egy dalamikor irigyelt, előkelő ültetővényes-család felbomlásáról.

Következő műveire már Európában is fölfigyelnek. Az 1930-as Míg fekszem kiterítve az ember erkölcsi erejének repeső dicsérete, az 1931-es Szentély komor társadalomrajz és vad izgalmi bűnműyi história. Újabb regénye, a Megszületik augusztusban (1932) csomóra fogja a déli társadalom fő bajait: a vallási túlbuzgódságot, az erkölcsi képmutatást, a fajgyűlöletet, de felvillant egy reménysugarat is: a néger ősei miatt megbélvezett.

gyilkosságba hajszolt férfi és a ledányanyaként meghurcolt nő gyermeke talán emberhez méltóbb életet élhet majd, mint szülei. Rövid elbizonytalanodás után ismét remekbe szabott regények következnek. A Fiam, Absolon (1936) a társadalmi visszasságok profetikus káromlása három, egymás szavába vágó elbeszélő más-más időrétegekből feltörő "hangján"; A legyőzhetetlen (1938) a Sartoris család történetének újabb fejezete: újabb könnyes-mosolyos búcsú a Dél múltjától. Az 1939-es Vad pálmák tartalmazza Faulkner legismertebb kisregényét: Az öreg Hemingway Őreg halászáinak elődje. 1950-ben kiadott Összegyűjtött elbeszéléseiből került ki a Hajnali hajtóvadászat (1968) c. magyar válogatás. Az író legnagyobb szabású vállalkozása, a Tanyán (1940), A város (1957) és A kastély (1959) c. kötetekből álló trilógia megint Yoknapatawpóban játszódik, de most a szegény farmersorból felkapaszkodott, friss étvágyú és távolról sem kényes gyomrú Snopesok állnak az előtérben. A végső reménytelenségre, amely a visszataszító, torz lélek törtétek láttán fogná el az olvasót, a Sírlyaldzó (1948) c. regény cőfol rá, amelyben három fehér ember akadályozza meg a négerlincselést. A Rekviem egy apácáért (1951) a vértanúság megadott erejébe vetett hitet sugározza, akárcsak a háborús tárgyú Példabeszéd (1954) Krisztus-parabolája. A hazájában igazán csak a Nobel-díj elnyerése után elismert író 1959-ben a virginiai Charlottesville-be költözött, de Oxfordban érte utol a halál szívroham képében, nem sokkal azután, hogy befejezte írói végrendeletnek is beillő Zsványok (1962) c. regényét.

Faulkner a 20. század egyik legnagyobb formateremtője. Kijárva az amerikai pragmatizmus, behaviorizmus, az európai freudizmus, egzisztencializmus s a különféle művészeti izmusok iskoláját, olyan prózástílust alakított ki, amelyben megfér egymással az eposzi folyamatosság és a látomások zúrvára, a terjengős lélekelemzés és a bakugrásos eszmefuttatás, a nyers tény és a légies költészet, a vágyak tébolya és a finom vagy vaskos humor, az éles fordulat és a tudattalan drádasága, a barokkos ékesszólás és az ideges rögtönzés.

Tanyán

(ismertetés)

Az átdolgozott elbeszélésekből készült regény 4 könyvre oszlik, a könyvek 2-3 fejezetből, a fejezetek rendszerint ugyanennyi alfejezetből tevődnek össze. A cselekmény a századforduló táján játszódik a Jefferson-tól délkeletre fekvő faluban és tanyabokorban, Franciagáton. A tágabb színhely a hasonló nevű folyam-
ági terület, amely két megyébe
erpeszkedik, de egyiket sem uralja;
valamikor, a polgárháború előtt egyet-
len hatalmas ültetvény volt, a birtok
azóta széttagolódott, székhelye, az
Öreg Francia-házként emlegetett fé-
nyes kastély romba dől, a hajdani
pompás park elvadult. Az "Öreg Fran-
cia", a rég elhalt arisztokrata dicsősé-
géből csak az a konok mendemonda
maradt, hogy pénz és egyéb kincseket
ásott el valahol az udvarháza körül.

Első könyv

FLEM

Történetünk elején a 60 esztendő Will Varner uralkodik az eredeti birtok java részén, beleértve a kastélydűlőket is; környéki felügyelő az egyik megyében, békebíró a másikon; uzorás és lódoktor; ő birtokolja (részint bérbe adva, részint saját kezelésben) a legjobb gyapot- és gabonaföldeket, a maradékon övé a jelzőalgcölcsön; legelőin óriási gulyák; a faluban övé a szatócsüzlet, a malommal egybeépült kovásműhely, a gyapotverő; ő tartja fenn az iskolát, ő szenteli föl a papot, aki sose látott főiskolát; a Littlejohn-féle fogadót leszámítva övé az egyet-

len emeletes ház, valamint az egyetlen (néger) szolgáló. Otthonában rajta kívül már csak egy fiúra meg egy leányra, Jodyra és Eulare főz az asszony, a többi a tizenhat gyerekből szétszéledt vagy meghalt. Negyvenévi harcoslás után Will derűs és szorgos semmittevésben tölti napjait; reggeltől estig csatangol kövér szürke lován, szívesen elüldögél az Öreg Francia telken egy liszteshordóból csináltatott alkalmatosságban; néha beugrik szeretőjéhez, egyik tanyásának feleségéhez. A gazdaság irányításából csak annyit tartott fenn magának, hogy betakarítás végén elszámol alkalmazottaival, bérlőivel, adósaival. A család üzleti ügyeit egyébként Jody intézi, ő a boltos, ő felügyel a gyapotverőre meg a tanyásbirtokokra. A 35 éves, megtermett aglegény házra hajlamos, de még sikerül neki "egy jó kiállású független úriember lovas szobrárt megmintáznia"; télen-nyáron, hétköznapi-vasárnap porcelánínget visel fekete posztóruhája alatt — ellentétben a körötte élő emberek egyenruhaszerű kezelés-bas viselétével —, addig hordja a ruhát, míg el nem adja, s akkor fölveszi az új öltönyt.

Franciagát lakosainak túlnyomó része ágrólszakadt tanyásgazda vagy bérlo, inszakasztó munkával keresi meg a betevőt családjuknak, vagy csak maguknak, mint Houston, az özvegy férfi, akinek társasága lovából és kutyájából áll. De azért akadnak jópáran, akik — dolog után vagy helyett — nap mint nap óráig ücsörögnek a bolt tornácán, hogy meghányják-vessék a világot (azaz Franciagát) sorát, ilyen Tull és Bookwright, a két marhahajcsár. Hosszabb-rövidebb időközönként, de műhélatlanul megjelenik körükben mezőgazdálkodásuk, Ratliff várrögép-

ügynök. A jeffersoni illetőségű s ott házassal meg egy vendéglő felerészével rendelkező Ratliff négy megyét jár be kordéján, amelyet "gördülő kutyaólnak" neveznek a derekában álló áruládáról. Ratliff nemcsak varrógéppel házál, hanem használt gazdasági eszközökkel, zeneszerszámokkal, állattal is kereskedik, főfoglalkozása azonban a megfigyelés és adatgyűjtés, házról házra hordja a híreket egy napilap jól-érintésültésgével, mindenről tud, mindenkit ismer, mindenkivel elcséveg a maga nyájas, gunyoros modorában, kifürkészhetetlen arccal. Nemegyszer az ő beszélgetései lendítik előre a sok helyütt szóbeszédből táplálkozó (s ezért sok helyütt zavaros) eseménytörténetet.

Ebbe a világba csöppen (vagy tör) be egy szép napon a birtokról birtokra vándorló (vagy menekülő) Ab Snopes, azzal járulván Jody elé, hogy kivénné frissen szerzett tanýájukat. Snopes alacsony, elfoghatatlan tekintetű, bárdolatlan, összeférhetetlen, bajkeverő és pimasz ember; járása bicegős: John Sartoris ezredes lőtt rá még a polgárbőrű idején, mert megpróbálta ellopni hátascsődörét. Előző gazdájánál úgy mutatkozott be, hogy miután szándékosan trágyakupacba hágott, a szalon százdolláros szőnyegébe törölte cipőjét. Rádásul az a híre, hogy — noha sohasem lehetett rábizonyítani gyújtogatást — legalább kétszer tüzet vetett a szénapajtára a rábízott tanyán, és legalább egyszer nyilvánvalóan megtorlasként cselekedte ezt, amiért meg akarták büntetni egyéb kártevési miatt. Jody mégis megkötö vele a bérleti szerződést, mint több — amint mindig tart kitűnik —, váratlan kedvezményben részesíti a fiát. Elsőre a következő furfangos elgondol-

lás vezérli Jodyt: elszámoláskor fejére olvassa majd Abnek a gyűjtogatási vádakat, mire a bérlő kénytelen lesz üres kézzel továbbállni. Végül azonban egészen más indíték váltja föl az eredetit. Midőn négy nappal a látogatás és a család behurcolkodása után ellovagol hozzájuk a tanyaára, Jodyt letaglózza, a végzet csapásaként éri Snopesék elképesztő arcátlánsága. A kidőlt kapu még mindig a gazban hever, az udvar még tele az előző bérlő által otthaggyott szeméttel, de Ab ezt vágja az ifjabb gazda szemébe: "Disznóolat is láttam már különbet, mint ez a ház." Snopes fia, Flem kinyilvánítja, hogy neki bizony nem fűlik a foga a földtúráshoz, de hát ugye ott a Varnerek boltja. Hogy Jody, fogcsikorgatva bár, felajánlja neki a bolti segítséget (e korábban nem létező állást), de cserében azt kéri tőle: kezeskedjék a tüzéset elmaradásaért — Flem kiköp, és így felel: "Miért kezeskednék?" Jody Varnér lába alól kicsúszik a talaj: mindent megad, és nem kap semmit, olyan szerződést és alkut köt a Snopesokkal, amely csak a Varnereket kötelezi. Távozóban visszanez a tanyaára: "A tűz égesse meg" — szavajárása ez különben a regény összes szereplőjének.

Az újdonsült boltossegéd munkába áll, azonmód forradalmasítja a kiszolgáltatást és az üzletmenetet, egyik napról a másikra segédből főnökké lép elő; nemsokára hatáskörébe vonja a gyapotverő és az egész gazdaság működtetését, igazgatását; felcsap uzsorásnak is; beköltözik a tanyáról, előbb egy bérelt szobába, aztán Varnerék házába; különféle eszélyes és csalárd módszerekkel földre, gulyára, vagyonra tesz szert, mind magasabb-

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

ra kapaszkodik az uborkafán. (Lásd szemelvényeinket.)

Közben beözönlök a Snopes-had második hulláma, mindenik jövevény unokatestvére Flemnek és egymásnak igaz, a rokonsági fok legtöbbször bizonytalan, nem tudni például, mikor jelent náluk egyet az *unokaöcs* a *fiatalabb unokaöccs*rel). A kovácsműhelybe betoppan egy hegyes pófájú, szurkáló szemű mitugrász, I. O. Snopes, bejelenti, hogy ő az új "bérleményes", amit elégségesen igazol az, hogy már ott is idétlenkedik a kohó mellett a mester-séghez mit sem konyító unokaöccse, Eck Snopes, az új kovács; I. O., a kis ripacs — hála közmondásfóso tudományának — rövidesen elnyeri a megüresedett tanítói állást. Az összenőtt szemöldökű, elszánt és baljós arcú Mink Snopes erről a vidékről származik, de huzamosan Dél-Mississippiben irtotta az őserdőt fegyencsek társaságában, hogy azután feleségül vegye és magával cipelje szülőföldjére a bukott vállalkozó leányát, aki odalent a favágókból toborzott férőhárem úrnője volt. Mink itthon — nyakában a mardosó féltékenységre és a kielégíthetetlen bosszúszomj immár levetethetetlen keresztjével — tanyát bérel Varnertől; nincstelenek lévén, a házastársak ádázul gyűlölik a megtollasodott Flemet, akitől egy véka bűzára sem számíthatnak. A nagykorú, de egy kisgyerek értelmi szintjén lévő félkegyelmű, Isaac Snopes (ahogy ő dadogja: Ike H-mope) a jólelkű Mrs. Littlejohn istállójában él kegyelemkenyeren; gyámja, Flem elorozza tíz dolláros örökségét egy adóslévé ellenében, erre viszont Mink teszi rá a kezét. A Snopesok többé-kevésbé valamennyien sunyik, alattomosak, egyszerűen simulékonyak és szemtelének, pénz- és hatalomsóvárok, fukarok, szívtelenek, gonoszok, agyafúrtak és gatlástalanok, egyedül Eck lóg ki a sorból, aki legalább a kisleányt szereti úgy, ahogy, és van némi fogalma a tisztességről, no meg kivétel természetesen a szerencsétlen Ike. A dérkhad összes tagját Flem segítette "helybe", de csak azért, hogy hasznát húzzon belőlük, s mindannyiukat az érdek tartja össze, nem a rokoni érzés.

Ratliff hamar megszimatolja a Snopesok betolakodásában rejlő veszélyt, és inti cimboráit: "Flem fölzabálta a boltot, fölzabálta a kovácsműhelyt, most nekiesett az iskolának. Most már nincs más hátra, csak a Will háza. Annak utána persze majd ti is sorra kerültök, szerelmes barátaim..." Tull azonban ezt mondja rá, amolyan amerikai nemtörődömséggel: "Mit tehetnénk? [...] Ronda dolog, de mi közünk hozzá." Így hát Ratliff maga próbálja szétzilálni a Snopesok amúgy sem egységes csatarendjét: egy varrógép-eladás meg egy másik üzlet kapcsán megkísérli egymásnak ugrasztani Minket és Flemet Ike dolgában, de csak annyit ér el, hogy Mink fenyegető üzenetet küld unokatestvéreinek: szükség esetén tüzet vet a pajtájára; neki, Ratliffnak pedig megeskik a szíve a szegény félnótáson, egy kis pénzt helyez letétre számára Mrs. Littlejohnnál.

Második könyv

EULA

Eula Varner már tizenhárom éves korában fejlettebb a legtöbb érett nőnél, "egész megjelenése az ősi dionüszosi kor jelképességét sugalmazta —

méz és napsugár, kicsattanó gyümölcs, a megtermékenyített széttiport szőlő vonagló kivérése az erőszakkal tapodó vad kecskelábak alatt". Naphosszat "a bőséges fiatal nőstényhús mogorva kábaságában" tesped a helyén, mert még arra is lusta, hogy fölkeljen a székről; az evésen kívül semmi sem érdekli; szülei gyöngelméjének vélik. Ha mégis kimozdul a házból — kénytelen vele, miután Jody erősködésére beiratják az iskolába —, egy egész falu férfinepe, a gyermekököktől az agastyánokig, megigézve legelteti szemét ártatlanul, szándéktalanul közszemlére tett dús idomain. Árad belőle a nemiség, de ő maga teljesen érzéketlen, idegen tőle a vágy, amit gerjeszt, még inkább a gondolat, amit netán kívánt; bálványyszerűen öntudatlan és könyörtelen szűzkurva. Az egytantermes iskolában megszakítás nélkül sültkrumplit ma szolva, a semmibe révedő szemmel, a kétszerkettő ígéire süket füllel üli végig a leckeórákat, ennek ellenére, vagy éppen ezért magába bolondítja Labove tanítót is. Labove, a szegénynél is szegényebb parasztfiú, aki emberfeletti erőfeszítések árán, kínkeservesen űzött mellékfoglalkozások jövedelméből egyetemre járt (pontosabban: lovagolt pénzek éjszakaként), és ügyvéd oklevelet szerzett tanítószkodás közben, Labove csakis Eula kedvéért halogatja nekirugaszkodását az új pályának, s a megkísértett szentek kétségbeesésével rajong érte. Egy ízben elködösült agygyal hozzányúl — a lány minden teke-tória nélkül földhöz teremti. Labove eltűnik a faluból (helyet csinálva I. O. Snopesnak).

Később legénnyé serdült volt iskolatársai koslatnak falkába verődve Eula után — rájuk se hederít. Még később tehetős, a háznál is szívesen látott uracskok dongják körül, és a lány egykedvűen el is kocsikáztat velük csinos homokfutóikon, míg nem egyiküknek sikerül magáévá tennie. Mikor kitűnik, hogy teherbe esett, bátyja dührohantot kap, puská után kapkod, az apa ellenben, aki szerint a szüzesség vőlegényeknek szánt dajkamese, eszénél van, bizonyos benne, hogy a csábító azóta hetedhét határon túl jár, Will Varner tehát sebtében hozzáadja leányát Flem Snopeshoz, rájuk iratja a Francia-házat telkestül, és elküldi őket nászútra Texasba. A földöntúli szépségű fiatalasszony — arca, mint a maszk, nem tragikus, csak kárhózt — keresztülnezi férjén, aki rusnya békának tűnik mellette.

Harmadik könyv

A HOSSZÚ NYÁR

Ike Snopes elköti Houston tehenét, jobban mondvá megszökteti, mert hisz szerelmes belé, árkon-bokron át kóborolnak napokig. Hogy rájuk talál, a gazda, aki már előzőleg is "rajtakapta" őket, és jóindulatot mutatott a félkegyelmű iránt, átvezeti a tehenet Mrs. Littlejohnhoz, azzal, hogy nem kívánja látni többé sem a jószágot, sem a fiút. Ha ő nem látja többé, annál inkább látják mások. A legújabb "unokatestvér" ugyanis, Flem utódja a boltban, Lump Snopes rést vág az istálló deszkafalába, hadd gyönyörködhessenek az általa odairányított férfiak Ike fajtalankodásában a tehénrel; Lump föltehetően a bolt forgalmát igyekszik növelni e színházszíval. Ratliff megint közbelép. Fölkeresi I. O. Snopesot, és nyomatékosan figyelmezteti: tanítói állásába kerülhet, ha

nem vet véget a botránynak. Összeül a családi tanács, amelybe I. O. és Eck — csak ketten tartózkodnak pillanatnyilag Franciagáton a beszámítható Snopesok közül — Whitfield lelkészt is meghívják. Éppen utóbbi hozakodik elő a gyógy móddal: ha a megtévelyedett eszik ama tehén húsából, amellyel vétkezett, azontúl csak asszonyt fog kívánni. Határozatba megy: meg kell venni a tehenet, hogy — mint I. O. szavalja — a Snopes név tiszta legyen, mint egy márvány emlékmű. Ami a vételárat illeti — fejtegeti ugyancsak I. O. —, a méltányosság azt diktálja, hogy a magányos (mármint I. O.) egy részt, a négygyermekes (mármint Eck) öt részt álljon belőle. Bármily meggyőző az érvelés, utóbb kiviláglik, hogy Eck egyedül fizetett a tehenért (meg az lke számára faragtatott kis játéktehénért), mert I. O. időközben világga ment a felesége elől, aki gyerekkel a karján üldözi.

Jack Houston annak idején, a függetlenség vágyától fűtött kamaszemberként 13 esztendőre elhagyta szülőföldjét, hogy elkerülje a halót, amelyet az iskolában vetett ki rá pendelyeskorú leányismerőse, a szelíd, áldozatos és makacs Lucy: "Vendetta volt ez, szóltan, megadást nem ismerő kihívás két lankadatlan akarat közt: az egyik nem szerelmet vagy szenvedélyt akart, hanem házasságot; a másik, az a vad és hajthatatlan, magányt és szabadságot." A leány akarata győz, leve-szi a lábáról Houstont (már az iskolában levette) "az állhatatosságra és a rajongásra való végtelen képessé-gével", a férfi hazajön, egybekelnek, de hat hónap múltán az asszony meghal. Houston "fekete, vad, törhetetlen hű-séggel" gyászolja.

Mink Snopes két éven át hagyja, hogy Houston legeltesse elbitangolt bornyuját, majd mikor visszaköveteli, de szilárd ellenállásba ütközik, perbe fogja a szomszédot. A tárgyaláson ezt az ítéletet hozza Will Varner bíró: ha Snopes 3 dollárt fizet a legelőhasználatért Houstonnak, megkaphatja a bikabornyuját. Minknek azonban nem a bornyú kell, neki a bosszú kell: fogja puskáját és lelövi Houstont, holttestét egy tölgyfa üregébe rejti. Bűntudata nincs: "Azt szerette volna, ha egy nyomtatott plakátot tűzhetett volna ki a mellére: *Éz történik mindenkivel, aki megzabololja Mink Snopes marháját, és aláírhatta volna a nevét.*" A puskát nyomban megtalálják, mihelyt vízbe dobta, azonnal ráterelődik a gyanú. Ő erről egyelőre nem tud, napokig el-tompultan, félig eszméletlenül lézeng nyomorúságos otthonában, aztán magához hívatta unokatestvére, Lump, hogy közölje vele: Houston pénztárcájában 50 dollár lapul, s ha ezt nem szerzik meg és nem osztoznak meg rajta, akkor ő, Lump följelentést tesz. Mink, akin lassanként és átmenetileg eluralkodik a menekülési ösztön, leüti unokatestvérét, elbotorkál a tölgyfához, kiráncigálja és a folyóba veti a már oszladozó hullát, anélkül, hogy a buk-sza után kutakodna. Ekkor a fák mö-gül előcsörtet helyetteseivel a seriff, hogy letartóztassa és a jeffersoni börtönbe szállítsa a tettest.

Jeffersonban Ratliff a házába fogadja Mink feleségét és két gyermekét, akik naponta bejárnak a börtönbe — a tárgyalásig eltelt hosszú hónapokon keresztül egyetlen más Snopes sem jön látogatába. Ratliff gyakran elnézi, ho-gyan vizslatja a rab az utat, a cellaablak rácsába kapaszkodva. Sejtí, hogy

Mink a szabadítóra: Flemre vár, és azt is sejtí, hogy hiába.

Negyedik könyv

A PARASZTOK

A Texasból jóval neje után hazaté-rő Flem Snopes ménesre való, döbbe-netesen tiritarka, csúf és vad, be-törtetlen pónit hoz magával, meg egy Buck Hipps nevű férfit, akivel azután elárvereztetí a lovakat. Buck ügyessé-ge és ravaszsága folytán mind egy szá-lig elkelnek, csak az a baj, hogy befoghatatlanok. Kitornek a karam-ból, keresztül-kasul száguldozzák a környéket, új gazdáik eredménytele-nül hajkurásszák őket. Iszonyatos tombolásuk, pestisszerű dúlásuk so-rán kár esik két ember testi épségében is: Vernon Tull megsérül, mikor kibor-ítja szekeréből Eck Snopes lova; Henry Armstidnak eltörik a lába, s tetejében pénzt sem kapja vissza, mi-után Buck letagadta, hogy egyáltalán vásár kötöttet volna közöttük az árve-résen; mindkét eset pereskedésre ve-zet. Letárgyalják Mink Snopes bűnperét is. A vádlott ügyet sem vet a pulpitus körül folyó dolgokra, hátat fordít a bíróságnak, mindvégig a zsű-folt termén meg az ajtókon táncol a tekintete. Büntető gazdaságban letöl-tendő életfogytiglani fogságra ítélik, ám a bíró még be sem fejezi az ítélet-hirdetést, midőn Mink, a fegyőrökkel és törvényszolgákkal dulakodva, be-szélni kezd: "Flem Snopes! Itt van Flem Snopes ebben a teremben? Mondjátok meg annak a stricinek..." 38 évvel később (a trilógia záródarab-jában) Mink szabadlábra kerül, és vé-gez Flemmel.

Flem azonban most még él és vi-rul, sőt újabb csapdát állít; azt még nem tudja, kinek, de azt igen, hogy valaki majd csak belesétál. Két héten át turkálja (vagy turkáltatja) az állító-lagos kincselőhely földjét, az éj leple alatt, de épp ezzel kellő feltűnést kel-tve, majd fölléptet egy vételajánlat-te-vőt, bizonyos Eustace Grimmet. Az összeszövetkezett Ratliff, Bookwright és Armstid esik bele a csapdába. Ma-guk is ásásba fognak az Óreg Francia telkén, és csakugyan találnak három zsákot s mindegyikben 25 ezüstdol-lárt. Nehogy Grimm elejükbe vágjon, rohanvást megvásárolják a telket Sno-pestől. Ratliff átruházó nyilatkozatot ad a jeffersoni étkezde felerészéről, Armstid elzalogosítja tanyáját, Bo-okwright készpénzben fizet. A varró-gépügynök későn bányássza elő Bookwright és a maga emlékezetéből a megvilágosító tény: Eustace Grimm nem más, mint Flem sok-sok unokatestvéreinek egyike. Inkább már csak önmegnyugtató, tüzetesen megvizsgálják darabról darabra a pénzerméket, és persze kitetszik: va-lamenynyit a közelmúltban, nem pedig a polgárháború előtt érték (attól let-tek volna nagy értékek). Egyedül Armstid, a legmohóbb hármójuk kö-zül, csupán Armstid nem veszi tudó-másul, hogy rászédtek és tönkretették őket — beleőrült a kincskeresésbe, megszállottan ás tovább.

Flem Snopes szekerre ülteti felesé-gét a kisbabával, felrakja minden re-tyerutyájukat, és elindul új lakhelyük, Jefferson felé. Elhajtva az Óreg Francia telkénél messze földről összesereglett báméskodók tengere mellett, Flem rápillant az eszelősen lapátoló Arms-tidra, aztán elfordítja a fejét, kiköp, és azt mondja: "Éz beütött".

WILLIAM FAULKNER: TANYÁN

(részletek)

Első könyv

Harmadik fejezet

Azon a hétfői reggelen, amikor Flem Snopes belépett Varner boltjába mint segéd, vadonatúj fehér inget viselt. Még mosva sem volt; még látszottak az élek is, melyek a polcon nyomódtak az összehajtogatott anyagba, és a napszitta csíkok, mint a zebra bőr csíkjai sorakoztak egymás mellett az ingen. És nemcsak az a se reg asszony, aki eljött megnézni Flemet, de Ratliff maga is (nem semmiért árult ő varrógépet. Egész jól megtanulta a működését, hogy be tudja mutatni az asszonyoknak, és azt mondják, a kék ingjeit is maga szabta-varrta) tudta, hogy az inget kézzel szabták-varrták, durva, gyakorlatlan kézzel. Egész álló héten át viselte. Szombat estére piszkos lett, de hétfő reggel megint új ingben jelent meg, ugyanolyan volt, mint az előző, egészen a zebra csíkjáig. A következő szombat estére az is bepiszkolódott, és ugyanazokon a helyeken, mint az előző. Mintha viselője, belépvén bár egy új életbe és környezetbe, melynek helyi kényszerei és szokásai már jóval az ő ideérkezése előtt megrögződtek, mindjárt az első napon kialakította volna benne a maga sajátos piszkolódási módszerét.

Egy girhes öszvér hátán érkezett, nyeregben, erről azonnal látta mindenki, hogy a Varneréké, kápájáról kis kotla lógott alá. A bolt mögött egy fához kötötte az öszvért, leakasztotta a kotlát, fölment a tornácra, ahol már egy tucat férfi, köztük Ratliff, előszobázott. Egy szót se szólt. Ha valamelyikükre külön, egyszer is rápillantott, ez csakis olyankor történhetett, amikor az illető nem vette észre; sűrű, tömzsi kis ember, kora meghatározhatatlan, húsz és harminc között, széles, kifejezéstelen arcában keskeny sebhegy a szája, két sarkában halvány bagófolatok, a szeme zavaros állóvíz, s középpüti, arcának többi vonásával hirtelen és felháborító ellentétben, apró ragadozó-orr, mint a növedéksas csőre. Mintha az eredeti orrot félbehagyta volna eredeti tervezője és kivitelezője, és egy egészen más iskola hívei fejezték volna be, vagy inkább egy gonoszszálgal megszállott karikatúrista, vagy talán olyasvalaki, akinek csak annyi ideje volt, hogy kétségbeesetten egy rettentő figyelmeztető jelet üssön az arc közepébe.

Bement a boltba a kis kotlájával, Ratliff meg a társaság egész nap a tornácra üldögélt vagy kuporgott, s ahogy ott bémésködtek, nemcsak magát a falut láthatták, hanem a gyalogláb bejárható környék lakóit is: egyenként, párban vagy csoportosan, férfiak, nők, gyermekek, mind idezarándokoltak, hogy apró vásárlás ürügyén megnézzék az új segédet, aztán hazaszéledjenek. Nem harciasan jöttek, de a legteljesebb óvatossággal, már-már tisztelettel, mint félvad csorda, mely egy ismeretlen vadállat ordítására verődik össze, hogy lisztet, aszpirt, ültetőzsínort, dohányt vásároljanak, és megnézzék azt az embert, akinek egy hete még a nevét sem tudták, és a jövőben mégis vele kell majd alkudniok az életszükségleteikért, s aztán békésen, ahogy jöttek, hazatértek. Kilenc óra körül Jody Var-

ner érkezett aranyderes hátasán, és bement a boltba. Hallották mormoló basszusát belülről, de ami választ kapott rá, attól akár magában is beszélhetett. Délben kijött, nyeregbe szállt és ellovagolt, és a segéd nem követte. De hát tudták ők, mi lehet a kis kotlában, és délfelé oszlani kezdtek ők is, és ahogy mentükben az ajtóhoz értek, bekukkantottak, és nem láttak semmit. Ha a segéd ebédelt, elbújt vele. Ratliff már egy óra előtt visszatért a tornácra, mert csak száz lépést kellett mennie az ebédjéért, de a többiek se soká vártak magukra, és a nap hátralevő részét ott töltötték, üldögélve, kuporgósga, nagy ritkán szót váltva valami semmiségről, és nézték, hogy vonul ide a nép a gyalogláb bejárható környékről egy tízes ára holmiért, és hogy vonul haza.

A hét végére már mind megjárták a boltot, mind látták az új segédet, nemcsak azok, akik a jövőben rajta keresztül bizonyítják le vásárlásaikat, hanem azok is, akik soha nem vásároltak és nem is fognak soha Varneréknál: a férfiak, az asszonyok, a gyerekek, a kicsik, akik mindeddig még egyszer sem lépték át a szoba küszöbét, ahol megszülettek, a betegek és öregek, akik különben már csak egyszer lépték volna át, utoljára: jöttek ló- és öszvérháton, zsúfolt szekereken. Ratliff még mindig ott volt, még mindig ott volt felpeckelt rúddal a kutyától, benne még mindig ott állt a sípláda meg szűzen a boronafog-készlet, a páratlan öszvérráp istállóüzet kapott a tétlenségben Mrs. Littlejohn kamrájában, de ő minden délelőtt végignézte, ahogy a segéd megérkezik az öszvéren a kölcsönvett nyeregben, az új fehér ingben, amely minden naplementével piszkosabb lett, hozzá a kis kotlát az ebédjével (ember nem látta még, hogy megette volna), és kiköti az öszvért, nyitja a boltot azzal a kulccsal, amelyet, azt hitték, az első pár napon még nem bíznak rá. Az első pár nap után Ratliff meg a többiek már nyitva találták a boltot, mire odaértek. Jody Varner kilenc felé érkezett lovon, följött a lépcsőn, merev nyakkal biccentett nekik, és bement a boltba, de az első nap után már csak negyedóra-ig maradt. Ha Ratliff és társasága abban bizakodtak, hogy valami titkos ellentétet, rejtett szikrákat figyelhetnek meg Varner és segéde között, akkor nagyot csalódtak. Csak az a nehézsé basszus mormolt odabent, teljesen egyedül, már ami a hallható választ illeti, kisvártatva ő meg a segéd megjelentek az ajtóban, ott, miközben Varner még sorolta utasításait, a segéd megállt, majd Varner szívott egyet a fogán, és elment; mire megint az ajtóra pillantottak, nem állt már ott senki.

Végül aztán péntek délután maga Will Varner is megjelent. Ratliff és társasága talán épp erre vártak. Ha igen, kétségkívül nem Ratliff, hanem csak a többi reménykedett még, hogy most valami felszínre tör. Így aztán nagyon lepődött meg; mert ami felszínre tört, épp ellenkezője volt annak, amit reméltek; nem az derült ki, hogy kinek dolgozik a segéd, hanem Will Varner tudta meg végre, hogy ki dolgozik neki. A kövér öreg szürkén jött. A legfelső lépcsőn kuporgó fiatalember fölállt, lement elébe, fogta a kantárt, és kikötötte a lovat, Varner leszállt róla,

feljött a lépcsőn, tiszteletteljes mormolásukra vidáman odaszólt, Ratliffnek név szerint, hogy "A tűz égessen meg, még mindig nem dolgozol?" Két másikat átadta a helyét az összefarigcsált padon, de Varner nem foglalta el rögtön. Ehelyett megállt a nyitott ajtóban, majdnem ugyanolyan testtartással, ahogy a népek, meghajolva, pulykamód görbített nyakkal bekukkantott a boltba, bár csak egy pillanatra, mert szinte rögtön bekialtolt, hogy "Te ott benn! Mi a neved? Flem. Hozz egy pofa bagót. Jody tán megmutatta már, hol találsz." Ment a társasághoz, oda, ahol a két ember átadta a helyét az összefarigcsált fapadon, és leült, elővette biciskáját, s már kezdte is derűs, morgós püspökhangján az ő dohányzó szakaszról szóló történetét, amikor a segéd (Ratliff nem hallotta a lépteit) megjelent a könyökénél a dohánynyal. Beszéd közben Varner elvette tőle a lapockát, lekanyarított belőle egy pofára valót, bekattintotta biciskáját, lábat kinyújtotta, hogy a bicskát zsebre vágja, amikor elhallgatott, és élesen fölpillantott. A segéd még mindig ott állt a könyökénél. — He? — mondta Varner. — Na?

— Még nem fizetett — mondta a segéd. Varner egy pillanatra megmeredt, lába még mindig előrenyújtva, a lapocka dohány és a levágott bagónakvaló az egyik kezében, a másik a bicskával épp a zsebvágásban. Ami azt illeti, mindenki megmeredt, némán és figyelmesen bámulták a kezüket, vagy azt, ami épp a szemük előtt volt abban a pillanatban, amikor Varner félbeszakította a mondanakáját. — A dohányért — mondta a segéd.

— Huu — mondta Varner. Zsebre vágta biciskáját, farzsebéből előhúzott egy bőrbukszát, akkorát, olyanformát és olyan színűt, mint egy növedék padlízán, kivett belőle egy ötöst, és odaadta a segédnek. Ratliff nem hallotta lépteit, amikor kijött, azt sem, amikor visszament. Most látta, miért. A segéd vadonatúj gumitalpú teniszcipőt viselt. — Hol is tartottam? — mondta Varner. [...]

A falu beletörődött a segéd jelenlétébe, de be nem fogadták, annak ellenére, hogy a két Varner látszólag befogadta. Jody azelőtt a nap folyamán valamikor mindig megtalálható volt a boltban s egész nap a közelében. Ratliff most megtudta, hogy az utóbbi hónapokban olykor egyáltalán nem is mutatkozott a környéken, és azok a fogyasztók, akik évek hosszú során át ott vásároltak, és ilyenkor kiszolgálták önmagukat és egymást, a pénzt meg bedobták Jody hálójába a sajt mellé a szivardobozba, most kénytelenek voltak alkudozni minden nevetese ges kis apróságért egy olyan emberrel, akinek a nevét sem hallották két hónappal ezelőtt, aki egyenes kérdésre igennel vagy nemmel felelt csak, és sohasem nézett vagy látszólag soha nem nézett egyikük szemébe sem annyi ideig, hogy nevét és arcát megjegyezhesse, ennek ellenére sohasem tévedett, ha pénzről volt szó. Jody Varner bezzeg. A biztonság kedvéért rendszerint a saját javára, bár néhanapján kihagyott a számlából egy gombolyag zsineget vagy egy doboz tubákat, de előbb-utóbb azt is behajította. Akik hozzá jártak, hovatovább el is várták tőle, hogy tévedjen, mint hogy azt is tudták, ha valaki rajtacsípi

a turpisságon, szíves barátsággal, tréfával üti el és hamar helyreigazítja a dolgot, bár ez alkalomadtán nem egy fogyasztót gondolkodóba ejtett a számla egyéb tételeit illetően. De hát mit várhattak volna tőle, hiszen hitelbe kaptak élelmiszert, ekevasat, ha megszorultak, hosszú lejáratú hitelre, noha tudták, a végső elszámolásnál kamatosztul kell visszafizetniük azt, ami a felszínen jószívűségnek, nagylelkűségnek látszott. De a segéd soha nem tévedett.

— Lehetetlen — mondta Ratliff. — Muszáj rajtakapni előbb vagy utóbb. Huszonöt mérföldes körzetben nincs ember, asszony, gyerek, aki ne tudná, mi mibe kerül abban a boltban, tán még jobban, mint Will vagy Jody Varner.

— Ha — mondta a másik, egy kurta lábú, vaskos, fekete szemöldökű, szolgálatkész ábrázatú férfiú, Odum Bookwright. — Hisz épp ez a baj.

— Azt mondod, senkinek se sikerült rajtakapni soha, egyelőnenegyszer sem?

— Nem azt — mondta Bookwright. — És ez nem tetszik a népeknek. Mert, ugye, máskülönben honnan lehessen tudni?

— Ez az — mondta Ratliff. — Honnan?

— Aztán meg ez a hiteldolog is, e — mondta a másik: egy szikár férfi, dudoros homlok, ábrándosan lenge haj, világos, közellátó szemek, a neve Quick, egy fűrészmalmot üzemeltetett. Hát elmondta: hogy igen gyorsan rájöttek, a segéd nem akar hitelt adni semmire és senkinek. Végül nem hitelezett egy olyan embernek, aki a legutóbbi tizenöt évben évenként legalább egyszer szerepelt a bolt adóssai között, és minden esztendőben tisztázta magát, erre aztán maga Will Varner jött fel vágatva a kövér, öreg, rengő hasú szürkén a bolthoz, ordítását az út túlfelel a kovácsműhelyben is hallották, hogy "Ki az istené ez a bolt, tudod-e?"

— Na, legalább megtudtuk, most még kié — mondta Ratliff.

— Amit a nép hisz, egyelőre — mondta Bookwright. — Hát Varnert még nem túrta ki a házából, ez igaz.

Mert a segéd már lenn lakott a városban. Egy szombati nap, reggel, valaki észrevette, hogy a nyerges öszvér nincs kikötve a bolt mögé. Tízgig is nyitva maradt a bolt, szombatnőként még későbbig, mindig ténfergett arra-felé egy kis tömeg, és látták, amikor eloltotta a lámpát, és elindult gyalogosan. És ő, aki mindeddig nem volt látható a faluban szombat estétől hétfő reggelig, másnap megjelent a templomban, akik látták, azt hitték, a szemük káprázik. A szürke sapkához, a szürke nadrághoz és a fehér inghez kiegészítésként nyakkendőt viselt ezen a napon: piciny, készen kötött fekete csokornyakkendőt, hátul fémsattal. Nem volt hosszabb öt centinél, és ama darab kivételével, melyet maga Will Varner viselt vasárnaponként, ez volt az egyetlen nyakkendő a falu határában, és ettől a vasárnap reggeltől kezdve élete végéig ezt viselte, vagy ennek az ikerpárját (azt mondják, hogy később, mikor a jeffersoni bank elnöke lett, százas tételben gyártatta magának): piciny, kecselenül mélység nélküli, titokzatosan kiegyensúlyozott sötét foltot, mint valami baljós jelet az ing fehér vásznán, és ettől

>>>>> folytatás a 14., 15. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

egész valójára kiült Jody Varner ünnepléses eltévelyedtsége a tizedik hatványon, s akik jelen voltak ezen a reggelen, ugyanúgy a testi rendelkezlenesség túlzó iszonyatát érezték, mint azon a tavaszi délutánon apja merev lábának kopogásában a bolt tornácán. Gyalogosan távozott; gyalog érkezett másnap reggel a boltba, és viselte a nyakkendő. Estére már tudta a környék, hogy egy családnál, valami mérőföldnyire laktak a boltból, kosztotkvártélyt kapott.

Will Varner akkor már rég visszazökkent az ő semmittevésben szorgoskodó derűs létezésébe; ha ugyan kiközlent belőle. A boltnak tájára sem ment július negyediké óta; és most, hogy Jody is elszokott onnan, az augusztusi napok holt ernyedségében, amikor érik a gyapot, és senkinek semmi dolga, tényleg úgy rémlett, hogy nemcsak a vezető erő, hanem a tulajdonosi és a jövedelemelosztási hatalom is erre a köpcös, zárkózott lényre szállt, amely a fokozatosan és folytonosan piszkoló fehér ingbe, és érthetetlen pirinyó nyakkendő mögé bújva ólálkodott azokban a gazdátlan napokban a néptelen és pállott szagú bolt legsötétebb árnyai alatt, mint valami duzzadt, szeszű, mindenedő, de nem mérges pókfajta.

Aztán, szeptemberben, történt valami. Vagyis kezdett, de először nem vették nagyon észre, mire megy ki. A gyapot beérett, szedni kellett. Egy reggel az első jövevény a boltban találta Jodyt. A gyapotverőt kinyitották, és Trumbull, Varner kovácsa, az inassal meg a néger segítővel a gépeket javították, előkészítették a szezonra, és akkor hirtelen megjelent ott Snopes, bement és eltűnt a szem elől, így aztán, arra az időre, az emlékezetből is. Csak zárás után jöttek rá, hogy a boltban egész nap Jody Varner tartózkodott. De még akkor is csak igen csekély jelentőséget tulajdonítottak ennek. Azt gondolták, minden kétséget kizáróan Jody küldte át a segédet, hogy utánanézzon a gyapotverő üzembe helyezésének, nyilván lustaságból, hiszen mindaddig ő maga csinálta ezt, de most inkább vállalta a boltvezetés terhét ideiglenesen, hogy üldöghelhesen. Tulajdonképpen csak akkor nyílt ki a szemük, amikor a gyapotverőt beugratták, és az első rakomány megérkezett. Akkor tűnt csak föl, hogy megint Jody vezeti a boltot, hozzá-viszi ötért, tízért a holmit, míg a segéd egész nap ül a mázsaházban a maga székén, ahová a szekerek beállnak mérlegelésre, mielőtt a garat alá állnának. Azelőtt Jody csinálta mind a kettőt. Vagyis leginkább a mázsaházban tartózkodott, és ráhagyta a boltra, vezesse önmagát, mint máskor is, de azért egyszer-egyszer inkább csak azért, hogy pihenjen egyet, átment, a kocsi megrekedtek a mázsaház előtt negyedórára, háromnegyed órára, mikor hogy, míg ő a boltban volt; lehet, hogy épp akkor nem is jött vevő, csak néhány semmittevő, akik arra vártak, hogy szónokoljon nekik. De hát nem volt ebben semmi kivetnivaló, a dolgok azért csak mentek. És most, hogy ketten voltak, ugyan mi ok volna rá, hogy egyikük ne az üzletben tartózkodjék, míg a másikat a mázsaházban, és ugyan mi ok lenne rá, hogy Jody ne a segédre bízsa a mázsálást, míg ő az üzletet vezeti. A hideg döbbenet, amire csak igen lassan ébredtek, attól volt, hogy...

— Persze — mondta Ratliff. — Tudom. Hogy Jody ott volt egyáltalán. Hogy ki mondta neki, hogy ott kell tartózkodnia. — Ő meg Bookwright egymásra néztek. — Nem Will bátyó, az fix. Az a bolt meg a vevő elboldogultak csak úgy maguknak vagy negyven éven át egészen jól egy emberrel is. És a Will bátyó korában az ember nemigen változtat a szokásain. Persze. Ez az. Aztán?

A tornáról mindkettőt szemmel tarthatták. Jöttek a rakott szekerek, az út szélére húzódva álltak sorba, az őszvérek orra az előző szekér hátsó saroglyájában, várták, mikor kerülnek a mázsaházba, hogy aztán a garat mellé álljanak, ott aztán lócsapjuk a gyeplőt, átjönnek a tornára, és nézik a mozdulatlan, kiismerhetetlen, örökrágo arcot, amint a mázsa mutatója előtt trónol, a gyapotsapkát, a pirinyó nyakkendőt, míg a boltból néha fülükbe szűrődik a reszelős brummogás, mely Varner torkából tör elő, ha valamelyik fogyasztó mégiscsak beszedre fogja. Néha-néha még maguk is bementek, zsákokat vettek, egy pofa bagót, egy doboz tubákok, valamit, amire olyan nagy szükségük nem is volt pillanatnyilag, vagy csak azért, hogy vizet igyanak a cédrusvödörből. Mert volt valami Jody szemében, valami új és különös: egy árnyék, valami az aggodalom, a töprengés és a legtisztább felismerés között, nem volt az még kétségbeesés, inkább józan bizonyosság. Később úgy idézték ezt az időszakot egymásnak, hogy "ekkor kerekedett Jody fölé", bár Ratliff finomabban fogalmazott: "Szóval azt mondjátok, Jody ekkor kezdett rájönni."

De hát ez még odább volt. Most még csak figyeltek, és figyelmüket nem kerülte el semmi. Abban a hónapban kora reggeltől késő estig a gyapotverő jajongása töltötte be a levegőt; a fogatok sorban álltak a mázsáló előtt, aztán föl húzattak sorba a garat mellé. A segéd néha átjött az úton a boltba, sapkája, nadragja, még a picurka nyakkendő is csupa gyapotpihe; a tornácon előszobázók, a mázsálásra vagy a feladásra várók lesték, amint belép a boltba, és már hallották is, ezúttal az ő tárgyilagos, szűkszavú mormolását. De azért Jody nem jelent meg vele az ajtókeretben egy kis időre, mint azelőtt, a segéd egyedül ment vissza a gyapotverőbe; nézték tömzsi, vastag, formátlan hátát, ahogy megy baljósan, kortalanul. Miután a termést betakarították, kiverték és eladták, eljött az idő, hogy Varner rendezze ügyeit a tanyáival és az adósaival. Egyedül szokta volt intézni, még Jodyt sem avatta be soha. Az idén is ott ült az asztal mögött, előtte a pénznek való vaskazetta, de lábánál egy szögeshordó, szögkuporgott, ölében a nyitott adóskönyvvél. Az alagszerű helyiség, amelyet konzervdobozok szegélyeztek és mezőgazdasági eszközök töltöttek meg, most zsúfolva volt türelmes földtúrókkal, akik arra vártak, amit majd szó nélkül el is fogadnak, hogy mit hoz ki Varner évi munkájukért; Varner meg Snopes egy afrikai kereskedőállomás kereskedőjére meg a papagájmodó betanított bennszülött főhajcsárjára emlékeztettek.

A főhajcsár igen gyorsan sajátította el a civilizáció ereinyeit. Nem tudták, mi fizetést kap a Varnerektől, de azt tudták, hogy Will Varner vajmi keveset fizet mindenért. Mégis meg kellett érniük, hogy ez az ember, aki öt

hónapja még oda-vissza nyolc mérföldet lovagolt egy igásőszvéren, egy lomtárba dobott nyeregben azért, hogy dolgozhasson, és a nyeregkapára kötött kotlájában hideg kerékrepfőzeléket vagy sárgaborsót hozott ebédre, most bérlet ágyban alszik, és terített asztal mellé ül, mint egy kucpec, sőt, jelentős pénzkölcsönt folyósít a városka egyik polgárának, meg nem határozott zálogra és kamatra, és mire kiverték az utolsó fuvar gyapotot, már köztudottá vált, hogy negyeddollár és tíz dollár között bármely összeg bármikor kölcsönvehető nála, feltéve, hogy az adós hajlandó megfizetni a szívességet. [...]

Ratliff, a nagybeteg, az újabb fejleményeket sem láthatta. Csak másodkézből vette, bár akkor már lábadózott, és volt ereje tűnődni, spekulálni rajtuk, amilyen kíváncsi, titokzós és fúrt agyú volt maga is, amíg a kipárnázott székben üldöghelt most már az ablak mellett, és leste a közelgő őszt, mert már érzett az októberi dél ragyogó levegőjében a borszag; elképzelni, hogy is volt hát az az eset, amikor azon a második tavaszon egy Houston nevű ember, fölséges, ünnepies kékfoltos Walker kutyával a sarkában a kovácsműhely elé vezette a lovát, és meglátott egy idegent a kohó fölé hajolva, amint épp be akart gyújtani, s egy rozsdás kannából valami folyadékkal öntözte a szemet. Jó felépítésű, csupa izom fiatalember volt, arca nyílt, kedélyes, alig kétcentis homloka alól odapislantva így szólt: — Aggyisten, mintha nem sikeredne begyűjtanom ezt a tüzet, ni. Alighogy ráloccsantom a petróljomot, ni, rögtön kialszik. Nézzé csak. — Megint csak önteni akart a kántából.

— Álljon meg a menet — mondta Houston. — Petróljom van-e benne?

— Ott volt a párkányon, ni — mondta a másik. — Ilyen kannákban tartják a petróljomot. Kicsit rozsdás, de én még soha nem hallottam, hogy a rozsdás kannából a petróljom ne gyulladjon be. — Houston odaballagott, kivette a kezéből a kannát, és beleszagolt. A másik figyelt. A pompás kutya a küszöbre telepedett, és az is figyelt. — Nem egészen petróljomszaga van neki, vagy mi.

— Fene van neki — mondta Houston, és visszatette a romos párkányra a kannát. — Szórja ki onnan azt a sarat. Rajta. Kezdje előlről. Trumbull hova lett? — Trumbullnak hívták a kovácsot, aki húsz év óta verte ott a vasat.

— Mit tudom én? — mondta a másik. — Nem volt itt senki, amikor én jöttem.

— Maga mit keres itt? Ő küldte?

— Azt se tudom — mondta a másik. — Az unokatestvérem, az vett föl engem. Azt mondta, jöjtek ide ma reggel, gyűjtsak be, tartsam szóval a kuncsaftot, míg ide nem ér. Erre veszem le onnan ezt a petróljomot, ni...

— Ki a maga unokatestvére? — mondta Houston. Ebben a pillanatban föltűnt egy öreg gamó, egy kétkerekű vontatott, olyasfélét, aminek a kereke két keresztbe rakott deszkára van feldrótozva, és az embernek az az érzése, csak a mozgás maga tartja össze, mi helyest megáll, széthullik darabokra. Egy másik idegent hozott: ez vékony volt, ruháit mintha innen-onnan kapta volna, arca beszédesen ravaszdi, akkora hanggal állította meg a gamót, mintha parádés lovakkal érkezett volna, leugrott, belépett a műhelybe, és már (vagy még) mondta is:

— Kívánok, kívánok - és kis, villógó szemei szurkáltak. — Patkót a pacinak, he? Helyes, helyes, ha a pata ép, nem botlik, ha lép. Jó állású jószág. Sokkal jobb nem is akad a környéken. Ahogy a mondás tartja: ki a lovam szereti, barátságom veheti, akinek nincs semmije, nem szavazhat semmire, ha nem volna telivér, ki fizetne virslit. Mi van? — mondta a kötényes embernek. Megtorpant, de azért úgy tűnt, mintha most is engedetlen, vad mozgásban lenne, mintha öltözkének helyzete és pillanatnyi állása semmiféle jelzéssel nem szolgálna arra nézvést, mi mindent csinál benne a teste, vagy egyáltalán benne van-e még. — Még mindig nem ég az a tűz? Na, majd én. — A párkányhoz pattant; mintha föléje lebbent volna anélkül, hogy rettentő mozgékonyaságán gyorsított volna, lekapta a kannát, beleszagolt, és már ürítette volna a szénre a kohóban, mielőtt bárki is mozdulni bírt. Houston az utolsó másodpercben beavatkozott, elvette tőle, és kihajította a kannát az udvarra.

— Épp most vettem el tőle ezt a rohadt lóhugyot — mondta Houston. — Mi az isten van itt? Hol van Trumbull?

— Aha, maga azt a pasast kérdezi, aki itt szokott lenni — mondta az újonnan jött. — Őneki a bérleménye lejárt. Most nekem van bérleményem itt. A nevem Snopes. I. O. Snopes. Ez itt az unokaöcsém, Eck Snopes. A műhely a régi, régi az üllő; csak a seprű benne az új.

— Ki az istent érdekel, hogy mi a neve — mondta Houston. — Az érdekel, tud-e lovat vasalni? — Az újonnan jött megint a kötényeshez fordult, úgy ordított rá, mint előbb a lóra.

— Semmi vész. Csak éjjen már az a tűz, te. — Pillanatnyi habozás után Houston átvette az irányítást, és be is gyújtottak. — Majd belejön — mondta az újonnan jött. — Idővel belejön. Kezére áll a szerszám, még ha mostanáig nem is igen lépett a tett mezejére, mint gyakorló kovácsmester. Akinek az isten hivatalt adott, észt is adott hozzá. Pár nap gyakorlat, és úgy belejön, hogy éppolyan gyorsan felüti azt a patkót, mint Trumbull vagy akármik.

— De ezt azért magam ütöm föl — mondta Houston. — Csak a fújtatót húzza. Kinézem belőle, hogy erre gyakorlat nélkül is képes. — Ennek ellenére az újonnan jött, miután meghajtották a patkót és behűtötték a kádba, megint közbevetette magát. S láthatólag nemcsak Houstont, de őt magát is teljesen meglepte (mert valóban megfoghatatlan volt, ruházatól való ravaszdi függetlenségében, vagyis hogy az ember elkaphatta a grabancát, magát a viselőjét azonban mindaddig nem lehetett megakadályozni abban, amit éppen művelt, míg a kárt meg nem csinálta) az a tébolyult, már-már parázna erőhalmozás, amely abban a pillanatban, mielőst a szándék alakot öltött, ellenállhatatlanul odavetette a kis embert Houston és a fölemelt pata közé, és a második ütésre már meg is szögelte a lovát, a megkínzott ló fölűrgta őt kalapácsostól, mindenestől, bele a dézsa hűtővízbe, Houston a kötényessel csak nagy nehezen tudta beszorítani a lovát az egyik sarokba, és ott Houston kihúzza a szöveget az elevenből, eldobta a patkót vadul, kicurikkoltatta a lovát a patkolószínból, a kutya fölemelkedett, és elfoglalta az őt megillető helyet a megfelelő távolságra Houston sarkától, és elvonultak. — És mondják

meg Will Varnernak, hogy az isten rogyassza rá a reterátot — mondta Houston —, és hogy eztán Whiteleafhez járok vasaltatni.

A műhely és a bolt épp szemben álltak, csak az út húzódott közöttük. Volt már néhány ember a tornácán, ezek figyelték Houstont, amint nyomában a nagy, nyugodt, királyi ebbel elvezeti a lovát. Még csak át sem kellett kelniök az úton, hogy megnézzék maguknak valamelyiket, mert a kurtábbik és öregebbik már jött is át a bolthoz, abban a ruhában, mely úgy néz majd ki azon a napon is, amikor végképp lehullik róla, mintha nem is az övé lett volna, jött azzal a beszédes, hegyes kis arcával, a fényesen szurkáló szemével, jött föl a lépcsőn, és máris üdvözölte őket, beszélt, és belépett a boltba, pergőn, gyorsan és értelmetlenül beszélt, mint valami magában beszélő barlangi lény, és amikor kijött, akkor is beszélt: — Bizony, uraim, vesszen a régi, és jöjjön az új. Versengés a kereskedelem motorja, és a lánc ugyan csak olyan erős, mint a leggyengébb szeme, mégsem hiszem, hogy az az ifjú ottan gyöngye legénynek bizonyulna, és kiengedné a kezéből, amit egyszer már megmarkolt. A műhely a régi, és régi az üllő; csak a seprű új benne, és tán öreg cigányt nem lehet új nótára tanítani, de nincs olyan nóta, amit egy jó szándékú fiatal meg ne tanulna. Csak ki kell várni az idejét; jó helyre tett pénz kamatosul térül. Bizony, bizony, csak a muri, semmi munka, ettől lesz a kentek bújja, ahogy a mondás tartja. Kellemes jó napot mindnyájuknak, uraim. Tudtam örülni. — Beszélt, miközben föl szállt a kétkerekűre, ott fönn is beszélt, most a lónak, most a kötéyesnek a műhelyben, egyetlen lélegzettel, és a hallgatói sose tudták, kinek beszél közülik. Elhajtott, a tornácra az emberek kifejezéstelen arccal néztek utána. A nap folyamán átrándultak a műhelybe, egyenként persze, és szemrevételezték a másik idegent: az üres, nyugodt arcot, melyet mintha csak utólagos megdöbbenésből csaptak volna a koponyához, mint fityegőt az óraláncra, rossz szándék nélkül. Beállt a műhely elé egy szekér, törött fürhéccel. Az új kovács még meg is csinálta, igaz, beletelt a délelőtt, állhatatosan matatott rajta, mintegy álomban, mintha belső valója valahol máshol dolgozna éppen, s nem ügyelt rá, se nem érdekelte, még a pénz sem, amit majd kap érte, amit a keze művelt; szorgosan, ólmosan, látszólag nem jutva semmire, a munka elkészült. Délután föltűnt Trumbull, a vén kovács. Ha ott a bolt körül arra vártak, hogy most végre lesz mit nézni, most, hogy megjelent az, aki tegnap este még birtokon belül tudta magát, hát ki kellett ábrándulniok. Átvonult a városon, a szekéren mellette a felesége, a derékban a betyárbutor. Ha odapislantott is a volt műhelyre, senki sem látta; a jó öreg még jól bírta magát, mogorva és szakszerű volt, tegnap még senkiben sem ébresztett volna kíváncsiságot. Sose látták többé.

Pár nap múlva megtudták, hogy az új kovács ugyanabban a házban lakik, mint az unokatestvére (vagy mi volt a rokonsági fok: bizonyosat senki sem tudott), Flem, ketten aludtak egy ágyban. Hat hónap múlva az új kovács feleségül vette a szállásadójuk egyik lányát. Rá tíz hónapra már gyerekkocsit tologzott (ez, vagyis hogy ez is, Will Varnertől származott, mint az unokatestvér nyerge) vasárnapon-

ként a városba, egy öt-hat éves kisfiú kíséretében, róla kiderült, hogy attól az előző feleségétől származik, akiről a város most hallott először: mintegy bizonyossággal, hogy magánéletében több erő és mozgás van, legalábbis nemi életében, mint amennyi eddigelé közéleti tevékenysége felszínén mutatkozott. De hát mindez csak később mutatkozott meg. Most még csak annyit láttak, hogy új kovácsuk lett: egy férfiú, aki nem lusta, aki jó szándékú, aki szívélyesen és hajlathatatlannal udvarias, sőt, nagylelkű, csak az a baj vele, hogy szervezetének összehangoltsága némiképp korlátozott, s így benne elképzelés, terv, mintha mind semmivé lesz, halott faszilánkokká, vadszabokká, lelketlen számmokká hullik szét.

Két hónap múlva Flem Snopes új kovácsműhelyt épített a faluban. Építetett, fizetett munkásokkal, de a nap nagy részében maga is jelen volt, nézte, hogy növekszik. Ez volt az első olyan tette a faluban, mellyel nyíltan színre lépett, és az első olyan, melyet magára vállalt, és szóval is megerősített, amikor nyugodt fahangján kijelentette, azért csinálja, hogy az emberek megint tisztességes munkához jussanak. Új felszerelést vásárolt önköltségi áron a boltban kereszttől, és alkalmazta azt a fiatal gazdálkodót, aki azelőtt dologidőn kívül Trumbullnál inaskodott. Egy hónap alatt az új műhelyhez pártoltak Trumbull volt kuncsaftjai, és három hónap múlva Snopes a műhelyt eladta Varnernak (a kuncsaftokkal, az új szerszámmal és a bizalommal egyetemben), és megkapta helyette a régi műhelyt, ebből a régi szerszámokat eladta egy ócskásnak, az új szerszámokat meg átszállította a régi műhelybe, és az új épületet eladta tehénistálló gyanánt egy gazdálkodónak, úgy, hogy még fizetnie sem kellett saját magának a költöztetésért, és rokonát inasnak hagyta az új kovácsnál... itt azonban megakadt Ratliff, innen már képtelen volt tovább számolni, mekkora hasznot szelbelhett be Snopes. De, gondolom, ami hátra van, azt nem nehéz kiszámítani, gondolta ott a napfényes ablaka alatt, sápadtan kicsit, egyébként elég jó bőrben. Színtelátta: a boltban, este, bezárt ajtó mögött, az asztalon égő lámpa fényénél, az asztal mellett ülő és állhatatosan rágcsáló Snopes fölé hajolva áll Jody Varner, már nem áll módjában leülni, s a szemében sokkal, de sokkal több van abból a valamiből, ami a múlt őszön megjelent benne, reszket, remeg, és remegő hangon mondja: — Világosan és egyszerűen kérdezek, és világos és egyszerű Igen vagy Nem választ követelek: Hányan vannak még? Meddig megy ez még? Mennyibe kerül még nekem ez az egyetlen tetves szénapajta, szénástul? [...]

Akik figyelték a segédet, most már látták, hogy nem egy kovács kilakoltatásáról van szó csupán, hanem egy örökség zsarnoki birtokbavételéről. A soron következő betakarításnál már nemcsak a gyapotverő mázsaházában elnökölt, hanem amikor sor került a megállapodás szerinti évi elszámolásra Varner és tanyásai megadói között, Will Varner ezen már meg sem jelent. Snopes csinálta egyedül, amit Will Varner még a fiának sem engedett: ült az asztalnál, előtte az eladott termékért kapott pénz meg az adóskönyv, kiporciózta minden tanyásnak a részét, felütötte az adóskönyvet, levonta az adósságot, a maradékot kiosztotta; egyikük-mási-

kuk vitatta, nem nagy meggyőződés-sel, a neki jutott összeg helyességét, mint akkor is, amikor először találták magukat szemközt vele a boltban, vagy csak elvből, a segéd oda sem figyelt, hallgatott a mocskos fehér ingében, a pirinyó nyakkendőben, szüntelenül bagót örölvé, mozdulatlan, opálos szemmel, melyről még azt sem lehetett tudni, hogy néz-e vele egyáltalán, míg szavuk megbotlott, elhalt; akkor aztán papírt, ceruzát fogott, és bebizonyította nekik, hogy tévednek. Most már nem Jody Varner volt az, aki komótosan megjelent a boltban, kiadta a napiparancsot, és otthagyta a segédet, csinálja, ahogy tudja; hanem a volt segéd biccentett meredt nyakkal az embereknek, pontosan úgy, ahogy Will Varner, ahogy fölött a lépcsőn, és belépett a boltba, bentől már hallatszott is, amint szűkszavú mormolással sorolja szikár utasításait a villahegygel bősített bikának, a hajdani gazdának, aki talán még mindig nem tudta pontosan, mi történt vele. Aztán Snopes elment, és aznap már nem is volt többé látható, mégpedig azért, mert Will Varner kövér szürkijének párja akadt. Nem is más, csak az az aranyderes, amelyiket valaha Jody lovagolt, ez meg a szürke mostanában mindig egymás mellé volt kikötve valamelyik kerítéshez, míg Varner meg Snopes a határt járták, a gyapot- és gabonaföldeket vagy a gulyákat vetették számba, a határmezsgyék; Varner gondtalanul, mint egy tücsök, de szívtelenül és sziklaszilárdan, mint egy adóvégrehajtó, lustán és tevékenyen, rabelais-ian; a másik, kezét a guszttustalan, szürke, bugyos fenekű nadrag zsebébe dugva, szüntelenül bagót rágott, tűnődve köpködte szanaszét nyálának csokoládészínű golyóit. Egy reggelén vadonatúj utazókocsárral jelent meg a faluban. Még aznap este felvitte a Varner házba. Egy hónap múlva Varner új homokfutót vásárolt, kerekai pirosan villogtak, vászontetejét bojtok szegélyezték, a kövér szürkije meg a nagy aranyderesre rézcsatos hám került, zajtalan, skarlátvörös korong gyanánt pörögtek a kerekék a megye távoli zugaiban a földutakon, a bakon egymás mellett botrányos ellentétként Snopes meg Varner, mögöttük a könnyű por gomolygó felhője, mint állandó és feltartóztatlan portyáik glóriája. Még azon a nyáron, egy szép délután Ratliff állt meg a fogatával a bolt előtt, a tornácán megpillantott egy arcot, melyet egyszer látott csupán, valami két éve, s nem ismerte föl első pillantásra, de szinte rögtön rá már mondta is, hogy — Aggyisten. Nincs baj a masinával, igaz? —, és csak ült nyájas és áthatolhatatlan pillantását az egyetlen szemöldökű, vad, elszánt arcra szegezve, gondolkodott, *Róka? macska? tudom már, menyét.*

— Aggyisten — mondta a másik. — Tán kellene? Ha jól tudom, azzal árulja a masinát, hogy szét se lehet verni őket.

— No persze — mondta Ratliff még mindig nyájasan, kiismerhetetlenül. Lekecmergett a gördülő kutyaórlól, kikötötte a jóságot az oszlophoz, fölment a lépcsőn, és megállt a tornácán üldögélő, kuporgó négy ember között. — Csak hát én nem egészen így mondanám. Én úgy mondanám, hogy a Snopesok nem vesznek ám

akármít. — Aztán meghallotta a dobogást, hátranézett, és már látta is a lovat, sebesen közeledett, a pompás kutya lazán, erőteljesen futott mellette, és Houston, mint egy valódi vadnyugati, feltartóztatás közben már ugrott is le róla, nyakába dobta a kantárt, fölzaladt a lépcsőn, és megállt az oszloppal szemben, melynek hátát vetve Mink Snopes guggolt.

— Gondolom, tudod, hol a bornyúd — mondta Houston.

— Nem nehéz kitalálni — mondta Snopes.

— Akkor jó — mondta Houston. Nem rázkódott, nem remegett jobban, mint egy dinamitrudd. Még a hangját sem emelte föl. — Figyelmeztettelek. Tudod, mi a törvény itt. A jóságnak vetés után kerítés mögött a helye, ha nem, magadra vess.

— Vessen magára az, aki olyan kerítést csinált, hogy egy éves bornyú a farka suhintásával bedönti — mondta Snopes. Azzal szidni kezdték egymást, kurtán, keményen, hangsúlytalanul, mintha ökölcspasokat vagy golyókat váltanának, egyszerre és mozdulatlanul, egyik a lépcső tetejéről, a másik az oszlop mellől, melynek a hátát vetve guggolt. — Állítsad meg puskával — mondta Snopes. — Azzal tán sikerül. — Aztán Houston bement a boltba, és az emberek épp úgy álldogáltak vagy guggoltak, mint azelőtt, az egyetlen szemöldökű sem nyugtalanabbul, mint a föbbi, míg Houston kijött, szó és pillantás nélkül elment mellettük, föl pattant a lóra, és elvágtatott, a kutya utána, izmosan, fáradhatatlanul, felemelt fejével, néhány perc múlva Snopes is fölemelkedett, és nekivágott az útnak gyalogosan. Aztán valaki kihajolt, és a tornác korláta fölött az út porába köpött, és Ratliff azt mondta, hogy:

— Nem egészen értem azt a kerítést. Ha a sejtelmem nem csal, Houston a birtokán kapta Snopes borját.

— Ott — mondta az ember, aki az előbb kiköpött. — Az a föld, ahol most Snopes a tanyás, valaha Houstoné volt. Most Will Varneré. Vagyis hogy egy esztendeje zár alá vette.

— Vagyis Houston Will Varnernek tartozott — mondta egy másik. — Hát így kerül ide a kerítés.

— Értem — mondta Ratliff. — Csak fölhozta, mert valamit mondani kellett. Ok nélkül.

— Nem a föld elvesztése bősítette föl Houstont — mondta egy harmadik. — Nem mintha nagyon nehéz lenne földülhíteni.

— Értem — mondta megint Ratliff. — Hanem ami azóta történt. Talán inkább hogy kinek adta ki Will bátyó a földet. Szóval vannak még unokatestvérei Flemnek. Csakhogy ez másféle Snopes, mint ahogy az áspiskigyó is másfajta, pedig kigyó. — Szóval nem az volt az utolsó eset, hogy szívesen bajba keverné az unokatestvérét, gondolta. De erről hallgatott, csak azt mondta nyájas hangon, úgyszólván mellékesen, kifürkészhetetlenül: — Kíváncsi volnék, hol lehet most Will bátyó meg az üzlettársa. Nem tanul-tam ki még a járásukat úgy, mint ti.

— Láttam reggel a két lovat meg a homokfutót — mondta egy negyedik. Ő is kihajolt, és mesterit köpött a tornác korlátján keresztül. — Az Öreg Francia kerítésénél. — Aztán, mintha egyáltalán nem volna fontos, hozzátette: — A lisztesbordóban, abban meg Flem Snopes üldögélt.

PAPP ZOLTÁN fordítása

BUSTYA ENDRE

Múzsák vetélekdője

Ady már 1905 őszén szanatóriumba készült, ez derül ki akkoriban írt leveleiből, de mindez csupán szándék és óhaj maradt, míg végül 1909 júniusában rászánja magát arra, hogy "bevonul" a kolozsvári ideggyógyászati, ún. Lechner-klinikára. A klinika hírnevét az európai hírű kiváló pszichiáter, Lechner Károly (1850-1922) alapozta meg, akit 1889-ben hívtak meg az 1872-ben létesített kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem újonnan létesített elmekórtani tanszékének élére. Lechner-professzort, aki egyébként az építész Lechner Ödön (1845-1915) testvéröccse volt, szakmai felkészültsége mellett a vezetése alatt álló klinikán maga mellé vett munkatársai iránti magas fokú szakmai igényesség, valamint a klinikáján megkövetelt szigorú fegyelem jellemezte. Valóságos kitüntetés számba ment tehát, ha a professzor valakit munkatársául fogadott. Az 1897-ben doktorrá avatott Lukács Hugó (1875-1939) is magas színvonalú szakközleményeivel hívta fel magára Lechner figyelmét, aki 1905-ben második tanársegédjeként alkalmazta Lukácsot a kolozsvári ideg- és ideggyógyászati klinikára. Az 1905-1906. tanév második félévében azonban már első tanársegédjévé fogadta az alig harmincéves fiatal pszichiátert, miután kiváló szakmai képességeiről ő maga is megbizonyosodott. Az akkori klinikai rangsor szerint az első tanársegédi beosztás a professzor közvetlen helyettesének funkcióját jelentette, tehát az ifjú Lukács Lechner után a második helyet töltötte be a klinikai hierarchiában.

Ady barátai közül többen is ismerték Lukácsot, s azt is tudták róla, hogy mint lelkes irodalomrajongó, mennyire tiszteli Adyt és költészetét. Ady — bármennyire érezte a klinikai kezelés szükségességét, s bármennyire kacérkodott is a klinikára való "bevonulás" gondolatával — valójában viszolygott a klinikai fegyelemnek és a szigorúan megkövetelt kiegyensúlyozott életvitelnek még a gondolatától is. Ezért tehát valóságos baráti összeesküvésnek kellett megelőznie Ady klinikai kezelésre való rászánását. Kolozsvárra kerülésének közvetlen előzménye az volt, hogy 1909 májusában — a Lédával való állandó viaskodások miatt — agyongyötörten és teljesen megbomlott idegállapotban érkezett haza Párizsból. A közös barátok révén Lukács is értesült az általa lelkesen tisztelt költő szertelen életmódjáról és kétségbeesítő egészségi s idegállapotáról.

Bölgőni 1909 nyarán képkiállítás-vállalkozásával járta a vidéki városokat, így ismerkedett s melegedett össze a művészbáráttal Lukács doktossal, akivel Adyt az 1909 júniusában Pesten tartózkodó pszichiáterrel személyesen is összeismertette. A kolozsvári ideggyógyászaton Ady nemcsak kitűnő orvost kapott közvetlen kezelőorvosában, hanem támogató és megértő barátot is. Alig néhány napot töltött Ady a kolozsvári klinikán, s máris bensőséges baráti viszony alakult ki közöttük. Már július 2-án így ír Lukácsról Lédának: "kezelőorvosom ideális ember és doktor, Ady-imádó". Két nappal később, július 4-én pedig már e sorokat küldi Párizsba: "Ami Kolozsvárra jöveteletem ille-

ti, ez egy összeesküvés eredménye. Dr. Lukács Hugó első egyetemi tanársegéd már egy év óta készül lefogni és meggyógyítani. Nemesebb embert még nem ismertem. Szép, hatalmas legény, muzsikál, gyönyörű képei vannak, szeret minden művészetet, az összes Ady-verseket könyv nélkül tudja. Ideg-orvosnak és pszichiáternek pedig híres az orvosok között, bár még csak harmincnégy éves. Már elment volna a klinikáról, mert főorvosnak választották meg a kolozsvári munkásbetegsegélyző kerületben. Miattam maradt itt, összeesztet miattam a professzorral, a vezető tanárral, az összes orvosokkal. Nagyszerű úri kényelem van, s ő úgy vigyáz reám, hogy szegénynek egy szabad perce sincs." A városba csak Lukács szigorú kíséréte mellett szabad kijárnia, ilyenkor persze a New York kávéház törzsasztalánál szoktak kikötni, ahol igaz ugyan, hogy Ady nem fogyaszt orvosa szeme láttára egy csöppnyi szeszes italt sem, ám gyakran elvonul az asztal mellől a kávéház hátsó helyiségébe, ahol felhajt egy-két pohárral. A társaságuk is kifogástalan: a még Váradról ismert Somló Bódog, a kolozsvári egyetem jogbolcselet és nemzetközi jog tanára, Fejér Lipót matematika-professzor, a század egyik legjelentősebb matematikusa, valamint dr. Kánitz Henrik, a bőrgyógyászati klinika tanársegédje.

Mint említettük, Ady 1909. június közepén ismerkedett össze személyesen is Lukácsal. Egyik találkozásuknak — ha nem a legelsőnek!? — Földessy Gyula is tanúja volt. 1921. keltezésű, de csak a *Nyugat* 1923. augusztus 16-i számában megjelent (később, a Berlinben 1927-ben kiadott *Újabb Ady-tanulmányok* című kötetében újra közölt) *Ady-élmények* című visszaemlékezésében Földessy így ír az 1909. június 16-i találkozásukról: "már jóval a vacsoraidőn túl, az Andrássy-úton járva ötletszerűen befordultam egyszer az Opera-melletti *Három Holló*-ba,

A Lechner-klinika főbejárata

Ady Endre Kolozsvárról (1909. jún. 29.-júl. 9. között) Lfelvétele

Ady akkori korcsmájába, s ott is találtam Adyt a vendéglő utcai részén Hatvany Lajos, Kéri Pál s egy-két újságíró társaságában. [...] A társaság azután útnak indult, velük sodródtam én is, s a Nagymező-utcai villamossal a Szabadság-térre mentünk egy a körüli kávéházba. [...] Amellett a kávéházi asztal mellett, ahol helyet foglaltunk, Ignóus ült a feleségével [...] Ady nemsokáig időzött itt, mert ez estére még egy más találkozója is volt a Meteorban; húsz-huszonöt perc után felállott és sietve elbúcsúzott. Én is vele távoztam. [...] Ott már várt Adyra Somlay Artúr, a kiváló színész [...], és nemsokára odajött Lukács Hugó, akkoriban kolozsvári klinikai orvos, aki erősen biztatgatta Adyt, hogy az egészségét rendbe fogja hozni. Lukács társalgás közben egyszer csak előhúzott a zsebéből egy könyvet, a *Holnap új versei* c. anthológiát, melyben a legtöbb költeménye éppen Adynak volt, s kérte Adyt, írjon bele, a versei elé, valamit emlékül a feleségének, az anthológia többi poétái már mind írtak valamit. Ady rögtön hajlott a kérésre, maga elé vette a könyvet, s ott előtűnk, egyszeribe, gondos, kalligrafikus írással a következő, hamisítatlan Ady-sorokat jegyezte be a könyvbe:

Boldog, kinek az asszonya jó,
Boldog, kinek rossz asszonya van,
Csak az, akinek asszonya nincs:
Bal és boldogtalan.

(Úgy rémlik előttem, mintha a vers öt sorból állott volna, de egy sorra — a harmadikra — nem tudok visszaemlékezni.) [Kiemelések a szerzőtől.]

Földessy az Ady Endre *Összes versei* 1943. évi kiadásába *A kötetekben meg nem jelent versek* gyűjtőcímmel 44, eddig a gyűjteményes kötetekben kiadatlan verset vesz fel, mint egy függelékként. Itt közli a *Lukács Hugónak* címzett tízsoros verses ajánlást, amelyet Kolozsvárról való távozása előtt írt az orvosának-barátjának ajándékozott fényképe hátoldalára.

Tekintve, hogy Földessy a függelékben időrendi sorrendben közli a verseket, közvetlenül az 1909. július végén írt Lukács-dedikáció előtt közli az Adytól datált (Budapest, 1909 június 16.) ötsoros verses ajánlást, amelyet a *Holnap új versei* kötetbe írt Lukács kérésére, s amelynek keletkezéséről szólnak Földessy emlékezései:

Megáldott, kinek asszonya jó,
S az is, kinek rossz asszonya van,
De asszonnyal és asszony nélkül
Asszony-vágyó szegény ember
Bal és boldogtalan.

Budapest, 1909 június 16.

A verses dedikációt Földessy maga adta címmel (*Emléksorok a Holnap II.-be*) közli, s a szöveg forrásaként az aradi *Erdélyi Hírlap* 1925. február 1-i számát tünteti föl. Azt viszont elhallgatja, hogy a kötetben közölt szöveg abban a teljes újságoldalt betöltő interjúban jelent meg, amelyet Keleti Sándor készített az akkor Aradon élő Sárközi Blanka (1876-1928) színésznővel, aki csak halála előtt egy évvel — 1927-ben, ötvenegy éves korában — vált meg a színpadtól. Az interjú címe: *Ady aradi szerelme [...]* Látogatás Sárközi Blankánál. A színésznő, aki valójában sohasem ismerte személyesen Adyt, s nem is találkozott vele, hosszasan ecseteli a közte és Ady között "dúló" hajdanvolt szerelmet, melynek "bizonyosságaként" az újságíró kezébe adja a minden kétséget kizáróan Ady kezétől származó ötsoros verses ajánlást tartalmazó holnapos antológia eredeti kötetét, amelyből Keleti Sándor kimásolja, majd a megjelent interjúban szöveghűen közli az autentikus Ady-szöveget.

Földessy, aki nyilván azonnal rájött arra, hogy a "szerelemi históriából" egy szó sem igaz, nem kísérli meg még csak találgatni sem, miként lehetett Sárközi Blanka tulajdonában 1925-ben az Ady-sorokat magába foglaló kötet. A vers keletkezéstörténetének ismertetéseként az 1949-ben megjelent *Ady minden titkai* című kötetében is csak saját, 1921-es datálású emlékezésének szövegét ismétli meg. A későbbi, jegyzetekkel ellátott Ady-összesek azóta is a Lukács Hugó feleségéhez szóló ajánlasként prezentálják az ötsoros verses-dedikációt.

Jellemző Földessynek, "az Ady-versek poéta adminisztrátorá"-nak (Ady tréfás "kitüntető" szavai!) sajátos mechanizmussal működő, csupán az Ady-szövegekre koncentráló, egyoldalú beállítottságú memóriájára, hogy míg a futólag átolvasott Ady-sorokat is oly bámulatos hűséggel tudja tizenkét évvel később szinte szó szerint reprodukálni, még azt is megemlíti, hogy "úgy rémlik előttem, mintha a vers öt sorból állott volna [...]", arra már nem emlékszik, hogy Lukács nem a felesége, hanem egy "hölgyismerőse" számára kérte a dedikációt.

A Lechner professzor és Lukács Hugó

Az ideggyógyászati klinika főépülete (Egykori felvétel)

közötti konfliktus oka nem az Ady miatti affér volt, hanem jóval korábbi eredetű. Lechner, aki Lukácsnak a kolozsvári klinikára kerülése előtti szakmai publikációi ismeretében joggal elvárta, hogy kiváló felkészültségű tanársegédje szakmai téren fogja tehetségét és képességeit kamatoztatni, nem nézte jó szemmel, hogy Lukács érdeklődése sokkal inkább a művészetek iránt nyilvánul meg: novellákat, könyvismertetéseket és színikritikákat közöl a kolozsvári lapok hasábjain, ahelyett, hogy szakmai publikációi sorát gyarapítaná. Efölötti rosszallását nem egy ízben nyíltan is szemére vetette tanársegédjének, akinek színház-kultusza még — ráadásul — "színésznő-kultusz"-szal is párosult. 1909 első felében Lukács "flammeja" Sárközi Blanka volt, aki viszont férjével, Hidvégi Ernővel, a kolozsvári színház élvonalbeli művészeivel együtt, aki tanácsosa és alelnöke is volt az Országos Színészegyesületnek, 1909. június 1-től átszerveződött a szabadkai színtársulathoz (kolozsvári búcsúfelleptük 1909. május 29-én volt). Lukács Hugó az Ady-dedikációt is tartalmazó holnapos-antológiát Sárközi Blának küldte el Szabadkára. A kötet tehát az 1925-ben megjelent interjú idején jogos tulajdonosaként volt Aradon, Sárközi Blanka birtokában, s a benne található Ady-dedikáció is hozzá íródott — ismeretlenül. A színésznő közlése viszont "kitalált emlékezés" eleitől végig.

Kovalovszky Miklós, az Adyról szóló emlékezések összegyűjtője még személye-

sen faggatta ki Lukács Hugó feleségét, Bernát Ilma festőművészt, aki a következőket mondta: "Ady csak augusztus elejéig maradt a klinikán, amikor Lukács Hugó átlépett a munkásbiztosítóhoz. Én is ekkortájt ismerkedtem meg Lukács Hugóval. [...] Adyt személyesen még nem ismertem, de ő már rá is beszélt Lukács Hugót, hogy vegyen el. A Holnap második kötetébe erre utaló ajánlást is írt nekem." Bernát Ilma kijelentését — nyilván — az indokolja, hogy férje legénykori szerelmi kalandjait nem óhajtotta kitergetni éppen egy olyan tévhit megcáfolására, amely már amúgy is évtizedek óta beleszokolódott az irodalmi köztudatba.

Bernát Ilma talán maga is elhitte azt, amit évtizedeken keresztül állítottak az Ady-kötetek jegyzetei, holott — saját bevallása szerint — csak 1909 augusztusában ismerte meg Lukácsot, tehát Kovalovszky is téved, amikor a Bernát Ilma emlékezéséhez fűzött jegyzeteiben úgy "igazítja helyre" Földessy emlékezését, hogy szögletes zárójelben ezeket írja: "[helyesen a menyasszonyának; akkor még csak az volt]. Lukács 1910-ben vette feleségül Bernát Ilmát.

A Petőfi Irodalmi Múzeumban található az a váradi képeslap, amelyet Lukács Hugó címzett Sárközi Blankának Szabadkára, s aláírta a társaságában levőkkel. Lukács ezt írta a lapra: "Már megint itt! A Nyugat matinéjára jöttem. Kis Lukács" (A váradi Nyugat-matiné 1909. október 3-án volt.) Lukács üdvözlőlapjára Ady is ír: "Kezeit csókolja s szeretettel gondol Magára híve Ady Endre."

Lukácsot 1914-ben, a háború kitörésekor katonai szolgálatra hívják be. A kolozsvári ún. Tanítók Házában berendezett helyőrségi kórház főorvosa volt 1916-ig. Ekkor az orosz frontra került, ahol hadikórházakban teljesített szolgálatot, s csak 1918 novemberében szerelt le. Felesége már előzőleg Pestre költözött. Adyék Veres Pálné utcai otthonának szinte mindennapos vendégei voltak. A Tanácsköztársaság idején fontos közegészségügyi feladatokat vállalt, emiatt a Tanácsköztársaság megdöntése után feleségével együtt Bécsbe emigrált. A 30-as évek közepén feleségétől elvált, s Párizsba ment át, Bernát Ilma pedig a Szovjetunióba költözött, ahonnan 1946-ban tért haza. Lukács Párizsban 1939 áprilisában főbe lőtte magát. Öngyilkosságának közvetlen kiváltó okát ma sem ismerjük. Az 1961. április 19-én Budapesten elhunyt Bernát Ilmát a Magyar Partizánszövetség tagjaként temették el.

A klinika egyik pavilonja (Rohonyi D. Iván felvételei)

BÁNKI ÉVA

A tizenkettesekbe rendezett értelem Bolyai János és az Üdvtan

Befejező rész

III. "A kályha kifordítása" az üdvtan és az erdélyi vallomásirodalom

Az Üdvtan, vagy ahogy Bolyai nevezte, a gonosztól megszabadító Terv egyfajta negatív Imitatio Christi-t foglal magába, Bolyai Jánosnak, a Tan megalkotójának tévelygéseit, tévedéseit és felkészülését a Tan megalapítására. A tökéletes társadalmi rend és nyelv ellenképe a személyes sikertelenség és "helytelenség" — az egyéni életút pedig a Tan érvényességének egyetlen "rendszeren kívüli bizonyítéka", szól. Ez a Bolyai János válasszotta alapelvekből következik: a kényelmes jelek, a társadalmi életre és nyelvre vonatkozó axiómák mindent be tudnak bizonyítani — csak éppen saját szükségességüket nem. Így aztán Bolyai a "homályosan látó emberiség" szeméi elé tárja élete csúfos kudarcait és fordulatait, hogy ez szolgáljon a Tan szükségessége mellett őszinte tanúsággal. A Tan úgy is értelmezhetjük, mint az egyéni létezés világmeletű és rendszerszerű kiigazítását. "Ki kéne a kályhát fordítani, hogy jobban megtisztíthatassuk" — a becsúszó atya egyik levele őrizte meg Bolyai Jánosnak ezt a gyerekkori megjegyzését.¹⁷ A "kifordítási kényszer" — vagyis minden állítást mint igazat és nem-igazat végiggondolni, az Üdvtan gondolatrendszerének jellemző sajátossága. (Benkő Samu már az Üdvtan társadalmi kérdéseket tagláló fejezeteiben is felfigyelt erre az axiomatikus tárgyalásmódra.¹⁸) Ez a lezáratlanság, az igaz vagy nem igaz, a vagy-vagy kényszerének szinte posztulált fenntartása nemcsak az Üdvtanra, hanem Bolyai egész gondolkodására jellemző. 25 évvel az Appendix megjelenése után (egy számolási hiba miatt) kételkedett saját geometriájának helyességében is,¹⁹ vagyis még huszonhét év múlva is fenntartotta a kételkedést fiatalkori gondolatmenetének ellentmondásmentes voltában. A kifordítás kényszere, az ellentmondó gondolatok szembeszegezése pedig stilisztikailag is megragadható feszültséget teremt Bolyai János prózájában.

Bolyai, Benkő Samu elemzése szerint "nem írt Augustinus vagy Rákóczi Ferenc művéhez mérhető confessiót", de azért megpróbálja kiválasztani a kéziratokból kihüvelykeztethető személyes vallomások.²⁰ De ez a "kihüvelykezés" az Üdvtan érvényének, a kifordítás és ellentétezés írói szándékának megsértése, ami a vallomások eredeti összefüggéseitől és funkciójától fosztja meg. Hisz az Alapító zsenitűz, példázatos élete, lírai önvalótlomása, melyek megokolják az utópia és a törvényteremtés szük-

ségességét egyetlen emberi élet — és az Üdvtan az egész emberiségre kiterjedő koncepcióját. Nem ismerek olyan utópiát, ahol a vallásos ihletettségű önvallomás ilyen komoly világnézetalakító, s egyben bizonyító erejű szerepet kapna.

A Bolyai-hagyatékban található egy 1845 végén vagy 1846 elején keletkezett szöveg, amely voltaképpen egy nyelvileg igényesen megfogalmazott, kerek és lezárt önéletrész. Benkő Samuval szemben úgy vélem, helytelen a szöveg létrejöttének körülményeit az apjával való viszálykodásra, a kettejük tudományos vetélkedésére visszavezetni.²¹ Maga az önéletrész egy szexuális utópiát tartalmazó szövegrészbe ékelődik, ahol az Alapító kísérletet tesz a társadalom nemi életének ésszerű szabályozására. Az ilyen rendszabályok szükségességét Bolyai a saját önéletrészével bizonyítja.

Tévelygésének és a Tan késedelmes megjelenésének okát az Alapító a jellemében uralkodó alapvonallal magyarázza: "... két fő, uralkodó alapvonalt volt egész életemben: az igazságnak (tanilag és erkölcsileg, vagy munkásan, tettel, praktice) és a némbereknek határtalan szeretete. Az első tisztá erény, a másod(dik) részint tiszta csupa természet ugyan, de ebben részint sokszor a gyengeségig mentem, túlzottan, s ha ez nem lett volna, tehetségemmel (képességemmel) úgyszólván fél- vagy kisésten lehettem volna már e földön, midőn így is én teremtettem újja a tant (persze csak a kezdetét és rendszerét) s az emberiség állapotját."²²

Maga az önvallomás soha vissza nem térő ürügy a "világ képének" feltárulkozására, hisz az alapító életének minden epizódja egy-egy világmodellel szemléltethető vagy jelképezhető, s így az egyéni életút minden eseménye a szövegben úgy jelenik meg, mint a tisztán-látás és szellemi megigazulás egy-egy állomása. Az önvallomás egyik különlegesen szép részletében:

"De már szólok végre éppen magamról. Mint fő jellemvonalamra: arra emlékezem (em) főleg? hogy mióta tudom (már pedig tán három éves koromra is emlékezem, elnyúl némi akkor történt dolgokra emlékem): mindig rengeteg erős volt bennem a nemes becsület- és szégyen-érzése, szóval az eleven mély érzése. Mint tán minden gyermek: a világot (mintegy három évesen)

persze úgy képzeltem: mintha az ég bolt(ozatos) volna, s az körül határtalanul tovább nyúló s lefelé feneketlen földön állana, mint ma is képzeli az alnép s nagyobb rész (...) az isten s az anyyok laknának. Midőn e koromban "világ végét" s hogy a "földnek (mennyeiben kerek) nincs vége" hallván emlegettetni: azt nem értettem (mit jelent): de azt tisztán átlátam... hogy ha (...) földnek körül szélé vagy vége, határa van is: azon túl is legalább üres helynek lennie kell. 7 évesen kezdettem a mostani százsörményesi pap Ceke-li [Cékeli(-től)] (...) németül és hegedülni tanulni."²³

A romantikus stílus kibogozhatatlan egységbe olvasztja a meditációt, a tudományos modellalkotást és a vallomások visszaemlékezést. Ez a szemantikai keretbe az élettrajz modellértékét, az Alapító életrajzához példázatos jelentőségét hangsúlyozza. A sorsot irányító erők nem a társadalomban vagy a külső természetben, hanem az Alapító lelkének legmélyén vannak, s ezek az "alapvonalak" szabják meg a Tan megszületését:

Az Istenhez fordulást a vallomásirónak a saját küldetésstudatába vetett mélységes hite helyettesíti. A "késlekedés" nem az isteni akarat vagy eleve elrendelés, hanem a lángelme belülről fakadó elhivatottságának elárulása.

"...csakugyan szerencsésen kiváltam a testiségben egészen elszűnyedt, —merült s szinte minden nemesre ez életben alkalmatlan számos áldozatoktól, úgyhogy végképpen végcélomat csakugyan még istennek hála! nem feledtem el, s néha hónapokig, sőt évekig is (!) mind tisztán (szűzen) éltem: időről időre mégis nem tudtam meggyőzni a némbert báj ostromát s néha minél tovább tartottam fönn magamat viaskodva: végre annál lejjebb estem, míg végre megint elérkezett a szent lélek (de nem a bibliai vagy papi az idéten szent háromsági (!) értelemben), s jobb irányú, jobbfele tűz gyúlván ismét meg. Az kapott megint egy darabig erőre. Szóval egész ifjúságom óta a bűvös Venus és Juno vagy a csillagkoronájú di-cső Urania időről időre mind küzdöttek általa, s rendre győztek, s hullottak alá."²⁴

A patetikus szókinccs és a belső elhivatottságot sugárzó patetikus önszemlélet a "kifordítás", ellentétezés és beteges önismerés kényszerével találkozik a fent idézett

szövegrészben. Minden mondat állításhalmaz tagmondatok állításaira esik szét: a zárójelek, felkiáltójelek, az érvelésekbe rejtett érvelések felszaggatják a mondatokat (egyébként gondosan megtervezett logikai) felépítését. Ez a stílusba transzponált logikai és lelki robbanóanyag teszi Bolyai írásmódját romantikussá.

IV. Az elátkozott inzsellér, Bolyai János legendája

A Bolyai-hagyaték nagy része mindmáig kiadatlan, így Bolyai kései működéséről, az Üdvtan jelentőségéről egyelőre aligha alkothatunk teljes képet. Számszerű vizsgálódásai közül ma is sok minden megfejtetlen, hiszen Bolyai nemcsak a kézírását változtatta meg rendszeresen, hanem új betűtípusokkal és új matematikai jelölésekkel is kísérletezett. (Ez a "legendás ismeretlenség", ellentmondásos kultusz nemcsak Bolyai János, hanem a másik nagyságot, Bolyai Farkast is sújtja, az ő Tentamenének máig sincs teljes magyar fordítása.)

Az üdvtant csak Bolyai János "értelmi kisiklásának" szokás tekinteni, olyan rögeszmés és hiábavaló vállalkozásnak, ami a nagy matematikust elvonta a hasznosabb és gyümölcsözőbb tudományos kutatásoktól. Csak századunk második felében kezdtek a magányosnak tartott zsenit és a pusztán "bolondériának" kikiáltott Üdvtant valamilyen körvonalazható eszmerendszerbe illeszteni: Sarlócska Ernő a Bolyai-életműt a 19. századi tudományos létezéshez való összefüggéseit,²⁵ Benkő Samu pedig az Üdvtan-ak az erdélyi művelődéstörténettel való kapcsolatát hangsúlyozza. Ezek a kísérletek, bár megvilágítják létrejöttének körülményeit, de nem szolgálnak kiindulópontul az Üdvtannak, mint önmagában is érdekes "egésznek" az értelmezéséhez.

Mindegyik Bolyai-monográfia adós azzal, hogy Bolyai megítélésének történetét, a Bolyai-kép változásait a magyar művelődéstörténet keretében vizsgálja.

Bolyai János, akinek gyerekkoráról, szellemi előrehaladásáról atyja a nagy Gauss-hoz írt levelekben számolt be, a Jénában járt, s a magyar romantika kezdeményezői közé tartozó Bolyai Farkas felügyelete mellett valóban zseninek nevelkedett, és erről a zsenialitásról Bolyai János már fiatalon tanúbizonyságot tett — de kultuszában, mindmáig tartós "zseniális" megítélésében más okok is szerepet kapnak. Bolyairól csak kevés hiteles adatot tudunk, egy matematikus zseniről, művéről pedig elég annyit tudni, hogy "zseniális", így hát Bolyai néhány köztudatban keringő mondata (pl. "semmitől egy ujj más világot teremtettem") alkalmas volt arra, hogy akármilyen "más világot" jelentsen (ld. Babits-sonett), és alakja kiindulópontul szolgált minden későbbi zseni-elképzeléshez. Ezért vélem úgy, hogy

Bolyai János. —
Másarhelyen 3^{ik} Augusth 1814.

az egész Bolyai-mitológia, Bolyai János időben is változó megítélése a magyarországi zseni-kép kialakulásával függ össze.

Az időben első reprezentatív Bolyai-monográfia szerzője, Bedőházi a nagy matematikust duhaj és összeférhetetlen zseninek ábrázolja.²⁶ A szoknyabolond, nagy kártyás, párbajhős Bolyai János portréja, aki a marosvásárhelyi pletykák szerint atyjára is "tettleg támadt", nyilvánvalóan nemcsak a történeti személy, hanem a sematikus elképzelt császári katonatiszt jellemvonásait hordozza. Ezt a Bedőházi-rajzolta diabolikus képet egészítik ki Bolyai mítikus betegségei, a skizofrénia és a szifilisz. Bolyai János magányossága, "elfordulása a valóságtól", Bedőházi szerint a nagy matematikus jellemhibáiból, túlzott önimádatából és a közösség normáinak semmibevételéből adódik — mindezek ellenpéldájul szolgál az egyéni képességeit a közösség szolgálatába állító apa idealizált alakja. Bolyai János kései működése, az Údvtan Bedőházi szerint holtvágány, bolondéria — olyan ember műve, akit a közös-

get... Úgy vélem, a "Bolyai-életrajz" és Bolyai-legenda a görög mitológiába menekülő Nárcisz, a Weöres Sándor művében élő Ungvárnemzeti Tót László jellemének "alapvonalait" is átszínezte.

Más életrajzírók magyarázata szerint Bolyai magányának és összeférhetetlenségének oka a "feudális Magyarország" elmaradottságában rejlik. Az apa-fiú konfliktus itt is mesterségesen kiélezett. A jóvialis, a körülményekhez "gerinctelenül" alkalmazkodó Farkas nem érthette meg a "forradalmian új" gondolatokkal küszködő, "megnemalkuvó" Bolyai Jánost — ez az értelmezés a reformkor kontra forradalom szembeállítására és a megismerésére utal.²⁸ A "forradalmár Bolyai" képét — a személyes jellemvonásokon túl — az is elősegíthette, hogy Bolyai konkrét politikai állásfoglalását nem lehet az Údvtan egészének értelmezése nélkül meghatározni. (A hagyaték alapján megdöbbenő, hogy Bolyai milyen mélyen foglalkoztatta a saját alteregójának tekintett Petőfi, a 48-as forradalom és benne a költői nyelv szerepe.) A Bolyai-filológia

részt a Gauss-levéllal kapcsolatos kudarc és "elborulás" segít egy képlegyintéssel elintézni az Údvtan és Bolyai egész kései működését.

Bolyai János természetesen sérelmesnek, igazságtalannak és sértőnek érezte Gauss levelét, melyben a nagy német tudós magának követelte a nem-euklideszi geometriák felfedezésének dicsőségét. De vajon Gauss válaszelevele fosztotta meg Bolyait a társadalmi és tudományos érvényesülés lehetőségétől? Vajon a Gauss-levél és az ezt követő "elborulás" felelős azért, hogy Bolyai figyelme egy kilátástalannak és rögeszmésnek ítélt vállalkozás, az Údvtan felé fordult? Sarlóka Ernő szerint nem a résztvevő társadalmi közeg vagy a tudományos elismerés hiánya sodorta ki Bolyait a "közállományból", hanem az Údvtan, aminek gondolatával már 1832-ben foglalkozott. Sarlóka — anélkül, hogy az Údvtan egész koncepcióját megpróbálna értelmezni — a 19. század nagy misztikával és ismeretelmélettel is foglalkozó természettudósaihoz, Ampère-hez vagy Bolzanoéhoz hasonlítja Bolyait. De csak az Údvtan

gondolatait.³¹ De a fikció szükségtelessé teszi az Údvtan gondolati vázának és műfaji kereteinek értelmezését: a szerzők — a Bolyai-hagyaték ismeretében — az önéletrajz kristályosodási pontjai köré helyezik Bolyai általuk jellegzetesnek, sarkalatosnak ítélt gondolatait.

Szerintem az Údvtan érdekes és figyelemreméltó társadalmi utópia. Az igazság természetesen az által fogadtatik el, hogy az emberiség tudomására jut — de Bolyai szerint nem egyetlen, hanem bármilyen következetesen végiggondolt, a geometriai axiómák és a nyelvi jelek mintájára elképzelt igazság alkalmas lehet arra, hogy a közönség alapjául szolgáljon. Csak a zseni, a törvényhozó dönthet a tetszőlegesen felvethető, "kényelmes" axiómák közt, és ennek a választásnak csak a törvényhozó küldetésűdat és vallomása szerezhet érvényt. Így az Údvtan Alapítójának önéletrajzával és vallomásaival szorosan kötődik a confessio-irodalomhoz is, amit Bolyai — eredeti vallásos vonatkozásaitól megfosztva — "tersziszterűen" illeszt a tökéletes együttlélés szabályait tartalmazó Tanhoz.

¹⁷Ezt a megjegyzést Hermann Imre a skizofrid gondolkodásra való hajlam korai példaként idézi. (Uő: Bolyai János patográfiajának fő kérdései. — IN: MTA Pszichológiai tanulmányok 3. 473-494. 475.)

¹⁸Mint pl. a Tökéletes közállományban. (BENKŐ SAMU: B. J. Vall., 232.)

¹⁹DÁVID LAJOS: A két Bolyai élete és munkássága. 2. kiadás. Budapest, 1979. 280.

²⁰BENKŐ SAMU: B. J. vall., 103.

²¹BENKŐ SAMU: B. J. vall., 106-108.

²²BENKŐ SAMU: B. J. vall., 125.

²³BENKŐ SAMU: B. J. vall., 118.

²⁴BENKŐ SAMU: B. J. vall., 111.

²⁵SARLÓKA ERNŐ: Bolyai János — a katona. — IN: MTA Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályának Közleményei. Budapest, 1963. 341-387.

²⁶BEDŐHÁZI JÁNOS: A két Bolyai. Élet- és jellemrajz. Marosvásárhely, 1897.

²⁷SAIN MÁRTON: Matematika-történeti ABC (3. kiadás) Budapest, 1978. 50.

²⁸Ld. ALEXITS GYÖRGY: Bolyai János élete és műve. Bukarest, 1953.

²⁹Deák Farkas naplótörredéke szerint 1849-ben egy "bizalmas értekezleten" "sokat ígérő haditervvvel állt elő, amivel meg lehetett volna állítani az ellenség előrenyomulását. (BENKŐ SAMU: B. J. vall., 246-248.)

³⁰...természetesen nem kívánunk szembehelyezkedni a tudománytörténet ama hagyományosnak tekinthető ítéletével, hogy az Údvtan Bolyai életének zsákutcaja, és hogy a beléféktetett nagy energiák sajnálatosképpen a rendszeres és módszeres matematikai kutatásoktól térítették el. (BENKŐ SAMU: B. J. vall., 385.)

³¹Érdekes, hogy ezeket a verseket sok helyütt Magyarországon, mint "eredeti Bolyai-verseket" tartják számon, és én is így találkoztam először velük. (MANDICS GYÖRGY — M. VERESS ZSUZSANNA: Bolyai János jegyzetéből. Kriterion, Bukarest, 1979.)

Bolyai János kézírása

1. "Minden, s inkább ne legyen? S inkább legyen, csak az idős.
2. "Úr úresen, pusztán? Gondolom (magában) minden széles.
(3.) ges a mi s mint van, csak nem érjük el, tudjuk, hajlulát;
4. az meherkedés törvénye is a koros összeváltásban, foghatásban
tetszik (hat) mutatkozni az úr természetével, valójával (kibontakoztatva), milyenségével; s (gondolom) az egész természet (világ) folyása; a meglevő anyag se lehet h. ne legyen, bár mozog

ség joggal ítélt meg nem értésre, a társadalomból való kisodródásra.

Bolyai János és Bolyai Farkas dramatizált, mesterkelt szembeállítás más szerzőknél is "egyen vagy közösség", "önérvényesítés vagy önfeláldozás" ellentétpárokból meríti tulajdonképpeni értelmét. Választanunk kell, sugallja monográfiájában Bedőházi, hisz a közönség, az "egészséges" beilleszkedés nem képzelhető el a maradéktalanul beteljesülő érvényesítés mellett. A Bolyai-kép irritáló, "ellen-szenves", sőt ördögi vonásai a Bedőházi és az öt követő monográfusok nemzet- és közösségsszemléletében gyökereznek.

A "beteg" és "valóságidegen", a közösség normáival szembe forduló tehetség "jellemrajza" a századfordulón Nietzsche megítélésével fonódott össze. Bolyai Nietzschével való kapcsolatát érdekesen árnyalja a Bolyai arcképéről folyó, hetvenes években lezajlott vita. A Matematika-történeti ABC Sarlóka Ernő feltételezésével ért egyet, a köztudatban hitelesnek tekintett, századfordulón keletkezett Adler Mór festette Bolyai-portré a tizenhat éves Nietzschét ábrázolja.²⁷ De a "valóságidegen, örült zseni" mitológiája nem ér a századfordulón vé-

gyébként csak a huszadik században cáfolta meg a nagy matematikus legendás 48-as szerepléséről szóló anekdotákat.²⁸

De a Bolyai-monográfiákban konkrétabb magyarázat is kínálkozik Bolyai "megőrülésére", ez pedig nem más, mint a Gauss és Bolyai Farkas közti levélváltás, a Gauss és Bolyai János között zajlott elsőbbségi vita. A Gauss-legenda szerint a Gauss rideg és lekezelő, Bolyai tudományos elsőbbségét kétségbevonó válaszelevele "örültebe kergette" a magyar matematikust, aki felhagyván ezek után a rendszeres kutatásokkal, tehetségét az Údvtan, egy örült és hiábavaló terv szolgálatába állította.

Ezt a felfogást a nemzeti sértettség és a múlt századvégi prioritásviták is táplálták, és azok a tények, hogy sokáig nem ismerték sem Gauss hátrahagyott feljegyzéseit, sem az Appendix teljes matematikai-módszertani jelentőségét.

A Gauss-szal való konfliktus egyébként a Bolyai-életrajz legismertebb, a köztudatban szinte száj-hagyományként élő epizódja: mindmáig alapul szolgál a méltatlan körülmények közt alkotó, a tudományos dicsőségtől megfosztott magyar tudós legendájához, más-

létrejöttének szándékát veszi figyelembe, magát az Údvtant nem idézi, nem minősíti, nem értelmezi.

Benkő Samu mindkét Bolyai működését az erdélyi művelődéstörténet oldaláról veszi szemügyre, és rengeteg érdekes összefüggést tár fel a nyelvújítás, az erdélyi polihisztor-hagyomány és az Údvtan vonatkozásában. Ezek után meglepő, hogy nem próbálja az erdélyi önéletrajz-hagyomány és protestáns önszmelélet keretei közé illeszteni az Údvtan vallomások részleteit, hanem csak tudományosan értékelhető felfedezéseket (mint Bolyai nyelvsszemlélete), művelődéstörténeti kapcsolódási pontokat (Erdély és a Bolyaiak) és élettrajzi adalékokat keres. Benkő Samu csak az erdélyi enciklopédiaszerzők kései leszármazottjának tartja Bolyait, és nem vitatkozik az Údvtan hagyományosnak tekinthető pejoratív megítélésével.³⁰

A Bolyai-féle Údvtan értelmezésére és gondolatvázának rekonstruálására törekvő eddigi egyik "legkomolyabb" vállalkozás tulajdonképp egy Bolyai neve alatt 1979-ben napvilágot látott verseskötet, ami a gondolati líra keretei között próbálta meg "rehabilitálni" és közérthetővé tenni Bolyai kései

LÁSZLÓFFY CSABA

(Középkori fondorlatok — VIII.)

A menthetetlen győztes

"Lefekvéshez készülsz, János? Hű embereid hogy s mint vajon nélkülöd?! Utoljára nem láttál magad körül egyebet, mint rémülettől fakult pofákat. Krónikás deákok is makog, ha bele nem fagyott a szó azóta. Már azt se mondja a vajdára, hogy: A neve szerint is ördög ez, nem ember!... Azt képzelte, hogy ahol rabot fognak az eke elé, vagy hol eunuch-íjak versengenek, hogy hálájuk jeléül mielőbb kijárják a talpnyalás iskoláját, emlékezik-e még valaki az adott szóra? E hitvány mokány jószág honában, meg ott, a tevesivatagban ugyan kinek lehetnének lovagi emlékei?!"

Láthatod, mit érnek a tények. Szegény megboldogult Ulászló király hajdani keresztes háborúk korában felejté a magasságos ég (vagy legalábbis a pápa) kegye után epekedő, lelkes tekintetét, miközben a kétkulacsos oláh vajda korábban is csak színlelé a keresztes király színe előtt fogadott alattvalói hűségét. Csak most kezdted megérteni a gyanakvást, amely a balszárnynon lapuló csűrhe alattomosága látán a csata kezdetekor már förtelmes mérget csepegtetett a jobbszárnynon nyargalók szívébe. Pedig akkor még senkinek nem volt sejtelve a havaselveiek fosztogatásáról..."

Amint a bizánci Khalkokondülész krónikájában a várnai vereségről írva vagyon: a *paionok* (magyarok) királya (Ulászló) Erdélyből elindulva átkelt a Dunán — kíséretében Julianus Cesarini kardinálissal, akinek, mint a pápa követének elkövetelte volt magát a keresztes hadjáratra. A sereg már a Fekete-tenger partvidékén táborozott; Vidin s Nikápoly után az ostrom kezdetekor Várna őrsége is megadta magát. Murád szultán ázsiai seregével úgyszólván a keresztes flotta szemé láttára kelt át a tengerszoroson — a pápai hajók a dözse ígérete ellenére nem tudtak elindulni az erős szélben —, majd a magyar sereg után vonult. Éjjel ott verte föl a tábor, ahol előző nap Ulászló serege táborozott; közben, négy nap alatt, volt alkalma megfigyelni az ellenség számát és harcckészségét. Az ötödik napon a király tanácsot tartott Hunyadi: ütközzenek-e meg ott helyben, vagy sem? Úgy döntöttek, hogy ott maradnak. Murád szultán hada is tábort vert a síkságon. Először a janicsárokat állította fel, aztán körülvette magát földbe vert, hatalmas pajzsokkal. Tevén szállították őket, akárcsak a janicsárok fegyvereit.

A török haddal szemközti jobbszárnynon a magyarok, balszárnynon a vajda csapata. Ióanész Khonisztész (Hunyadi János) vitézeivel támadást intézett az ázsiai török hadtest ellen. Ezek többsége be sem várta a magyarokat, messzire elfutottak, mielőtt még kézítésre került volna a sor. Hunyadi ugyanúgy szétszórta és üldözőbe vette a második török hadrendet. A vajda csapata a csata kavargásában a szultán kincstárához osont. Kifosztották, a háremet is, és leöldösték a tevéket. Közben hol egymást biztatták, hol a lopott kincsen civakodtak. A zsákmányolás után, mint akiknek elégük van a csetepatéből, visszatértek a táborba.

Hunyadi a királyhoz lovagolt, és kérte, várja meg, amíg ő megtámadja a szultán európai seregét, és megfutamtítja az ellenséget. Ámde Ulászló kíséretében olyanok voltak, akik irigyelték Hunyadi. Így szóltak a királyhoz: "Mért állunk itt, s várjuk ki, hogy János intézzen mindent?... Nagy szégyenünkre válik, hogy áll-dogálva nézzük, amint szolgád a törökkel ve-

rekszik. Mint királyunknak, olyan tetteket kel-lene végrehajtandó ma velünk együtt, amelye-kért magasztalhatnának asszonyaink és a városok lakói, sőt még az ellenség is. Ha azon-ban ő halhatatlan hírnevet szerez, Rád csupán a gyalázat vár. Rajta, támadjuk meg Murád ud-vari embereit!"

A beszéd meggyőzte az ifjú királyt, aki a keresztes eszményért áldozatra kész, vallásos lovag pózába képzelvén magát, oly sebesen ugratott lovával a janicsárok közé, hogy midőn azok körbefogták, el is tűnt hívei elől. A fejedelmi pejlo lábát egy bárd sebesítette meg, Ulászló lebukott a rogyadozó paripáról. A janicsárok, letépve sisakját, levágták a fejét, és diadalmenetben vitték a szultánhoz, aki időközben már a menekülést fontolgatta.

Hunyadi maradék seregével egyenesen a Dunának tartott. Mire átkelt a folyón, a had szétszóródott. Vlad Dracul vajda bosszúból el-fogatta, amiért még a hadbavonulást követően bevádolta őt a királynál a falvak fosztogatása, valamint amiatt, hogy a kereszteshadjárat min-den lépéséről jelentést küldött a szultánnak.

"A család remény képeket teremt — tusa-kodott kábultan a fogoly Hunyadi sötét vermében, ahová a vajda pribékjei belökték. — Megjelennek a kétségbeesésbe taszított léle-kek, s mint simogató ujjak elkezdik vigasztalni. Egy közönséges céda hitegető cirógatásának es-sem én is áldozatul, miként az a szerencsétlen görög császár? (Ha jól emlékszem, Romanosz-nak hívták)." A király legifjabb apródja milyen sejtelmesen ejtette ki a nevét; nem is csoda, ha belegondol az ember, hisz úgyszólván ez az egyetlen hadizsákmány, amit a széttépett bi-zánci birodalomból magunkkal hozhattunk: Zoé királyné és szeretője, a későbbi IV. Mikhael császár cinkosai biztos kézzel jártak el — nem először. Ezúttal egy fürdőmedence vizének hul-lámzása jelentette a történelmi végzetet! Roma-nosz császár épp a Húsvét, közös feltáma-dásunk tiszteletére tisztálkodott; bőrét fényesre dörzsölték olajjal, a tisztítószerekkel illatosított medencében megmosta orcáját, majd egész tes-tével megmártózott a meleg vízben. Miközben csendesen úszkált, honnan sejtette volna, hogy mérges füvekkel kábítják el, s — bíboros virágú — hunyoroldatot kevernek számára. Egy idő után nagyokat lélegzett, de ahelyett, hogy segítettek volna kiemelni a vízből, hogy megpihentessék, nyakánál fogva hosszú ideig alányomták a fejét."

A vajda foglya sűrűn zihálva hunyja le a szemét, s látja maga előtt, amint fekete váladék kezd szivárogni tulajdon szája sarkából.

Csak nem fogja bevárni itt a halálhőrgését?! Kint éjsötét van, s minden álm szép és kelle-mes, ha lehazudja, hogy valahol herét metsze-nek le, és gyilkos villámok vakítanak!... Ezer szerencse, volt alkalma kiismerni a vajda habo-zását, azt az esztelen asszonyokra jellemző szo-kást, hogy nem ismerik ki magukat a holnapban, önmaguktól képtelenek bármit is megoldani, és arról, amit tanácsolnak nekik, nem tudják eldönteni, hogy jó-e vagy silány...

Akkor már inkább az ifjú Ulászló önéreztet vakmerősége! "Légy fenséges és félelmetes!"... Nem csupán hiú királyi fülbe mászó udvaronc-sugallat gyanánt lehet ezt érteni.

— Duda nő a füledbe! A kutyaszarnál is kevesebb lesz! — szölt le hozzá, foghegyről, a vajda. Megvárta, amíg nagyszakállú kíséretében elül a hahotázás. — Itt a földön mindig az erősebb parancsol — toppantott egyet, s talpa alatt vinnyogni kezdett a korhadtt deszkalépcső.

— Tisztán magadról beszélsz? — nézett fel

rá Hunyadi.

— A szultánról... A Leghatalmasabb Úrról, akit a Teremtő mindannyiunk fölé helyezett — javította ki magát török öltözetű árnyékem-bére pillantva. — Övé az igazság. Unlak folyton okítani... Hiába hiszed magadról, hogy győző-nek születettél, hogy nagy dologra választott ki téged a sors. — És dühösen hagyta faképnél a lázas leheletű foglyot.

Am mihelyt egy sáros lábú legény futott be, csapzottan, a hírről, hogy a magyar urak halált kiáltottak a "dracu" fejére, ha nem engedi tús-tént szabadon hadvezérüket, a vajda fáklával botorkált le hozzá a tákolmány-grádicson, s édes itallal teli ezüst serleget nyomott a hunyor-gó Hunyadi kezébe. — Szívünk ma engedé-keny — hadarta. — Cseppenként szív-d magadba e nedűt, mint a jövődő dicsőséget. — Vigorát ájtatos mozdulattal törölte le, s hosz-szan hányva magára a keresztet, parancsba ad-ta, hogy a fahéjas lében főtt feldarabolt tyúk maradékával kedveskedjenek vendégének. Ki gondolta volna, hogy a koplaláshoz szokott gyomor a török módra készült elemőzsiától jobban fog háborogni, mint a keresztes lélek, ha színes bugyogójú, eleven pogányt lát.

Mielőtt elvesztette volna eszméletét (ki fog-ja feljegyezni ezt Hunyadirol?), egy bizánci sík-ságot látott maga előtt, amelyen kikopott nyakú gebe hátán sétalovaglásra indul valahová. Gon-dolatai a kimerültségtől összefolytak, de elé-gűlten vette tudomásul, hogy ömlik rá (vagy inkább róla?) a víz — a sivatagi áldás! S a föld füvetlen kupacain nem látni többé zsoldos-nyo-mokat...

És már egy vértől duzzadó, boszorkányos szépségű fehérrépről képzelegve hull alá a ké-nyelmetlen szekéraljban. Csuklója még sajgott, de a kötél nyoma hamar eltűnt, s a kikent-ki-fent, parasztinges lovas kíséret egyenes derék-kal ült a nyeregben.

"Mennyi vérfertőző viszony Bizáncban!" — borzongott meg félálomban forgolódva. Hány finom mozgású, kacér szűz lézengett körülötte; egyikük még arra is ajánlkozott, hogy a ken-gyeltartója legyen... Erős természetű, sodrású asszony kell ahhoz, hogy egy ország nyergében megtartsa valakit! — gondolta, már álmában.

A hajdani fénylő Bizáncba küldött magyar királyi arák között bár egyről tudna, aki ne lett volna unalmas és sápadt, mint egy szent ikon. *Ruhád komor, lényed és erényed / Nyilat lőveinek!* — írta volt Prodromosz udvari költő Ióanész Komnénosz császár hitveséről — I. László kirá-lyunk leányáról, Piroskáról —, aki, bizánci ne-vén Eirénéként, levette a díszes köntöst, a fényes koronát, rongyokba öltözött. "Mi haszon vagyon az én véremben, ha ügyis koporsóba szállok?" Állítólag ilyeneket mondott volt. S ha netalán a bizánci udvar magasztos üressége, álszenteskedő életmódja elől menekült a szegé-nyeket megsegítő apácarendbe?... Hát a többi magyar vér(és)áldozat, kiknek a súlyos pompa és a megkövesedett szertartásrend eltakarja igazi lényét, meggyomorított egyéniségét az utódok szemé elől?!

Mindenesetre Ó — Eiréné — vagy egy hoz-zá hasonló jelenés nyújtotta most H. J. felé vértelen ujjait; úgy, hogy még felriadtában is konyhasó-ízlet érzett elhanyagolt bajuszán a kényszerű kézcsók után.

Nem mert visszaaludni. "Már attól félek, hogy többé meg sem virrad útközben..." Végül, tört derékka, megverten, mégiscsak felült, úgy leste a piszkos színű hajnalt. S a madarakkal borzongva nézte, amint az ég vörösben lángol.

Mint aki még messze van a végső győze-lemtől és a halálon túli teljes kudarcától — ment-hetetlen emberi hiszékenységgel fogadta el a felkínált kardot, s a hazát.

1996. III. 13.

KÓDEX —

Árva templom beomló ég alatt

A II. világháború után a Kárpát-medence egyetlen szabad szigete maradt a bolsevizmus tengerében. Itt él a történelmi Magyarország legkisebb népcsoportja. Bár itt nem üldözték a magyarságot (igaz, nem is támogatták megmaradásában!), mégis elszigeteltsége miatt 60-70 év alatt egynegyedére zsugorodott, számaránya pedig 10%-ról 2%-ra csökkent. Tehát *kihálóban van a magyar szó*. 1910-ben 26 ezer, 1923-ban 15 ezer, 1934-ben 10,5 ezer, 1971-ben 5673 magyart mutatott a népszámlálás. A reális szám ennél valószínűleg több 8-10 ezerre tehető napjainkban. Az itteni magyarság a legjobban él valamennyiünk között, s — szemben a többiekkel — már nemigen akar Magyarországhoz csatlakozni. Egyre híguló vérében él még a történelmi tudat, a hagyomány, az együvé tartozás és megmaradás kérdése, de mind halványabban.

A kalandozások után itt húzódott az országot védő nyugati gyeptű, ahova katonanépeket (pl. székelyeket) telepítettek nemesi rangban. (Így nem meglepő, hogy az itteni nép mennyi rokonvonást mutat a távoli székelyekkel.) Az idők során ezek elszegényedtek, fölmorzsolódtak, s a helyükbe németek és horvátok jöttek. A fényes Bécs vonzása sokszor erősebb volt, mint a szürke Pest-Budáé, s különösen Trianon után, majd a fasiszta német megszállás alatt, ill. a "vasfüggöny" miatt *felgyorsult az elnémetesedés*. Ma már erőszak nélkül is folyik. Így a hazai Őrséghez hasonlóan, az itteni Őrvidék (s a többi tájegység) is lassanként csupán néprajzi érdekességgé válik; a magyar őslakók tömbje pedig nyelvszigetté, majd szórvánnyá.

Az elcsatolás 3 vármegye (Moson, Sopron és Vas) 13 járását, 2 városát (Kismarton és Ruszt) és 325 települést érintette. 1920-ban 3 jelentősebb magyar települési terület volt: a Fertő tó partja, a volt határőrfalvak, (Közép- és Felsőpulya, ill. Alsódör, Felsődör, Őrsziget), s az uradalmi központok, városi szórványok. Az első és a harmadik csoport mára felmorzsolódtak. A magyarok többsége így a fenti községekben és Kismartonban él.

Az 1955-ös osztrák Államszerződés elismerte a szlovén és horvát kisebbség jogait (iskolai oktatás, anyanyelvhasználat hivatalos ügyekben, kétnyelvű feliratozás, intézményes képviselő), sajnos a magyarokét nem. Ezt a súlyos sérelmet valamelyest enyhítette az 1976-os "népcsoport-törvény", mely már minden nemzetiségre egyformán vonatkozott. Így megalakulhatott a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület.

1920-ban 9 magyar iskola volt, 1933-ban 6, 1938 óta egy sem. 1970 után ismét van magyar oktatás, de csak tantárgyként szerepel. Középsiskola 1920 óta nincs, csak 1981-től van magyar nyelvi tagozat a felsőlövői, ill. 1987-től a felsőpulyai gimnáziumban.

Magyar könyvkiadó nincs a térségben. Az egész népcsoportnak egyetlen saját újságja, folyóirata sincs. Csak a BMKE ad ki időnkénti "tájékoztatót" Őrségi Füzetek címen. A kismartoni rádió mindössze heti fél óra magyar nyelvű hírműsört sugároz. *Egyre kilátástalanabb itt a jövő.* Legfeljebb néhány évtized van hátra...

SIKLÓSI ANDRÁS tanulmányának részlete (1992)

— INDEX

PARAMUZIKOLÓGIA 23.

A (ki)erőszakolt zene

Legelőször az alkotó van tisztában azzal, hogy mit komponált. Még a legtehetségtelegebb, a legfelületesebb zeneszerző is *tudva tudja*, hogy milyen zenét írt. Esetleg nem jut el agyközpontjáig a terminológia szintjén is az, amit az érzések, érzelmek vonatkozásában biztosan "tud". A művész akkor a legérzékenyebb, amikor nem áll tehetsége magaslatán. A rossz műveket magyarázzák (VÉDIK!!) a legvehemensebben. A rossz zeneszerzőt emelik — alkalomadtán! — az égig. Az alkotók és a magyarázók egyformán meg vannak győződve a valóságról, éppen ezért akarják azt elfedni az avatatlan szemek (és fülek) elől. Se szeri, se száma az ilyenkor megnyilvánuló külső jeleknek.

Láttam zeneszerzőt, aki művei magyarázása közben, hogy nagyobb nyomatékot adjon szavainak, zenéjének, minduntalan megvibrálta az ártatlan zongorabillentyűt, majdnem úgy, mint ahogyan egy hegedűs teszi azt. Láttam olyat is, aki szemlehungyások közepette, mágikus arccal igyekezett zenéjét belső tartalommal felruházni. Csak beleképzelte a zenét a megszólaló hangokba. Rajta kívül más ebből csak külsőségeken át értesülhetett. Sokszor láttam a zene "megszentelőit" is. Ezeknél az egész zenedarab akár egyetlen hangra koncentrálnak, az egyetlen "szent" hangra. Vagy akkordra, vagy egy különleges effektusra... és így tovább. Vannak, akik el is mentek a végső határig: zenéjükben csak *ezt az egyetlen hangot*, akkordot vagy effektust adva meg.

Ez a folyamat már régebben elindult. Kezdetben még erős alkotói kontroll alatt nyilatkozott meg. Webern műveire gondolok; az egyoldalas *Kvartett-bagatellet* alkotói gesztusára. Minden a lényegig egyszerűsödött ezeken a lapokon. A zene energia-plazmája egyetlen hatalmas erejű gravitációs hangzás-molekulába sűrűsödött. Ez a komponálásmód modellként hatott a század zeneszerzőire. És ha lehetett, igyekeztek ezt még tovább is fokozni: megpróbálták belepréselni néhány hangba szonáta- vagy egész szimfónia-energiatölteteket. A hallgatóra bízta, hogy képzelőerejével bontsa ismét részleteire az így kapott zenei élményt — a vég nélküli magyarázatokban még azt is leírták, hogy mit kell meghallania, kihallania a zenéből. Az eljárás kísértetiesen emlékeztet a modern kereskedelem mindent eladni akaró közismert gesztusaira. Ez is, az is *kierőszakolt* a "ve-

vő" hozzájárulását. Így vásárolunk a zenében is VILÁGMÁRKÁKAT. A reklámból tudjuk meg, hogy a szerző (vagy előadó) itt és itt ért el sikereket, sőt már útban van a világhírnév felé is. Ezek és ezek dicsérték meg a művet (interpretációt). És itt azután nagy nevek egész sora következik. Sorban következnek a díjak is (főleg a nemzetközi porondon elérték!). Egyszóval: az így beharangozott zenét nem szabad elfogulatlan füllel hallgatnunk, nem szabad illetlen szavakkal illetnünk, kötelezően élveznünk kell.

Még a könnyűzene sem akar lemaradni a kierőszakolt zenék versenyében. A milliós produkciók reklámhadjáratáról nem is érdemes említést tenni. A módok, eszközök jól ismertek. De ahogyan teltek az évtizedek és újabb meg újabb zenékre volt szükség, a rockzenének és társainak úgy került előtérbe a kierőszakoltság: egy sokkal kellemetlenebb formája is: a HANGERŐ. Amit ez a zene nem győzött dallammal, ritmussal, harmóniával, azt legyőzte hangosítással. Csakúgy röpködtek a decibelek a könnyűzenei koncerteken, és nemcsak a sportstadionokban, de a jóval kisebb előadótermekbe zsúfoltan is.

Manapság millió kazetta kínálja magát az utcán, erőszakos bömböléssel, hivalkodó borítólapmutogatással. A minap a hangorkánba keveredve kaptam fel a fejemet Vivaldi *Évszakjainak* hallatára. No, már ezt sem kímélik?! De a zene átzengett utcákon, tereken, sokáig elkísért — valóságosan is — utamon. Nem kellett semmit beleképzelnem. Nem akart semmit sem kierőszakolni. Csak szólt, időn és kozmikus távolságokon át a zenével meghódítható örök, isteni és emberi szépségről. A REMEKMŰ SEMMIT SEM KÉR, SEMMIT SEM AKAR KIERŐSZAKOLNI. ERŐL ISMERJÜK FEL.

TERÉNYI EDE

HOL-

Budapest 92 éves korában elhunyt Keresztury Dezső költő, író, irodalomtörténész, műfordító.

Szlovéniában, Lendván a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet a honfoglalás 1100. évfordulója alkalmából a száz évvel ezelőtt megjelent Millenniumi Emlékkönyv hasonló kiadásával kedveskedik az olvasónak, melyből a mai nemzedék egykori intézmények társadalmi képződmények, felekezetek múltjáról informálódhat.

A Látó áprilisi számában Karácsony Zsolt, Zalán Tibor, Lászlóffy Aladár versei, Esterházy Péter, György Attila, Szakács István Péter prózája, Kereskényi Sándor, Bogdán László esszéje olvasható; a Kis Lirai Antológia Fernando Pessoa portugál költő verseiből közöl Nemes Nagy Ágnes, Kukulnyecz Endre, Váradi Szabolcs és Takács Zsuzsa fordításában. Veress Dániel esszéjét az időközben elhunyt Fr. George Cushing professzornak, az erdélyi irodalom kitűnő ismerőjének és barátjának ajánlja. A szám Dokumentum rovata Székely Jánosnak, a szerkesztőnek levelezéséből közöl.

A Dávid Ferenc Egyetel április 21-én fel-

olvasó ülést tartott, ahol Dr. Szabó Pál egyetemi tanár, főgondnok előadása után bemutatóra került Gyallay Domokos *Vas-kenyér* című regénye, melyet a Kritikon adott ki újra, Gaal György gondozásában.

A kolozsvári Francia Kulturális Központ az áprilisi Brancusi kiállítás után, számos francia zene és balett együttes bemutatkozása közben Vaclav Nyizinsz-kijnek, a nyugat-európai táncművészet századeleji orosz megújítójának naplóját adja elő monodrámá formájában, majd Pannait Istrati kétnyelvűségéről rendez kerekasztalt.

Az idei Költészet Napja alkalmából a pécsi Jelenkor Kiadó kortárs cseh és morva költők antológiája mellett, a francia líra mai közép-nemzedékének körképét, egy újabb kötetnyi szlovén verset és a nemrég Kossuth-díjban részesült Petri György válogatott verseit kínálja.

Március 21-én nyitották meg Pannonhalmán a milleniumi évet és a "MONS SACER — Pannonhalma 1000 éve" kiállítást, mely novemberig tart nyitva. A történelmi csengésű nevet viselő főapátság jubileumához tartozik még az ezeréves magyar iskoláról szóló megemlékezés is.

A Nagybányai Művésztelep Centená-

riumi ünnepségeit május elején rendezik meg a Protestáns Teológiai Intézet dísztermében, a Bánffy-Palotában székelő Művészeti Múzeumban és a Györkös Mátyás Albert Emlékházban.

A Dialog Interetnic márciusi számának címlapján hozza Kossuth Lajos és Avram Iancu arcképét, négy megemlékezéssel 48-49-ről, valamint Fey László nyílt levelével, melyet Octavian Palerhez intézett, annak a Trianon-szindrómának nevezett kérdéskörben Gabriel Andreescuval lefolytatott sajtóvitájára hivatkozva, higgadt érveléssel intve arra, hogy képtelenség a tények tekintetbe vétele helyett a megszokott retorikával, tisztázás helyett a hergelés oldalára állni bárkinek, és újra leszögezni, hogy annak megállapítása, miszerint a román-magyar határ igazságtalannak tekinthető, nem azonos a megváltoztatására tett kísérlettel.

Április 23-án mutatták be a kolozsvári érdeklődőknek a Heltai-alapítvány klubjában Király Károly: Nyílt Kártyákkal című önéletrajzából és naplójegyzetéből összeállított kötetét; a szerzőt Szócs Géza méltatta.

-MI

Május ünnepe

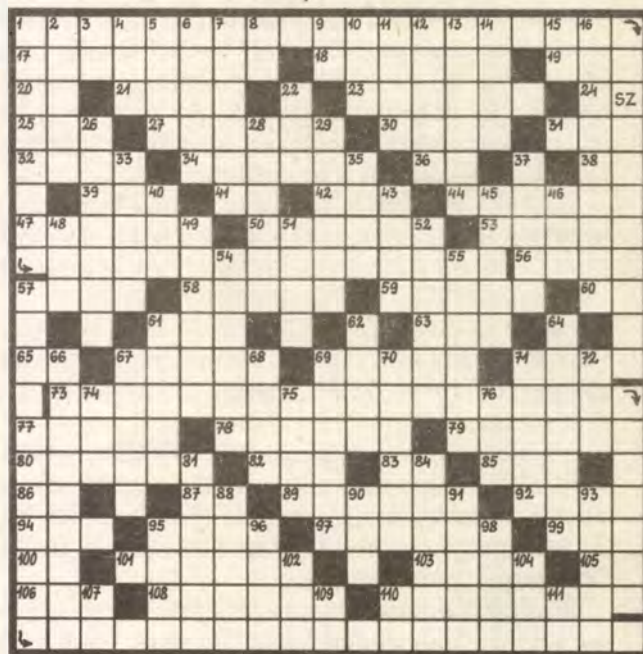
Juhász Gyula verséből idézünk négy sort a függőleges 57., vízszintes 73., 1. és függőleges 1. számú sorban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: B, N, B, E). 17. Négyvenként sorakerülő világméretű sportvetélkedők. 18. Fentről levez. 19. Zamatú. 20. Régi befejezés! 21. Levél elejére szokás írni. 23. Szint a tömbházban. 24. Kártyalap. 25. Lyon háromnegyede! 27. Adományozó, közismert idegen szóval. 30. Dobó István volt a kapitánya. 31. Alumínium és kálium vegyjele. 32. Spanyol női név. 34. Amerikai nyelvész és antropológus (1884-1939), végén személynevének kezdőbetűjével. 36. Fél ajtó! 38. A mélybe. 39. Pazar páratlan betűi. 41. Kiütés az ökölvívásban. 42. Román női név. 44. Az állatok eltartásához tartozik. 47. Valamely nép jellemző sajátsága, görög eredetű szóval. 50. Tananyagot megmagyarázni. 53. Ez a vágóeszköz. 56. Kutyafajta, névelővel. 57. Magyar író (Ferenc, 1879-1934). 58. Vissza: vajon osztogat? 59. Férfi név. 60. Milligramm. 61. MMR. 63. ...fog, őrlésre szolgáló fog. 65. Nota bene, megjegyzendő. 67. Hőség. 69. Lent, költőiesen. 71. Verlaine francia költő személyneve. 73. Az idézet második sora (zárt betűk: I, T). 77. Sor. 78. Mulatozás. 79. A londoni 1966-os VB-n részt vett brazil labdarúgó. 80. Vissza: a múlt évben. 82. Kecsehang. 83. Asszony név képző. 85. Egyesülethez tartozik. 86. ÓA. 87. Rangfokozat. 89. Asszony, hölgy — spanyolul. 92. Kábult állapotban levő. 94. Géz kevert betűi. 95. Papírlapok. 97. Vissza: lám, hullnak a könnyei (két szó). 99. Svéd, osztrák és németországi gépjárművek betűjelzése. 100. Elás egyenmő hangzói. 101. Arra a helyre szólít.

103. Virradat, románul. 105. Tantál vegyjele. 106. Kábítószert. 108. Dzsungel. 110. Leruccian.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: T, A). 2. Trója másik neve. 3. Sír. 4. Csendes dákák! 5. Erősen vágyakozik. 6. Nem szabad. 7. Száját nagyra nyitnak. 8. Európa Kupa. 9. Állatlak. 10. Adéliek tábornoka volt az amerikai polgárháborúban. 11. Magyar nyelvész, nyelvtudós (László). 12. Görög betű. 13. ... Katona István (1589-1649), középkori nyelvtanító. 14. A sütő. 15. Vétlen Évi! 16. Átmeneti lakásom. 22. Török férfinév. 26. A tömegek érdekeiért küzdő szervezet. 28. Beteget gondoz. 29. Magánleckét tartó. 33. Nagy tápértékű gazdasági növény. 35. Korlátlanul lendít! 37. Fed. 40. RSU. 43. Bolygórendszerünk csillaga, névelővel. 45. Hordozható áramforrás. 46. TÉD. 48. Oxigén és molibdén vegyjele. 49. Péksütemény. 51. Kelet, angolul. 52. Szó szerint ismételné. 54. Főétkezési fogások sora. 55. Európai hegység, névelővel. 57. Az idézet első sora (zárt betűk: I, T, M, Á, B, T). 61. Végén fölös kettőzéssel: szóösszetételek előtagjaként nagyot, óriásit jelent. 62. Testrészed. 64. Nevetés. 66. Végzős diákok hagyományos búcsúztatásával kapcsolatos. 67. Erdei állat. 68. Kiskorú védnöke. 69. A győzelem. 70. Ugyanaz. 71. Csermelyből lesz. 72. Ajtók, románul. 74. JÉA. 75. Öreg kéz jelzője. 76. Palota egyenmő hangzói. 81. Kikelet. 84. Érzékelsz. 88. Kürtjéről híres legendás bajnok. 90. Szerbiai város. 91. Szerlem, olaszul. 93. Almafajta. 95. Öreg. 96. Büntetést szab ki. 98. Közép-keleti állam. 102. Véd kevert betűi. 104. Vég nélküli inda! 107. Algériai gépjárművek nemzetközi betűjele. 109. Rögvég! 110. Alá. 111. Fél nedű!

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 8. számában közölt, *Tavaszi eső zenéje* című rejtveny megfejtése: *A föld, melyet a víz felüldített, / Belém is erőt áraszt és hitet. / S éledni látva völgyet, dombokat / Lelkem is — érzem — szárnyat bontogat.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős főszerkesztő: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MOZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288